

Urbani razvoj Europske unije u razdoblju od 2021. do 2027.

Levak, Tomislav

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:686721>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TOMISLAV LEVAK

**URBANI RAZVOJ EUROPSKE UNIJE U
RAZDOBLJU OD 2021. DO 2027.**

Diplomski rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TOMISLAV LEVAK

**URBANI RAZVOJ EUROPSKE UNIJE U
RAZDOBLJU OD 2021. DO 2027.**

Diplomski rad

JMBAG: 0303072362, redoviti student

Studijski smjer: Primijenjena ekonomija

Predmet: Urbana ekonomika

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje: ekonomija

Znanstvena grana: opća ekonomija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Lela Tijanić

Pula, rujan 2022.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Tomislav Levak, kandidat za magistra ekonomije, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, rujan, 2022. godine



IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Tomislav Levak dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom Urbani razvoj Europske unije u razdoblju od 2021. do 2027. koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan 2022.

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Urbani razvoj	4
2.1. Održivi urbani razvoj	6
2.2. Integrirani održivi urbani razvoj	9
3. Grad i urbani razvoj	12
3.1. Grad kao ekosustav	20
3.2. Pametni gradovi	25
4. Urbani razvoj Europske unije	33
4.1. Povijest urbanog razvoja Europske unije	33
4.2. Programsko razdoblje 2014.-2020.	34
4.3. URBACT	35
4.3.1. URBACT III	38
4.3.2. URBACT IV	39
4.3.3. URBACT istraživanje u 2020. godini	41
4.3.4. URBACT istraživanje u 2021. godini	42
4.4. Integrirana teritorijalna ulaganja	44
5. Urbani razvoj Europske unije od 2021. do 2027.	47
5.1. Proračun za razdoblje 2021.-2027.	51
5.2. Mreža za urbani razvoj	53
6. Primjeri urbanog razvoja odabranih gradova Europske unije	56
6.1. Održivi urbani razvoj u Hrvatskoj (grad Zagreb)	56
6.2. Primjeri provedenih projekata	66
6.3. Amsterdam	68
6.4. Schrodersonov indeks održivih europskih gradova	71

7. Zaključak	74
Literatura	76
Popis tablica	91
Popis grafova	91
Popis slika	91
Sažetak	91
Summary	93

1. Uvod

Urbani razvoj obuhvaća različite odrednice kao što su fizička infrastruktura, ali i stanovništvo sa svojim specifičnostima i vrijednostima. Navedeno utječe na složenost upravljanja razvojem gradova i kontinuiranu potrebu prilagodbe. Infrastruktura za obrazovanje, zdravstvo, pravosuđe, komunalna infrastruktura i sl. često su dio posebnih sektorskih programa, uključujući mjere izgradnje tih kapaciteta. Siromašne četvrti u gradovima predmet su različitih politika kako bi se svaki dio grada učinio ugodnim za život, a stanovništvo integriralo. Urbana područja su ona koja imaju veliku gustoću naseljenosti i izgrađenosti u odnosu s okolnim područjima. Gradovi se danas smatraju ključnim za pokretanje gospodarstva, te su izvor gospodarskih, okolišnih i društvenih izazova. U svijetu i u Europskoj uniji (EU) u urbanim područjima nalazi se najveći dio stanovništva i to više od dvije trećine EU prema podacima Europske komisije.¹

Urbani razvoj EU, što je ujedno i tema ovog diplomskog rada, važan je za daljnji razvoj i pokretanje europskog gospodarstva, stoga je postavljen u središte regionalne politike, dok se urbanim razvojem bave različite discipline. U urbanim prostorima potiču se nove inovacije, kreativnost, nastoje se riješiti problemi i izazovi, kao što su problemi s infrastrukturom, zagađenje, zakrčenost u prometu, ispuniti različite potrebe stanovništva, kreirati atraktivna područja. Do sada su implementirane značajne promjene na području urbanog razvoja, a novo razdoblje donosi i nove prilike za daljnji urbani razvoj.

Cilj rada je proučiti urbani razvoj EU te prikazati glavna obilježja i krovne smjernice budućeg urbanog razvoja u EU u razdoblju od 2021. do 2027. godine. Istraživanjem i analiziranjem različitih izvora literature, primjera korištenja dosadašnjih instrumenata urbanog razvoja i odabranih primjera gradova, nastoje se prepoznati i prikazati pozitivni rezultati iz prethodnih programskih razdoblja, kao i istaknuti potencijalni ciljeve, koraci u budućim programskim razdobljima.

¹ P. Takács, „*How does Cohesion Policy support cities and local communities?*“, European Commission, 2021. Dostupno na: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/How-does-Cohesion-Policy-support-cities-and-local-/rqzr-e44d/> (pristupljeno: 10. kolovoza 2022.)

Rad se sastoji od sedam poglavlja, a započinje uvodom. Drugo poglavlje definira što je to urbani razvoj, te što sve obuhvaća. Naglašava se kako je održivost, tj. održivi razvoj bitan jer može spriječiti daljnje nastajanje ekoloških, ekonomskih i socijalnih problema, te da je moguće postići rast i razvoj, uz korištenje resursa, bez njihovog značajnog ugrožavanja. Urbana područja nerijetko su mjesta koja su suočena s brojnim problemima pa je održivi urbani razvoj odgovarajuća perspektiva razvoja.

Treće poglavlje nadovezuje se na prethodno gdje se definira grad. Važno je istaknuti da se grad može definirati na različite načine s obzirom na discipline i kriterije koji se koriste, a razlikuju se ovisno o državi i svrsi određivanja statusa grada. Također, u ovom poglavlju obrađuju se odabrani pokazatelji urbanog razvoja, a kasnije će ti pokazatelji biti detaljnije prikazani u radu. Potpoglavljia se odnose na urbani ekosustav budući da je oslikan unutar svakog urbanog područja i sastoji se od nekoliko komponenti koje imaju utjecaj na daljnji razvoj i kvalitetu života u određenom području. U ovom dijelu prikazat će se i pojedini problemi s kojima se gradovi susreću, kao što su bespravna gradnja, buka, zagađenje zraka, zakrčenost promet i sl. Stvaranjem pametnih gradova nastoje se riješiti pojedini problemi, te pružiti kvalitetniji život građana putem informacijske i komunikacijske tehnologije koja je danas znatno razvijenija, na način da gradovi postaju održivijima. Primjerice, novim rješenjima pametan grad može stvarati manje stakleničkih plinova i odgovorno trošiti različite resurse.

Četvrto poglavlje odnosi se na urbani razvoj EU. Sastoji se od četiri potpoglavljia, gdje se u prvom ukratko prikazuje povijest urbanog razvoja u EU, pri čemu je 1989. godina značajna za politiku urbanog razvoja integracije zbog prvih URBAN pilot projekata. 2007. godina smatra se ujedno i ključnom budući da je politika urbanog razvoja postala neizostavni dio budućih programskih inicijativa i programa EU. Drugo potpoglavljie se odnosi na programsko razbolje 2014. do 2020. godine, u kojem se urbana politika istaknula kao jedna od najvažnijih komponenti regionalne politike, o čemu će više biti riječi u radu. EU kreira i provodi programe, koristi brojne instrumente, kako bi potaknula urbani razvoj. Pri tome svakako treba spomenuti EU fondove koji se dijelom usmjeravaju prema financiranju projekata na urbanim prostorima, odnosno urbanih potreba. Jedan od zanimljivih programa je Europski program razmjene i učenja kojim se nastoji promicati održivi urbani razvoj zvan URBACT, što je prikazano u trećem potpoglavljiju. Danas se provodi već u četvrtom programskom razdoblju do

2027. godine. Prikazuju se financiranja ovog programa, detaljnije se prolazi kroz URBACT III i URBACT IV, te URBACT istraživanja koja su provedena u 2020. i 2021. godini. Četvrto potpoglavlje odnosi se na integrirana teritorijalna ulaganja (ITU) koja spadaju u alat kohezijske politike EU za jačanje uloge gradova kao pokretača gospodarskog razvoja. To je mehanizam koji se koristi integriranjem sredstava iz raznih europskih fondova i operativnih programa kako bi se osigurala provedba integriranih strategija razvoja.

Peto poglavlje govori o urbanom razvoju EU u razdoblju od 2021. do 2027. godine. Ovo poglavlje sastoji se od dva potpoglavlja gdje se u prvom prikazuje proračun za navedeno razdoblje, dok drugo prikazuje mrežu za urbani razvoj. U navedenom poglavlju prikazane su promjene, u skladu s postavljenim novim glavnim ciljevima za pametniju, zeleniju, povezaniju, socijalnu, Europu bližu građanima.

Šesto poglavlje prikazuje primjere urbanog razvoja odabranih gradova u EU. Odabrana su dva grada država članica EU. Amsterdam koji je najveći grad Nizozemske i jedan od najnaseljenijih gradova te zemlje, te Zagreb kao najveći i najnaseljeniji grad Republike Hrvatske. U prvom potpoglavlju ukratko je prikazan održivi urbani razvoj Hrvatske, nakon kojeg slijedi prikaz grada Zagreba, koji je uključen u urbanu aglomeraciju Zagreba. Drugo potpoglavlje prikazuje neke od provedenih projekata u Zagrebu, dok se treće potpoglavlje odnosi na glavni grad Nizozemske, Amsterdam, koji je ujedno proglašen ekološkim, zelenim gradom. U istom poglavlju prikazuje se i Schrodersonov indeks održivih europskih gradova koji ocjenjuje gradove na temelju ekoloških inicijativa, a uključuje ciljeve kao što su bolji javni prijevoz, kvaliteta zraka, potrošnja obnovljive energije i dr. Rad završava zaključkom.

Kod izrade diplomskog rada koristile su se sljedeće metode: metoda analize, metoda komparacije, deskripcije i metoda sinteze.

2. Urbani razvoj

Nacionalne politike sve više pažnje danas počinju usmjeravati prema urbanim pitanjima, koja su ujedno i ključna pitanja, tj. svojevrsno polazište za daljnji razvoj pojedine zemlje. „Smatra se da su gradovi izvor današnjih gospodarskih, okolišnih i društvenih izazova, no ujedno su i rješenje za te izazove. Europska urbana područja dom su za više od dvije trećine stanovnika EU-a, odgovorna su za otprilike 80% potrošnje energije i ostvaruju do 85% bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) Europe. Ta urbana područja pokretač su europskog gospodarstva i služe kao katalizatori kreativnosti i inovacije diljem Unije. No, to su i mjesta u kojima su trajni problemi poput nezaposlenosti, segregacije i siromaštva i najizraženiji. Stoga urbane politike imaju veću prekograničnu važnost zbog čega je urbani razvoj u središtu regionalne politike EU-a.“² Gradovi su mjesta u kojima se nalaze glavne djelatnosti poduzetnika, znanstvenog razvoja i gdje nastaju inovacije i moderne tehnologije. Upravo zato ih se smatra generatorima društvenog i ekonomskog razvoja.

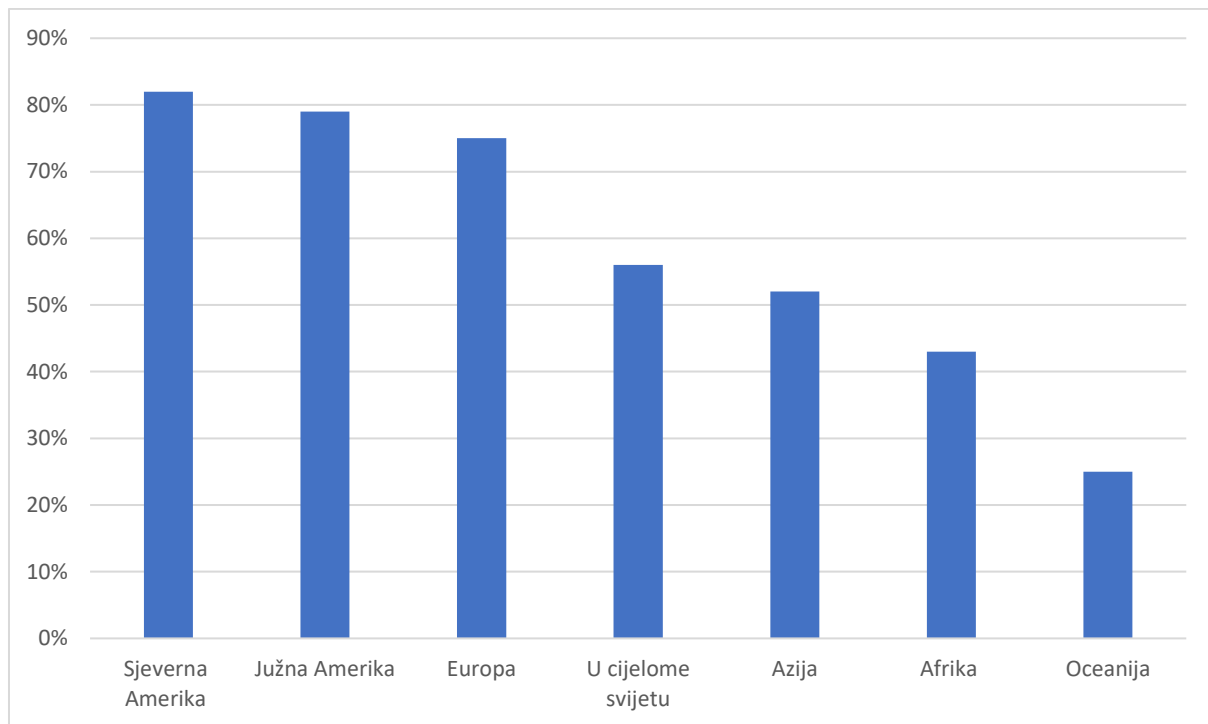
Urbani razvoj uglavnom se odnosi na urbana i metropolitanska područja koja obuhvaćaju i prigradska područja koja se nalaze oko grada. Budući da „danas oko 55% svjetske populacije (4,2 milijarde stanovnika) živi u gradovima, očekuje se nastavak ovog trenda. Do 2050. godine, s više nego udvostručenim urbanim stanovništvom od sadašnje veličine, gotovo 7 od 10 ljudi na svijetu živjet će u gradovima.“³ Truskolaski u svom radu također ističe procjene stanovništva u gradovima u svijetu. Tako u 2018. godini navodi kako je udio stanovništva u gradovima u svijetu iznosio 55,3%, a prema prognozama porast će na 60% do 2030. godine, dok se smatra da će do 2050. godine porasti na 70%.⁴ Stoga je potrebno kreirati politike koje će se baviti planiranjem rasta, pružanjem osnovnih usluga, infrastrukture i pružanjem pristupačnog stanovanja za stanovništvo.

² European Commission, „Urbani razvoj“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/themes/urban-development/ (pristupljeno: 26. ožujka 2022.)

³ The World Bank, „Urban Development“, 2020. Dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview#1> (pristupljeno: 26. ožujka 2022.)

⁴ T. Truskolaski, „Integrated Territorial Investments as an Instrument of Urban Policy: The Case of the Bialystok Functional Area“, *European Research Studies Journal*, vol. XXIII, br. 3, 2020., str. 758. Dostupno na: <https://www.ersj.eu/journal/1666> (pristupljeno: 13. travnja 2022.)

Graf 1. Postotak urbane populacije u svijetu, 2021.



Izvor: Statista, „Share of urban population worldwide in 2021, by continent“, 2022. Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/270860/urbanization-by-continent/> (pristupljeno: 20. travnja 2022.)

Na ovom grafikonu možemo vidjeti postotak urbane populacije u svijetu za 2021. godinu. Podaci su preuzeti sa stranice Statista. Udio u 2021. godini u cijelom svijetu iznosio je 56%, dok je u Europi gradsko stanovništvo činilo 75% cjelokupnog stanovništva. Najveći udio urbane populacije imaju Sjeverna Amerika, gdje je gradsko stanovništvo činilo 82% cjelokupnog stanovništva, te Južna Amerika koja je imala 79% urbanog stanovništva. S druge strane, najmanje gradskog stanovništva ima Oceanija, tek 25% od ukupnog stanovništva. Azija je u toj godini imala 52%, a Afrika 43% urbanog stanovništva.

Urbani razvoj obuhvaća komunalnu infrastrukturu, infrastrukturu za obrazovanje, zdravstvo, pravosuđe, ekologiju i kulturnu baštinu. Odnosno, može se reći obuhvaća „sve što čini jedan grad“. Važno je istaknuti kako su gradovi i metropolitanska područja jedan od glavnih faktora koji doprinose nacionalnom gospodarstvu, te imaju važnu ulogu na globalnim tržištima. Zbog naglog porasta populacije na tim područjima javljaju se i određeni problemi i pitanja koje je potrebno

riješiti, kao što je upravljanje urbanim razvojem i zagušenjima, poticanje konkurentnosti, inovacija, socijalne uključenosti i održivosti. Ako se dobro upravlja urbanizacijom ona može imati pozitivan učinak na održivi razvoj.

Važnost urbanog razvoja prepoznaje se u različitim disciplinama i politikama. „Najznačajnija javna politika EU jest regionalna odnosno kohezijska politika, a osnovna joj je svrha jačanje ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije u regijama EU, kao i jačanje globalne konkurentnosti europskoga gospodarstva. Kohezijska je politika za svoje ishodište preuzela održivi razvoj, koji uključuje socijalne, ekonomske i okolišne aspekte. U samoj srži kohezijske politike nalazi se urbana dimenzija koja promiče provedbu integriranih strategija za održivi urbani razvoj.“⁵

2.1. Održivi urbani razvoj

Broj ljudi u gradovima iz godine u godinu je sve veći, kao što je ranije istaknuto, a distribucija urbanog stanovništva ujedno se i širi. Da bi gradovi bili pogodni za život moraju ispunjavati određene uvjete. Tako primjerice svaki građanin mora imati pravo pristupa raznim mogućnostima, uslugama te društvenoj zajednici u tom gradu. To se odnosi na sve karakteristike grada, od transporta, tj. pružanja kvalitetnog, sigurnog i pouzdanog prijevoza u svim gradovima, stanovanja, mjesta rada, obrazovanja, zdravstvenih i ostalih usluga, što podrazumijeva pružanje jednakih pogodnosti za sve građane od imućnih do onih najugroženijih. Nadalje, prema Institute for Transportation & Development Policy (ITDP), održivi urbani razvoj je put kojim bi gradovi trebali ublažiti klimatske promjene, koje su danas jedan od ključnih problema i izazova kako Europe tako i svijeta. Integrirana urbana mjesta dizajnirana su da spoje ljude, aktivnosti, zgrade i javne prostore, s jednostavnom pješačkom i biciklističkom vezom između njih i trebala bi pružiti izvrsne prijevozne usluge do ostatka grada, kako bi se omogućio pristup svim lokalnim i gradskim mogućnostima i resursima, najučinkovitijom i najzdravijom kombinacijom mobilnosti, uz najniže financijske i ekološke troškove i s

⁵ B. Iharoš i K. Careva, „Održivi urbani razvoj u kontekstu mehanizma integriranih teritorijalnih ulaganja; Pregled kriterija, sustav ocjenjivanja i odabira javnih projekata za EU financiranje“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 28, br. 2 (60), 2020., str. 428. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/361685> (pristupljeno: 7. travnja 2022.)

najvećom otpornošću na ometajuće događaje.⁶ E. Penalosa, predsjednik uprave ITDP-a, smatra da napredni gradovi nisu prilagođeni siromašnim stanovnicima koji se kreću u automobilu već predstavljaju mjesto na kojem se bogati koriste javnim prijevozom.⁷ Iz svega navedenog proizlazi složenost urbanog razvoja.

„Sve definicije koje se odnose na održivost razmatraju se uzimajući u obzir nosivost okoliša kako bi se zadovoljile potrebe sadašnje generacije bez postavljanja ograničenja na objekte buduće generacije za zadovoljavanje njihovih potreba. Osim toga, ideja održivosti je koncept koji istovremeno razmatra pet okolišnih, društvenih, ekonomskih, fizičkih i institucionalno-menadžerskih čimbenika.“⁸ Na ovaj način nastoje se spriječiti problemi s kojima se danas susrećemo, te koje je potrebno značajno smanjiti i riješiti u urbanim područjima za dobrobit ljudi. Neki od njih su primjerice sprječavanje urbanog i regionalnog onečišćenja okoliša, smanjenja lokalnih, regionalnih i nacionalnih proizvodnih kapaciteta, smanjenje sve većeg jaza između bogatih i siromašnih. Stoga je potrebno urbano planiranje, veća kontrola nad urbanim područjima i korištenjem zemljišta. Održivi urbani razvoj ključan je za unapređenje i daljnji razvoj gradova, te poboljšava socijalno i ekološko zdravlje gradova.

„Održivi razvoj već se dugo promiče kao najbolji odgovor na svjetske ekološke probleme. Ovaj izraz je generirao masovnu privlačnost jer implicira da se razvoj izgrađenog okoliša i s njim povezana potrošnja resursa mogu postići bez ugrožavanja prirodnog okoliša. U urbanom kontekstu pitanja održivosti ogledala su se u promicanju održivog urbanog razvoja, s naglaskom na razumno iskorištavanje oskudnih prirodnih resursa za korištenje u procesu urbanizacije na način koji omogućuje budućim generacijama da ponove ovaj proces.“⁹ Urbana održivost mora biti usmjerena na

⁶ Institute for Transportation & Development Policy, „*Sustainable Urban Development*“, 2022. Dostupno na: <https://www.itdp.org/our-work/sustainable-urban-development/> (pristupljeno: 6. travnja 2022.)

⁷ Institute for Transportation & Development Policy, „*Enrique Penalosa TED Talk: Why buses represent democracy in action*“, 2014. Dostupno na: <https://www.itdp.org/2014/06/20/enrique-penalosa-ted-talk-why-buses-represent-democracy-in-action/> (pristupljeno: 30. srpnja 2022.)

⁸ K. Moazeni, „Davanje većih ovlasti institucionalno-upravljačkoj strukturi primjenom pristupa urbanog održivog razvoja i neizravne matrice kvantitativnog strateškog planiranja (QSPM)“, *Tehnički vjesnik*, vol. 23, br. 4, 2016., str. 951. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/241420> (pristupljeno: 6. travnja 2022.)

⁹ S. Teriman, T. Yigitcanlar i S. Mayere, „Sustainable urban development: A quadruple bottom line assessment framework“, Wang, L. i S., Jaiswal (eds.), *Conference Proceedings of the Second Infrastructure Theme Postgraduate Conference 2009: Rethinking Sustainable Development, Planning, Infrastructure Engineering, Design and Managing Urban Infrastructure*, Queensland University of Technology, Queensland, Brisbane, 2009., str. 228. Dostupno na: <https://eprints.qut.edu.au/29546/> (pristupljeno: 9. travnja 2022.)

obnovu prirodnih i lokalnih eko sustava, održivo gospodarstvo, pravilno korištenje zemljišta kako bi se iz njega izvuklo ono najbolje, a s druge strane očuvalo za buduće generacije te zadržalo specifične vrijednosti. Održivost mora pružiti normalne i prikladne životne uvjete, omogućiti očuvanje lokalne kulture i osigurati pravilno korištenje resursa. „Mnoge trenutne neučinkovitosti urbanog upravljanja, osobito u trećim zemljama i zemljama u razvoju nisu posljedica povećanog broja institucija, već loše organizacijske i institucionalne sinergije, što dovodi do povećanih urbanih izazova i lošeg upravljanja urbanim sredinama, do nekoliko problema kao što su siromaštvo, nezaposlenost, društveni poremećaji, društveni jaz, promet i nedostatak usluga.“¹⁰

Održivi urbani razvoj, kao i samo urbano planiranje zahtijevaju suradnju i interakciju na svim razinama. Iznimno je važno da se uključe svi potrebni sektori u provedbu razvojnih planova na urbanim područjima kako bi se mogao postići održivi urbani razvoj. Održivi urbani razvoj ključan za daljnji razvoj, potvrđuje i Moazeni¹¹, gdje u svojem radu dolazi do zaključka da su društvena, ekološka i ekonomska pitanja povezana i ovise jedno o drugom. Nužno je upotrijebiti samo onoliko koliko je potrebno za život bez nepotrebnog trošenja, kako bi se postigla urbana dobrobit za sve generacije. Da bi se postiglo učinkovito i održivo urbano upravljanje potrebno je planiranje, donošenje politika, usmjeravanje i koordinacija svih lokalnih poslova urbanog sustava. „Intenzivan i često neplaniran rast i razvoj urbanih centara doveo je do potrebe uvođenja planskog sustava uz razvoj koncepta održivosti. Održivi je razvoj u EU jedan od temeljnih ciljeva koji se nastoji ostvariti upravo strateškim planiranjem i integriranim urbanim razvojem. Pritom je važna međusobna poveznica između strateškog i urbanog prostornog planiranja te je navedene sustave potrebno razvijati kroz zajedničke ciljeve.“¹² Urbano upravljanje moralo bi se temeljiti na održivom i humanističkom pogledu na grad i upravljanju dobrom politikom koja bi zagovarala pravednost, transparentnost, odgovornost, javni istup, sudjelovanje. Potrebno je ojačati temelje lokalnih institucija i civilnog društva. Dobro upravljanje urbanizacijom i njezino paniranje može biti i pokretač gospodarskog rasta i industrijalizacije.

¹⁰ K. Moazeni, op. cit., str. 951.

¹¹ K. Moazeni, op. cit., str. 952.

¹² I. Katurić et al., „Razvojne strategije kao čimbenik održivog razvoja gradova; Komparativna analiza Antwerpena, Bratislave, Krakowa i Zagreba“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 27, br. 1 (57), 2019., str. 81. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/323573> (pristupljeno: 7. travnja 2022.)

2.2. Integrirani održivi urbani razvoj

Održivi razvoj jedno je od glavnih načela EU koja promiče integrirani održivi urbani razvoj, a koji je ujedno dio europske kohezijske politike. Integrirani pristup spaja različite sektore koji se koordiniraju, gdje su uključeni različiti sudionici u stvaranju i kreiranju strateških okvira razvoja. U EU oko 70% stanovništva živi u urbanim područjima koja su se pokazala kao pokretači gospodarstva i nude radna mjesta i usluge, te generiraju dvije trećine BDP-a, kako je već ranije navedeno u radu. Također, istaknuto je kako su takva područja ujedno i središta problema, kao što su nezaposlenost, segregacija i siromaštvo, te jedan od glavnih čimbenika koji utječe na ekološke probleme. Dobra praksa ukazuje na to da je prilikom planiranja i projektiranja urbanih područja potrebno uzeti u obzir sve aspekte i dimenzije urbanog razvoja. „Sve je jasnije da su različiti problemi s kojima se urbana područja susreću – ekonomski, ekološki, klimatski, društveni i demografski – međupovezani te da se uspjeh urbanog razvitka može postići samo putem integriranog pristupa. Stoga je mjere koje se odnose na fizičku urbanu obnovu potrebno kombinirati s mjerama koje promiču obrazovanje, ekonomski razvoj, socijalnu uključenost i zaštitu okoliša. Razvoj snažnih partnerstava koja obuhvaćaju lokalne građane, civilno društvo, lokalno gospodarstvo i različita državna tijela neophodan su element. Kombiniranje kapaciteta i lokalnog znanja ključno je da bi se prepoznala zajednička rješenja te postigli dobro prihvaćeni i održivi rezultati. Sada je takav pristup posebno važan s obzirom na ozbiljnost izazova s kojima se europski gradovi trenutno suočavaju. Oni se kreću u rasponu od specifičnih demografskih promjena preko posljedica gospodarske stagnacije u pogledu stvaranja radnih mjesta i pružanja usluga pa sve do učinka klimatskih promjena.“¹³ Putem Europskog fonda za regionalni razvoj (ERDF), u programskom razdoblju 2014.-2020., najmanje 5%¹⁴ sredstava dodjeljuje se svakoj zemlji članici koje moraju investirati u provedbu integriranih strategija za održivi urbani razvoj, pomoću operativnog programa i specifične prioritetne osi. Integrirano urbanističko planiranje povezano je s održivim razvojem, kao i s prepoznavanjem važnosti ravnomjernog razvoja društva. Ono

¹³ European Commission, „*Integrirani održivi urbani razvitak*“, 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/information/publications/brochures/2014/integrated-sustainable-urban-development (pristupljeno: 8. travnja 2022.)

¹⁴ Strukturni fondovi, „*Održivi urbani razvoj ITU mehanizam*“, 2018., str. 6. Dostupno na: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2019/04/ITU_brosura_03012019_web.pdf (pristupljeno: 13. travnja 2022.)

podrazumijeva i integraciju između lokalnih, regionalnih i nacionalnih vlasti, kao i različitih domena javnih politika i njihovih pridruženih aktera unutar određenog teritorijalnog područja.¹⁵ Kako bi se postigao održivi razvoj ključnu ulogu imaju urbano planiranje i projektiranje budući da sama struktura i oblik grada imaju utjecaj na kvalitetu i učinkovitost u pružanju usluga grada. Pri tome ITU mehanizam olakšava korištenje sredstava iz europskih fondova za provedbu aktivnosti, koje imaju važnu ulogu da grad postane pokretač gospodarskog razvoja, omogućuje stvaranje bolje povezanosti teritorija, financiranje raznih projekata koji će doprinijeti razvoju određenog područja.

Postoje brojni dokumenti o politikama EU, inicijative, instrumenti financiranja i radne skupine koje se odnose na integrirani održivi urbani razvoj. To su npr. Tematska strategija o urbanom okruženju, Leipziška povelja o održivim europskim gradovima, Referentni okvir za održive europske gradove, URBACT itd.¹⁶ Svi oni imaju za cilj promicanje integriranog pristupa kao sredstva za održivi urbani razvoj. Alati, prakse i strukture kao što je integrirani sustav upravljanja, prvotno su razvijeni za upravljanje urbanom održivošću, no kasnije su prilagođeni i za prostorno planiranje, ali i klimatske promjene.

Integrirani proces urbanog planiranja i razvoja prema Yigitcanlar Tan i Teriman, može se prikazati kroz četiri koraka. U prvom koraku definiraju se pitanja i ciljevi planiranja koji mogu obuhvaćati bilo koja ili sva tri okolišna, društvena i ekonomska aspekta. Kada su identificirani, ciljevi i zadaci se preciziraju u drugom koraku tako da se u obzir uzimaju oni prioritetni. U trećem koraku se generiraju alternative koje se temelje na postizanju odabranih i predviđenih ciljeva. U četvrtom koraku se alternative temeljito procjenjuju nakon razumijevanja između stručnjaka i sudionika. Važno je istaknuti kako je održivost među glavnim kriterijima procjene.¹⁷ Teorijski gledano, integrirani urbani razvoj prema Leipziškoj povelji o održivim europskim gradovima polazi od toga da je to proces u kojem se koordiniraju prostorni, sektori i vremenski

¹⁵ E. Sternberg, „*Integrated Urban Planning for Sustainable Development in the HEAT Project*“, HEAT, 2020. Dostupno na: <https://www.heatproject.eu/articles/integrated-urban-planning-for-sustainable-development-in-the-heat-project/> (pristupljeno: 8. travnja 2022.)

¹⁶ Nešto više o tome na stranicama URBACT, „*URBACT pozdravlja usvajanje Nove povelje iz Leipziga*“, 2021. Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-pozdravlja-usvajanje-nove-povelje-iz-leipziga> (pristupljeno: 7. srpnja 2022.)

¹⁷ T. Yigitcanlar i S. Teriman, „*Rethinking sustainable urban development: towards an integrated planning and development process*“, *International Journal of Environmental Science and Tehnology*, vol. 12, br. 1, 2015., str. 6. Dostupno na: <https://eprints.qut.edu.au/65971/> (pristupljeno: 11. travnja 2022.)

aspekti ključnih područja urbane politike. Takva politika obuhvaća četiri različite dimenzije:

1. „Strateške – jačanje sinergije između različitih strateških okvira kao načina za razvoj sveobuhvatne, multisektorske strategije za određeni teritorij.
2. Monetarne – kombinirati različite izvore financiranja kao sredstvo za poticanje i olakšavanje koordiniranog ulaganja u teritorije.
3. Teritorijalne – podržavati integraciju temeljenu na mjestu kroz pojačani fokus na funkcionalna područja ili ulazne podatke odozdo prema gore koji osiguravaju prilagođene pristupe za svaki teritorij.
4. Operativne – razvijati integrirane aktivnosti na terenu, kombiniranjem različitih ulaganja u okviru pristupa više fondova kako bi se omogućila provedba složenijeg i prilagođenijeg skupa integriranih projekata.“¹⁸

Održivi razvoj mora biti usmjeren na zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba, a odnosi se na sadašnjost i budućnost, nastoji poboljšati i unaprijediti životni standard za sve, očuvati ekosustav za sigurniju budućnost, što se ujedno odnosi i na očuvanje svih živih biljnih i životinjskih vrsta. Također, mora se težiti pružanju novih intelektualnih i tehnoloških alata i sposobnosti koji bi olakšali i sačuvali život. Može se pretpostaviti da će navedeni pristup imati sve veću ulogu u budućem razvoju gradova i regija te da se nastoji razvijati što bolja implementacija integriranog, održivog upravljanja s obzirom na potrebe urbanih područja.

¹⁸ E. Medeiros i A. Van Der Zwet, „Evaluating Integrated Sustainable Urban Development Strategies: a methodological framework applied in Portugal“, *European Planning Studies*, vol. 28, br. 3, 2019., str. 3. Dostupno na: <https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/22024/1/Evaluating%20Integrated%20Sustainable%20Urban%20Development%20Strategies.%20A%20methodological%20framework%20applied%20in%20Portugal.pdf> (pristupljeno: 11. travnja 2022.)

3. Grad i urbani razvoj

Grad možemo definirati na različite načine. Postoje brojne definicije koje se koriste za opisivanje, tj. definiranje grada. Šarinić i Čaldarović u knjizi *Suvremena sociologija grada* navode kako se „...grad u društvenim znanostima shvaća istodobno kao fizički entitet i kao svojevrsna nakupina ljudskih ideja, dostignuća, civilizacijskih tokova, s različitim naglascima na jednom ili drugom.“¹⁹ Smatraju kako je potrebno grad promatrati i sa sociološkog stajališta kako bi se mogao razmotriti odnos između suvremenog procesa urbanizacije i društva koje ga proizvodi, te analizirati društvenu proizvodnju prostornih formi, razumijevajući promjene društvene strukture, društvenih odnosa i prostorne forme u njihovom dinamičkom odnosu.²⁰ Prema Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi u Hrvatskoj grad je definiran kao „jedinica lokalne samouprave u kojoj je sjedište županije te svako mjesto koje ima više od 10 000 stanovnika, a predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu. U sustav grada kao jedinice lokalne samouprave mogu biti uključena i prigradska naselja koja s gradskim naseljima čine gospodarsku i društvenu cjelinu te su s njim povezana dnevnim migracijskim kretanjima i svakodnevnim potrebama stanovništva lokalnog značenja.“²¹ Također je navedeno u Zakonu kako se u određenim situacijama zbog povijesnih, gospodarskih ili geoprometnih obilježja, gradom mogu nazvati i određena područja koja ne zadovoljavaju već ranije spomenute uvjete. „Prema Zakonu o građevinskom zemljištu gradsko je ono naselje koje je općinska skupština odlučila proglasiti takvim na temelju sljedećih uvjeta: da ima najmanje 2000 stanovnika, da je u naselju 20% stanovnika zaposleno u privrednim djelatnostima, osim poljoprivredne, ili 5% u uslužnim djelatnostima, da ima školu, ambulantu, ljekarnu, dječji vrtić, poštu i trgovinu, da ima komunalnu infrastrukturu (vodovod, električnu mrežu, odvoz smeća) i pretežit dio ulica asfaltiran.“²²

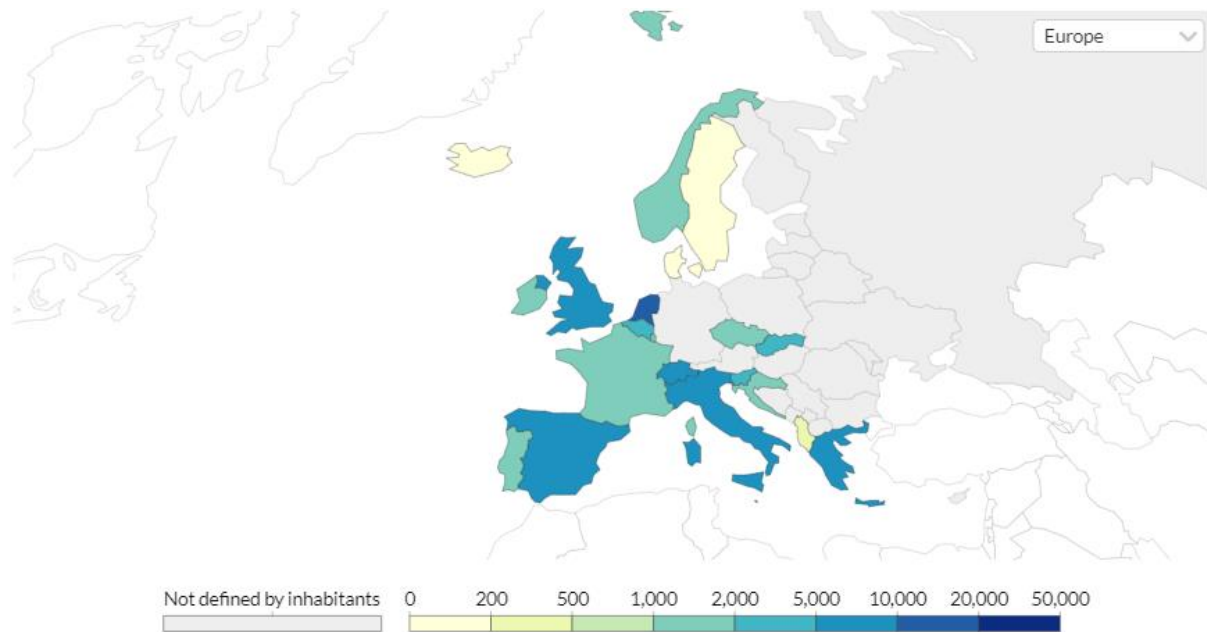
¹⁹ J. Šarinić i O. Čaldarović, *Suvremena sociologija grada – Od nove urbane sociologije prema sociologiji urbanog*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 2015., str. 21.

²⁰ Loc. cit.

²¹ Narodne novine, „Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (pročišćeni tekst)“, NN19/2013, 2013. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_02_19_323.html (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)

²² Hrvatska enciklopedija, „Grad“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22952> (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)

Slika 1. Potreban broj stanovnika da bi naselje bilo klasificirano kao urbano područje, Europa



Izvor: preuzeto sa stranice Our World in Data, „Urbanization“, 2018. Dostupno na: <https://ourworldindata.org/urbanization> (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)

Slika 1. prikazuje minimalni broj stanovnika koji je potreban da bi se naselje definiralo kao urbano područje u zemljama Europe. Podaci su preuzeti sa stranice Our World in Data, te prikazuju podatke za 2018. godinu. Kako je već ranije spomenuto, grad se može definirati na različite načine, prema raznim obilježjima. Jedno od najčešćih obilježja koji se koriste je broj stanovnika, odnosno veličina naselja. Na slici možemo vidjeti kako se definiranje urbanih područja razlikuje od države do države, tako primjerice možemo vidjeti kako se u Europi minimalni broj stanovnika za stjecanje statusa grada u većini država odnosi na oko 2 000 i 5 000 stanovnika. U 2 000 ili više stanovnika spada i Hrvatska, prema Državnom zavodu za statistiku (DZS) „urbanim, gradskim naseljima u Hrvatskoj smatraju se sva naselja sjedišta upravnih gradova (bez obzira na broj stanovnika), sva naselja s više od 10 000 stanovnika, naselja od 5 000 do 9 999 stanovnika, s 25% i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih stanovnika naselja), te naselja od 2 000 do 4 999 stanovnika, s 25% i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih

mještana) te s udjelom nepoljoprivrednih kućanstava od 50% i više²³, dok je u većim zemljama poput Španjolske, Italije, Grčke, UK potrebno minimalno 10 000 stanovnika ili više. U Europi možemo izdvojiti Nizozemsku koja ima najveći potreban minimalni prag da područje postane urbano. Potrebno je 20 000 ili više stanovništva da određeno područje postane urbano, što je zanimljivo budući da to nije najveća zemlja u Europi, dok s druge strane Francuska spada u one zemlje s 2 000 ili više broja stanovnika, što nam ukazuje na to da se definiranje gradova značajno razlikuje od zemlje do zemlje.

Kod grada je potrebno analizirati također društvene komponente zajedno s njegovim tehnološkim sustavima koji se smatraju kompleksnim. Vresk navodi kako „razmjena dobara i podjela rada jesu oni faktori koji neminovno potiču određene procese u društvu. Potreba razmjene dobara i podjele rada dovodi do prostorne cirkulacije, odnosno kretanja ljudi, robe i informacija, a mjesta razmjene postaju središta tih kretanja. Na osnovi toga možemo reći da je grad produkt ne samo podjele rada i razmjene dobara, već i neminovne interakcije koja iz toga proistječe. Kretanja ljudi, robe i informacija stalna su prostorna pojava, a odvijaju se između gradova, između gradova i seoskih naselja i između pojedinih gospodarstava. Gradovi i sva naselja spomenutim su kretanjima povezana u prostorni sustav u kojemu imaju funkciju čvorišta. U daljnjem razvoju mreža centara se proširuje, gradovi postaju sve veći, funkcionalno sve raznovrsniji i snažniji, a interakcije između njih sve jače. Na taj se način razvijaju složeni urbani sistemi različitih obilježja.“²⁴ Zbog kretanja velikog broja ljudi gradovi su oduvijek bili centar inovacija, no i mjesto većeg broja stanovništva, a to je jedan od preduvjeta da grad bude mjesto bogatstva, ljudskog uspjeha i dostignuća i napretka. Mladi ljudi dolaze u grad sa željom da uče i obrazuju se, a grad u njih investira i to smatra investicijom, kapitalom koji će mu na duge staze donijeti određene koristi. Grad pruža razne mogućnosti koje selo ne može pružiti, stoga je ljudima u pojedinim primjerima privlačniji nego selo. Tu je veća potrošnja dobara i usluga neovisno samo o potrebama već i s gledišta različitosti. Promatrajući grad s ekonomske strane, ona je u gradovima uspješnija nego na selu, stvaraju se inovacije i bolji rezultati, što rezultira stalnim rastom ekonomske urbanizacije.

²³ Državni zavod za statistiku, „Model diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj. Metodološke upute 67“, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011., str. 13. Dostupno na: https://podaci.dzs.hr/media/st2d33m1/metod_67.pdf (pristupljeno: 16. rujna 2022.)

²⁴ M. Vresk, „Razvoj urbanih sistema u svijetu“, Zagreb, Školska knjiga, 1984., str. 9.

Urbana ekonomija izrazito je bitna za gospodarstvo pojedine zemlje budući da se u gradovima nalazi intelektualni i financijski kapital, a ujedno čini i najveći dio nacionalnog gospodarstva za njegov daljnji razvoj. No, s druge strane kako je već ranije spomenuto, javljaju se i neke loše strane razvoja grada kao što su to siromaštvo, glad i slično. Zbog toga veliki broj znanstvenika i stručnjaka bavi se proučavanjem i razvojem grada. Urbani ekonomisti su stručnjaci koji se bave ovim područjem, odnosno proučavaju, istražuju i planiraju gradove i naselja. Promatrajući gradove kao područja s velikim brojem stanovnika koji se nalazi na izrazito malom prostoru, smatraju kako gustoća stanovništva utječe na gustoću ekonomije na tom prostoru. Prema Šimunoviću urbani ekonomisti se koriste pojmovima kao što su grad, gradsko područje, gradska općina, metropolitansko područje i gradska regija, a definiraju ih na sljedeće načine:

- „Grad, bio on velik ili malen, u osnovi označuje određeno geografsko područje na kojemu je visoka gustoća stanovništva na relativno malom prostoru.
- Gradsko područje obuhvaća grad i njegovu užu okolicu (rubno područje) koja s gradom često kontaktira.
- Gradska općina (*municipality*) jest ono područje grada koje je pod upravnom jurisdikcijom grada i koje može biti manje i veće od samog grada. To je upravna definicija, koja nije uvijek u skladu s gradom kao živim, kompaktnim tijelom.
- Metropolitansko područje jest gradski prostor i njegova šira okolica koja s gradom usko surađuje i unutar kojeg postoje vrlo jaki organizacijski, ekonomski i prometni međudnosi. Unutar metropolitanskog područja postoje dnevni kontakti ljudi koji su često i s malim vremenskim razmacima.
- Gradska regija određeno je regionalno područje sastavljeno od većeg broja naselja koja prema nodalno-funkcionalnom kriteriju gravitiraju određenom gradskom središtu i s njim čine određenu geografsku i razvojnu zajednicu. Kontakti grada i regije najčešće su u njegovu neposrednom okruženju, a smanjuju se s udaljenošću od središta grada, te se na granici regije najčešće stvara dvojna gravitacija.“²⁵

Pojavom urbanizacije dolazi do razvoja gradova, budući da je „urbanizacija, ponajprije proces koncentracije, gradovi u svojem razvoju pokazuju tendenciju stalnog

²⁵ I. Šimunović, „Urbana ekonomika petnaest tema o gradu“, Zagreb, Školska knjiga, 2007., str. 18.-19.

rasta.“²⁶ Ona dolazi od latinske riječi *urbs* što znači grad, a samim time može se reći da urbanizacija znači razvoj gradova. U početku gradovi su bili mali samo s nekoliko tisuća stanovnika u odnosu na danas kada neki gradovi broje po nekoliko milijuna stanovnika. Gradovi su se razvijali i mijenjali svoj izgled i funkcije što je privuklo i privlači i danas sve veći broj ljudi. Budući da zadovoljavaju potrebe stanovnika, to su mjesta na kojima se pruža velika raznolikost dobara i usluga, mjesto stanovanja i mogućnosti zaposlenja pojedinih osoba. Društveno-ekonomski razvoj doveo je do ovakve brze ekspanzije gradova u svijetu, urbanizacija je danas kompleksna budući da obuhvaća i promjene u ruralnim sredinama kojima se sve više smanjuju razlike između grada i sela. Prema Vresku urbanizacija ukazuje na tri razdoblja kroz koja prolazi gotovo svaka zemlja, a to su preindustrijsko ili agrarno, industrijsko i postindustrijsko ili informacijsko razdoblje.

U industrijskom razdoblju dolazi do značajnog porasta i razvoja gradova. Industrijalizacija se ujedno povezuje s urbanom eksplozijom, zato što je u 19. stoljeću industrija postala jedna od najznačajnijih privrednih grana koja je ujedno omogućavala najveću zaradu. Industrijalizacija je imala veliku ulogu u promjeni u zapošljavanju budući da se veliki broj radnih mjesta povećao u sekundarnim zanimanjima, dok se smanjio u primarnim djelatnostima. To je dovelo do toga da je veliki broj ljudi selio iz sela u gradove, u područja gdje mogu pronaći posao, osigurati sebi i svojoj obitelji egzistenciju, a ta područja su upravo gradovi u kojima se razvijala industrija. „Jezgre urbanog razvoja bili su najčešće gradovi, ali i ruralna naselja. U gradovima su bili locirani industrijski pogoni, nastajale su industrijske četvrti predgrađa. Grad je bujao, prostorno se širio. Mnoga prigradska ruralna naselja urbanizirala su se i postepeno srasla u grad, pa su pojedini gradovi doživjeli pravu eksploziju razvoja.“²⁷

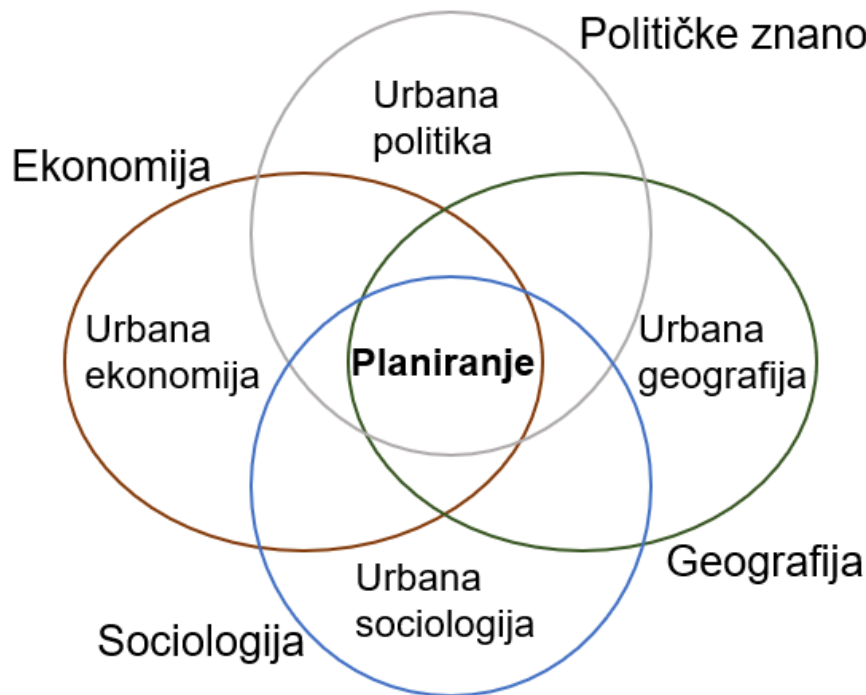
Smatra se da je urbanizacija zahvatila cijeli svijet tek u 20. stoljeću, kada dolazi i do povećanog zanimanja za proučavanje gradova. Različite struke bave se proučavanjem gradova od geografa, sociologa, ekonomista, urbanista i drugih. Grad se smatra kompleksnim područjem koje mora zadovoljiti sve potrebe ljudi, građana za život. Upravo zato se ovim područjem bavi veliki broj stručnjaka kod same izrade planova, proširenja ili izgradnje gradova. Potrebno je istražiti zakone koji dopuštaju različite aktivnosti u gradu, proučiti strukture stambenih zona, zelenih zona, tj.

²⁶ M. Vresk, „*Grad i urbanizacija*“, Zagreb, Školska knjiga, 2002., str. 1.

²⁷ M. Vresk, op. cit., str. 78.

prostorno planirati na odgovarajući način. Vresk navodi kako su se istraživanja gradova značajno povećala u poslijeratnom razdoblju, gdje su se počeli proučavati gradovi ne samo unutar njihovih granica već i kompleksa grad-okolica, te njihov utjecaj na preoblikovanje okruženja.

Slika 2. Planiranje grada – preklapanje urbano znanstvenih disciplina

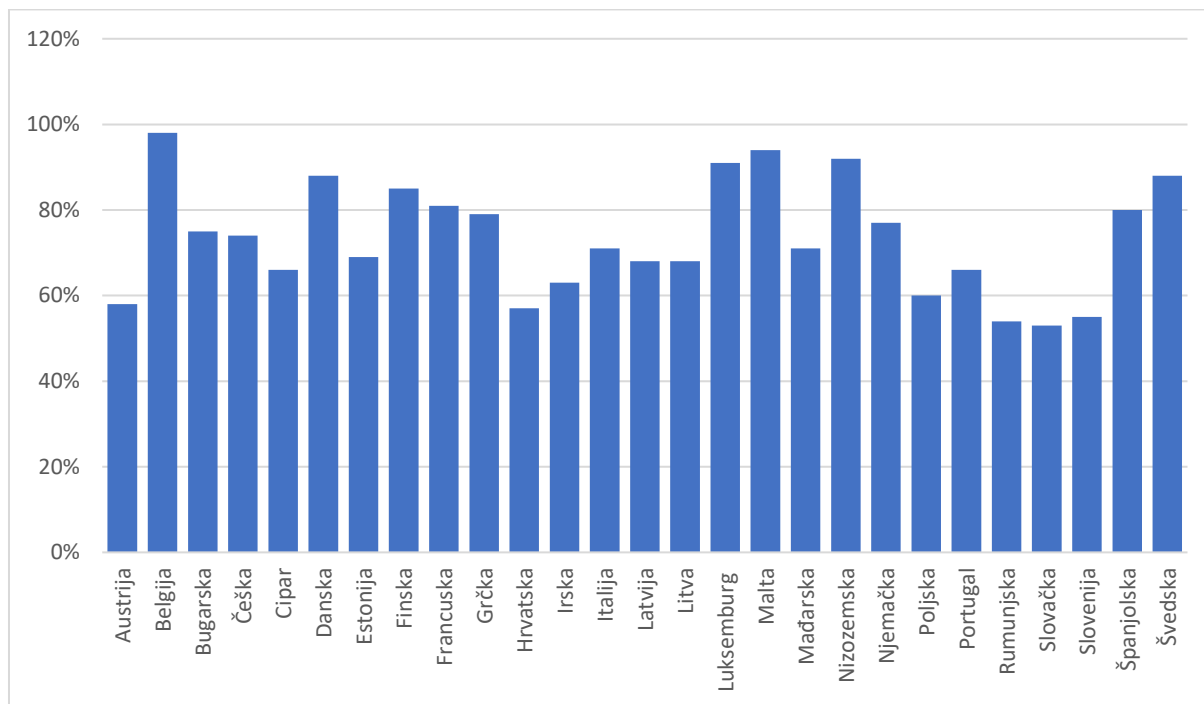


Izvor: M. Vresk, „*Grad i urbanizacija*“, Zagreb, Školska knjiga, 2002., str. 2.

Da bi planiranje grada bilo uspješno uključuju se, kako je i ranije već navedeno različite struke: ekonomija, geografija, sociologija i političke znanosti. To je potrebno zbog razmatranja svih aspekata i kvalitetne izrade plana za daljnji razvoj i izgradnju grada. Upravo nam to i pokazuje gore prikazana slika da se urbane znanstvene discipline preklapaju kod samog planiranja, a to su urbana ekonomija, urbana sociologija, urbana politika i urbana geografija. Proces planiranja grada odnosi se na kompleksne aspekte urbane zbilje kojim se određuje korištenje gradskog zemljišta. To se mora odraditi tako da se prilikom samog planiranja u obzir uzmu svi parametri i indikatori kao što su prognoza rasta stanovništva, procjena potrošnje gradskih resursa, što se odnosi na plin, vodu i struju, nužno je odrediti i projektirati potreban broj novih stanova, kuća i drugo. Sve to mora biti odrađeno tako da se očuva gradska cjelina, te da grad i dalje privlači ljude i bude ugodan za život. Znanstvene discipline međusobno

se nadopunjuju, budući da se koriste rezultatima jedni drugih, jer znanstveni i praktični problemi zahtijevaju interdisciplinarni rad. No svaka disciplina grad će interpretirati sa svoga gledišta. Primjerice ekonomisti će se više baviti gospodarskim elementima, sociolozi načinom života u gradu.

Graf 2. Postotak urbanog stanovništva u Europskoj uniji, 2022. godine



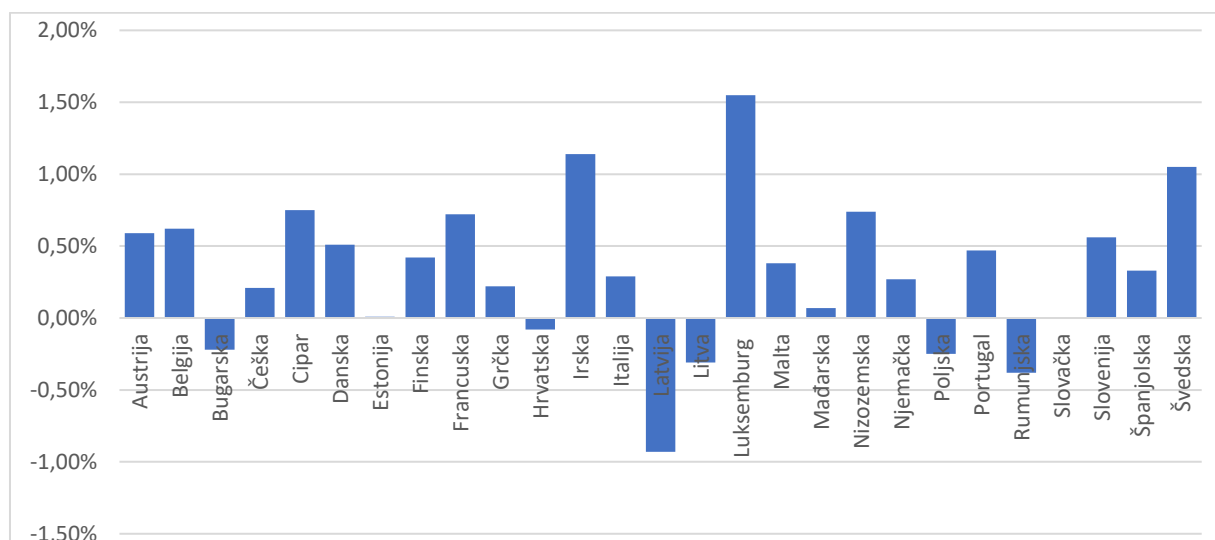
Izvor: izrada autora prema podacima sa stranice World Population Review, „*Most Urbanized Countries 2022*“, 2022. Dostupno na: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-urbanized-countries> (pristupljeno: 20. travnja 2022.)

Ranije je spomenuto u ovom radu da je urbanizacija premještanje stanovništva iz ruralnih u urbana područja. Takvo premještanje stanovništva često se naziva procesom urbanizacije pojedinog područja, a smanjuje se udio ljudi koji su živjeli, tj. koji žive u ruralnim područjima. Tim procesom dolazi do formiranja i rasta gradova, a samim time sve više ljudi dolazi živjeti u gradove. Prema podacima, Statista²⁸, u Europi je u 2021. godini 75% stanovništva živjelo u urbanim područjima. Grafikon 2. prikazuje postotak urbanog stanovništva u zemljama EU u 2022. godini. Podaci su preuzeti sa stranice World Population Review. Najviše urbanog stanovništva živi u Belgiji (98%),

²⁸ Statista, „*Share of urban population worldwide in 2021, by continent*“, 2022. Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/270860/urbanization-by-continent/> (pristupljeno: 20. travnja 2022.)

Malti (94%), Nizozemskoj (92%) i Luksemburgu (91%). Navedene zemlje imaju i nisku stopu urbanizacije: Belgija 0,62%, Malta 0,38%, Nizozemska 0,74% i Luksemburg 1,55%. S druge strane najmanje urbanog stanovništva u EU imaju Slovačka (53%), Rumunjska (54%), Slovenija (55%) i Hrvatska (57%). Od ove četiri zemlje važno je istaknuti kako neke od njih imaju čak i negativnu stopu urbanizacije koja se još naziva i kontraurbanizacija ili deurbanizacija. Ona se može dogoditi zbog želje stanovništva za jednostavnijim načinom života, potrebe za više prostora, niskim troškovima života, čistim zrakom, željom za mirnim i sporijim životom u odnosu na grad. Tako primjerice negativnu stopu urbanizacije u EU imaju Latvija -0,93%, Rumunjska -0,38%, Litva -0,31%, Poljska -0,25%, Bugarska -0,22% i Hrvatska -0,08%.

Graf 3. Stopa urbanizacije u zemljama članicama Europske unije za 2022. godinu



Izvor: izrada autora prema podacima sa stranice World Population Review, „*Most Urbanized Countries 2022*“, 2022. Dostupno na: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-urbanized-countries> (pristupljeno: 20. travnja 2022.)

Na grafu 3. možemo detaljnije vidjeti stopu urbanizacije zemalja članica EU u 2022. godini. Podaci su preuzeti sa stranice World Population Review. Najveću stopu urbanizacije ima Luksemburg 1,55%, zatim Irska 1,14% i Švedska 1,05%, dok najmanju stopu urbanizacije imaju Slovačka koja je na nuli, zatim Estonija 0,01%, Mađarska 0,07% i Češka 0,21%. Kako je već spomenuto negativnu stopu urbanizacije ima šest zemalja članica EU među kojima je Hrvatska (-0,08%). U nastavku ovog

poglavlja obradit će se novi koncepti koji se sve više proučavaju zbog potrebe prilagodbe urbanog razvoja.

3.1. Grad kao ekosustav

Urbani ekosustav je svaki ekološki sustav koji je smješten unutar grada ili gusto naseljenog područja, tj. u širem smislu, ekološki sustav obuhvaća cijelo metropolitansko područje. Urbani ekosustav razlikuje se od prirodnog ekosustava zato što ga karakterizira ovisnost o velikim unosima materijala, energije i drugim sličnim količinama otpada, te s druge strane veliku ulogu imaju ljudi u strukturi urbanog ekosustava. Europa, Indija, Japan, istočna Kina, Južna Amerika i Sjedinjene Američke države imaju najveće urbane ekosustave koji se uglavnom nalaze na obalama s lukama, uz rijeke i na raskrižjima prometnih putova. Takva velika urbana područja uglavnom su područja industrijaliziranih zemalja od 19. stoljeća, dok se danas najveći urbani rast odvija u Africi, Aziji, Latinskoj Americi, gdje se smatra da će do 2030. godine nastati većina mega gradova koji će imati više od 10 milijuna stanovnika.²⁹

Urbani ekosustav dijeli se na dvije komponente, kao i svaki ekosustav, biološke i fizičke. Prema Mollashahi i Szymura³⁰ biološke komponente se odnose na biljke i životinje, ali i na sve druge oblike života, dok se fizičke komponente odnose na vodu, zrak, zemlju, klimu. Ove komponente ovise jedna o drugoj i međusobno djeluju jedna na drugu na nekom prostoru, području. Urbani ekosustavi osim ovih navedenih komponenti uključuju još i ljudsku populaciju kao i njihove demografske karakteristike, institucionalne strukture, društvene i ekonomske alate kojima se koriste. Tako se u fizičke ubrajaju zgrade, prometne mreže, infrastruktura, parkirališta, krovovi, okoliš koji ih okružuje, okoliš kojeg ljudi mijenjaju i prilagođavaju sebi, odnosno onaj okoliš do kojeg dolazi zbog donošenja ljudskih odluka. Urbani ekosustav obuhvaća sve prirodne zelene i plave površine u gradu, a uključuje i ulična stabla i ribnjake. Budući da je premalo uličnih stabala ona se stoga ne mogu smatrati zasebnim ekosustavom. „Kako

²⁹ S. T. A. Pickett, „Urban ecosystem“, Britannica. Dostupno na: <https://www.britannica.com/science/urban-ecosystem> (pristupljeno: 25. travnja 2022.)

³⁰ H. Mollashahi i M. Szymura, „Urban Ecosystem: An interaction of Biological and Physical Components“, u: Hufnagel, L. (ed.), *Biodiversity of Ecosystems*, IntechOpen, London, 2021., str. 1. Dostupno na: <https://www.intechopen.com/online-first/77556> (pristupljeno: 25. travnja 2022.)

se čovječanstvo smatra dijelom prirode, sami gradovi se mogu smatrati globalnom mrežom ekosustava. U usporedbi s pravim, prirodnim ekosustavima, onima koje je stvorio čovjek, ipak su nezreli zbog značajki poput njihovog brzog rasta i neučinkovitog korištenja resursa kao što su energija i voda. Prirodni urbani ekosustavi pridonose javnom zdravlju i povećavaju kvalitetu života urbanih građana, kao što je poboljšati kvalitetu zraka i smanjiti buku.³¹ U gradske ekosustave možemo ubrojiti ulična stabla koja su često samostalna, okružena betonskim pločama, travnjake ili parkove koji se odnose na zelene površine na kojima se nalaze stabla, trava, cvijeće i druge biljke. Zatim tu ubrajamo gradske šume, obradiva zemljišta i vrtove koji se koriste u svrhu uzgajanja prehrambenih proizvoda. Tu još možemo ubrojiti močvare, jezera, more i potoke, kao kategorije ekosustava grada.

Grad se nalazi na maloj površini, te je sagrađen urbanim sadržajem koji mu daje trodimenzionalni karakter. Iako navedene komponente uglavnom imaju velike koristi za ljude kao što je korištenje energije, materijala za uvoz ili izvoz, važno je istaknuti kako takvo korištenje energija ili materijala može dovesti i do negativnih učinaka koji štete i ljudima, životinjama i prirodi. To je na primjer onečišćenje zraka, stvaranje velike količine otpada, te brojnih čimbenika zbog kojih dolazi do većih toplina nego li je to u drugim područjima. Šimunović navodi kako ekosustavi grada nisu prostorni sustavi, već su sustavi s prostornim aspektom, budući da grad kao ekosustav čini skup međusobno povezanih organskih i anorganskih sastavnica koje su istovremeno i njegovi podsustavi... Djeluju preko transfera energije, kolanja vode i hrane, a u središtu tog ekosustava nalazi se čovjek koji utječe na različite načine i modificira ga.³² Zbog velikog broja stanovnika u gradovima, kao i same proizvodnje i potrošnje, gradovi troše velike količine energije, hrane, materijala koji su dopremljeni iz prirodnih sustava. Te sastavnice se zatim modificiraju i vraćaju u prirodni sustav. No jedan od najvećih problema takvih velikih gradova je već spomenuto, stvaranje velikih količina otpada kojima se zagađuje priroda, ali i sam taj prirodni sustav iz kojega smo dobili potrebne materijale, energiju, hranu i slično.

³¹ P. Bolund i S. Hunhammar, „Ecosystem services in urban areas“, *Ecological Economics*, vol. 29, br. 2, 1999., str. 294. Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921800999000130> (pristupljeno: 3. svibnja 2022.)

³² I. Šimunović, op. cit., str. 170.

Prema Šimunoviću, ekološki problemi grada svrstavaju se u sljedeće tri skupine:

1. „problemi koji su posljedica fizičke degradacije urbanog okoliša zbog stambene izgradnje i svake dehumanizirane izgradnje motivirane profitom (npr. bespravna izgradnja, buka, onečišćenje zraka...).
2. Problemi socijalne naravi, koji se pojavljuju u obliku smanjenja zajedništva u urbanoj sredini, smanjenja standarda i uopće društvenog života (socijalna otuđenost, duševni nemir, kriminal, agresivnost i različite mentalne bolesti).
3. Problemi organizacije života u gradu zbog povećanja broja stanovnika i radnih mjesta (česti su problemi komuniciranja, opskrbe grada osnovnim i svakodnevnim potrebama, pregustog prometa koji postaje ograničenje cirkulacije ljudi i dobara)“.³³

Na sličan način ekološke probleme grada definira i Vresk u knjizi „Grad i urbanizacija“, koji ih također svrstava u tri skupine. U prvoj govori o problemima vezanim uz degradaciju i onečišćenje okoliša, tako da razvoj grada, posebice širenje tog urbanog područja ima utjecaj na krčenje šuma, preoravanje travnatih površina ili kako navodi najčešće pretvaranje plodnih tla u građevinska zemljišta. U drugu skupinu također navodi probleme socijalne sredine, kao što je to slabljenje zajedništva u okviru urbanog života, smanjenje standarda društvenog života. Sve navedeno može dovesti do brojnih socijalnih problema. U treću skupinu problema navodi probleme prostorne organizacije života u gradu, što se odnosi na povećanje samog stanovništva, a tako dolazi i do povećanja cirkulacije ljudi i informacija, što rezultira potrebom adekvatne prometne mreže i organiziranog prometnog sustava. Budući da se promet iz godine u godinu povećava, dolazi do povećanja osobnih automobila koji uzrokuju zakrčenost na prometnicama, usporava se isporuka dobara i usluga.³⁴ Sve su to problemi i izazovi u gradovima, odnosno u urbanim područjima na kojima treba raditi i koje treba rješavati na vrijeme, kako bi se omogućio održivi rast i razvoj, te stvorio pametan grad. Kako bi se to postiglo moguće je iskoristiti i potencijal informacijske i komunikacijske tehnologije, da bi se osiguralo bolje zdravlje, čišći okoliš te lakši pristup javnim uslugama. Stvaranje i razvoj novih inovacijskih partnerstva bitno je kako bi ostvarili pametan i čišći urbani transport, ali i ostale ciljeve kao što su smanjenje broja učenika koji prerano napuštaju školovanje, smanjenje emigracija i kvalitetno obrazovanje,

³³ Ibidem, str. 171.

³⁴ M. Vresk, op. cit., str. 149.

stvaranje novih inovacija i inovatora. Mladima je potrebno dati podršku za stvaranje novih rješenja i inovacija, ulazak u poduzetništvo, otvaranje vlastitih poslova odnosno samozapošljavanje, kao i podršku u razvoju znanja i vještina za stvaranje budućih ekosustava.

Rješavanje ovih i sličnih problema omogućuje kreiranje grada kojeg obilježava ljepši i „življi“ život, grad postaje konkurentniji, ali i ekološki održiviji tako da građanima pruža zdrav, kvalitetan život. Stvaranjem prostora u kojem građani mogu pronaći različite sadržaje, u kojem se građane motivira na to da se bave biciklizmom ili pješaćenjem, koriste javni prijevoz u većoj mjeri od osobnih automobila i ostala prilagođena rješenja, može se pridonijeti nizu pozitivnih rezultata u promatranim ekosustavima i poboljšanju kvalitete života građana. Kako bi se poboljšala dobrobit stanovništva i povećala otpornost gradova na klimatske promjene koje se već danas mogu uočiti, potrebno je planirati korištenje urbanih zelenih struktura i površina budući da je urbano planiranje jedan od ključnih čimbenika za održivi urbani razvoj. Profesorica urbanog dizajna i planiranja Alberti navodi kako su gradovi zapravo hibridni ekosustavi koji nastaju kao proizvod zajedničkog razvoja ljudskih i prirodnih sustava. „Urbani ekosustavi nastaju iz složenih interakcija i povratnih informacija između ljudskih, prirodnih i tehnoloških komponenti sustava urbanih ekosustava. S ekološkog stajališta, značajno se razlikuju od povijesnih ekoloških sustava, ali urbani ekosustavi također se značajno razlikuju od povijesnih ljudskih naselja, što se odnosi na nova staništa i sadrže prirodne i ljudske povijesne značajke.“³⁵

Do urbane ekološke znanosti kao discipline dolazi shvaćanjem da su ljudi i njihovi postupci sastavni dijelovi gotovo svih ekosustava neovisno o udaljenost tih mjesta od gustih ljudskih naselja. U 21. stoljeću dolazi do rasta i značajnijeg razvoja urbane ekološke znanosti rastom i razvojem ekonomije u svijetu. „Urbane ekosustave karakterizira ovisnost o golemim unosima materijala i energije, te velike količine otpada, gdje su ljudi dominantni u dinamici urbanog ekosustava.“³⁶ Stoga je važno

³⁵ M. Alberti, „Are cities ecosystems – analogous to natural ones – of nature, infrastructure and people? Does thinking about cities in this way help us think about urban design?“, *The nature of cities 2012-2022*, 2017. Dostupno na: <https://www.thenatureofcities.com/2017/06/30/cities-ecosystems-analogous-natural-ones-nature-infrastructure-people-thinking-cities-way-help-us-think-urban-design/7/> (pristupljeno: 3. svibnja 2022.)

³⁶ P. Osmond, „The city as ecosystem: application of ecological indices to the built environment“, *The 20th Conference on Passive and Low Energy Architecture, Rethinking Development: Are We Producing a People Oriented Habitat, Proceedings*, Santiago, 2003., str. 3. Dostupno na:

razumjeti kako su ljudi i okoliš povezani i utječu jedni na druge. Upravo ljudi su jedan od faktora koji utječu na promjenu klime, onečišćenja i upravljanje vodama, što čini jedinstvene aspekte urbanih ekosustava. Tako će primjerice urbana područja biti uglavnom toplija u odnosu na okolna područja, zbog velikog broja zgrada i betonske infrastrukture, tamnog materijala i gradskog prometa. Ovi čimbenici u gradovima stvaraju slojeve zraka koji duže zadržavaju toplinu, te se takva područja nazivaju urbani toplinski otoci. Kako bi se toplina stvorena ljudskim učinkom smanjila potrebno je u urbanim područjima ostavljati zelene površine kao što su to parkovi, livade i slično.

Fadins navodi jedan takav primjer iz Njemačke, Frankfurt, gdje se zelene površine koriste za hlađenje urbanih područja i smanjuju toplinu za čak oko 3 stupnja. Konvekcija urbanih toplinskih otoka u kombinaciji sa zelenim površinama distribuira toplinu i omogućuje strujanje hladnog zraka.³⁷ No važno je naglasiti da takve zelene površine neće u svim slučajevima smanjiti toplinu zraka ako ljudi neće voditi brigu o okolišu. Upravo zato je potrebno razumjeti urbanu ekologiju kako bi kod izgradnje ili proširivanja gradova znali dobro dizajnirati ta područja tako da ne stvaraju toplinske otoke. Primjerice stavljanje svijetlih materijala koji će odbijati toplinu, umjesto tamnih materijala kao što su asfalt, čelik itd. koji upijaju toplinu.

Osim povećanih temperatura u urbanim područjima, dolazi i do svjetlosnog onečišćenja, što ima negativan učinak kako na ljude tako i na biljni i životinjski svijet. „Ptice se ne gnijezde u osvijetljenim područjima, selice gube orijentaciju, velik broj insekata i šišmiša stradava, izražen je negativan utjecaj na reproduksijski ciklus određenih vrsta riba, a kod biljaka se događa prerana vegetacija.“³⁸ Stoga je potrebno regulirati svjetlosno onečišćenje i pokušati isto smanjiti budući da posljedice mogu dovesti do izumiranja određenih biljaka i životinja. Potrebno je obratiti pozornost i na zagađenje zraka do kojeg dolazi zbog velikog broja prometnih vozila, industrijskih tvornica, obrade otpada. Smanjenje onečišćenja zraka jedan je od dugoročnih ciljeva EU koja pokreće razne inicijative i projekte kojima bi se kvaliteta zraka dovela na razinu

https://www.researchgate.net/publication/265051265_The_city_as_ecosystem_application_of_ecological_indices_to_the_built_environment (pristupljeno: 4. svibnja 2022.)

³⁷ P. Fadnis, „Razumijevanje urbanih ekosistema kao konceptualni odnos između ljudi i okoline“, *Yoair*, 2021. Dostupno na: <https://www.yoair.com/bs/blog/understanding-urban-ecosystems-as-a-conceptual-relationship-between-humans-and-the-environment/> (pristupljeno: 4. svibnja 2022.)

³⁸ Hrvatski zavod za javno zdravstvo, „Svjetlosno onečišćenje okoliša“, 2018. Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-zdravstvena-ekologija/svjetlosno-oneciscenje-okolisa/> (pristupljeno: 4. svibnja 2022.)

koja ne ugrožava i ne utječe negativno na ljudsko zdravlje i okoliš. To se nastoji ostvariti putem raznih zakona, suradnjom sa sektorima koji se smatraju najvećim onečišćivačima zraka, poticajima za prijelaz na električnu energiju kako u kućanstvima, tako i u prometu. Tako se nastoji smanjiti ispuštanje stakleničkih plinova koji imaju utjecaj i na kvalitetu zraka, klimatske promjene i stvaranje već ranije navedenih toplinskih otoka u urbanim sredinama.

Potrebno je poticati gradove da postanu održivi, budući da takvi gradovi provode ekološki prihvatljive prakse, imaju zelene površine, te koriste nove tehnologije kojima smanjuju negativan utjecaj na planet. Održivi gradovi vode računa o svojim građanima kojima pružaju kvalitetne usluge, ali istodobno ih potiču da budu odgovorni i krenu živjeti održivo tako da smanje prekomjernu potrošnju energije, vode. Grad mora težiti kružnom gospodarstvu kako bi se što manje utjecalo na okoliš, te kako bi se smanjile emisije stakleničkih plinova.

3.2. Pametni gradovi

Rastom i razvojem grada potrebno je razvijati rješenja koja će građanima olakšati i omogućiti bolji život u gradu. Upravo se to u novije vrijeme nastoji ostvariti stvaranjem novih, prilagođenih koncepata razvoja, npr. takozvanih pametnih gradova, koji koriste razne informacijske i komunikacijske tehnologije za poboljšanje operativnih učinkovitosti, dijeljenje informacija s javnošću i pružanje bolje kvalitete usluga i dobrobiti za građane. Vodeći se tom vizijom, EU ulaže u istraživanje i inovacije informacijske i komunikacijske tehnologije, kao i razvoj politika usmjerenih na poboljšanje kvalitete života građana i stvaranje gradova održivijima. „Značajni izazovi koji proizlaze iz brze urbanizacije i neodrživih oblika postojećih urbanih područja doveli su koncept pametnog grada u prvi plan suvremenih rasprava o urbanoj politici, kao obećavajući okvir za održivi urbani razvoj.“³⁹ Pametni grad nastoji promijeniti i olakšati način života koji smo do sada poznavali u gradovima. „Međunarodnu slavu stječe u posljednjem desetljeću zahvaljujući snažnoj komercijalnoj promociji, političkom

³⁹ J. Stanković et al., „A multi-criteria evaluation of the European cities' smart performance: Economic, social and environmental aspects“, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu*, vol. 35, no. 2, 2017., str. 520. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/282222> (pristupljeno: 8. svibnja 2022.)

prisvajanju i mnoštvu projekata urbanog razvoja koji ciljaju „pamet“ kao društveni, ekonomski, ekološki i urbani cilj upravljanja.“⁴⁰

Europska komisija opisuje pametan grad kao mjesto u kojem se tradicionalne mreže i usluge čine učinkovitijima korištenjem digitalnih rješenja za dobrobit njegovih stanovnika i poslovanja. Pomoću raznih tehnologija pametan grad stvara manje emisije štetnih plinova i bolje iskorištava resurse. To se odnosi na stvaranje pametnih infrastruktura, pametnijih prometnih mreža, poboljšanje vodoopskrbe i objekata za odlaganje otpada te učinkovitije načine osvjetljenja i grijanja zgrada. Isto tako to za sobom povezuje odgovorniju gradsku upravu, sigurnije javne prostore i zadovoljavanje potreba sve starijeg stanovništva.⁴¹ Stvaranjem pametnih gradova nastoje se optimizirati funkcije grada i promicati gospodarski rast korištenjem pametne tehnologije i analize podataka kako bi se građanima pružio kvalitetniji život. „Informacijski i procesni pogled na gradove, pametne gradove opisuje kao sofisticirane sustave u kojima se u realnom vremenu obrađuje velika količina podataka te integrira u procese, sustave, organizacije i vrijednosne lance s ciljem optimizacije operacija i informiranja nadležnih o problemima... Usvajanje tehnologija treba polaziti od potreba građana, ostalih dionika i javnih problema koje je potrebno riješiti, pa tako tehnologije neće biti korištene na jednak način u svim gradovima.“⁴² Zato se pametnim gradovima smatraju oni koji nastoje riješiti javne probleme pomoću informacijskih i komunikacijskih tehnologija uz suradnju lokalnih vlasti i drugih dionika. Pametni grad karakterizira veliki broj čimbenika, a neki od njih su⁴³:

- infrastrukture temeljene na tehnologiji
- ekološke inicijative
- učinkovit i funkcionalan javni prijevoz
- progresivni planovi grada

⁴⁰ G. Masik, I. Sagan i J. W. Scott, „Smart City strategies and new urban development policies in the Polish context“, *Cities*, vol. 108, 2021., str. 1. Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264275120313184> (pristupljeno: 16. svibnja 2022.)

⁴¹ Europska komisija, „*Smart cities*“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_hr (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)

⁴² J. Pivar, „Usvajanje tehnologija velikih podataka u pametnim gradovima Europske unije: Analiza važnosti i performansi tehnoloških čimbenika“, *Croatian Regional Development Journal*, vol. 2, no. 1, 2021., str. 14. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/380634> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)

⁴³ TWI, „*What is a smart city? – definition and examples*“, 2022. Dostupno na: <https://www.twi-global.com/technical-knowledge/faqs/what-is-a-smart-city> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)

- ljudi koji su sposobni živjeti i raditi u tom gradu, koristeći odgovorno resurse.

Upravo zato potrebna je dobra komunikacija i suradnja između privatnog i javnog sektora kako bi pametan grad mogao funkcionirati. Prikupljanjem velikog broja informacija i korištenjem komunikacijskih tehnologija omogućuju se razvojne prakse koje će riješiti ili nastojati riješiti urbane izazove. „Pametni gradovi omogućuju građanima i tijelima lokalne uprave da rade zajedno na pokretanju inicijativa i koriste pametne tehnologije za upravljanje imovinom i resursima u rastućem urbanom okruženju. Pametan grad trebao bi osigurati urbano okruženje koje stanovnicima pruža visoku kvalitetu života, a istovremeno generira gospodarski rast. To znači pružanje paketa združenih usluga građanima uz smanjene troškove infrastrukture. To postaje sve važnije u svjetlu budućeg porasta stanovništva u urbanim područjima, gdje će biti potrebno učinkovitije korištenje infrastrukture i imovine. Usluge i aplikacije pametnih gradova omogućit će poboljšanja koja će dovesti do veće kvalitete života građana.“⁴⁴

Tablica 1. Obilježja i čimbenici pametnog grada

Obilježja	Čimbenici
Pametna uprava (participacija)	<ul style="list-style-type: none"> - sudjelovanje u donošenju odluka - političke strategije i perspektive - javni i socijalni servisi - transparentna uprava
Pametni ljudi (društveni i ljudski kapital)	<ul style="list-style-type: none"> - sklonost cjeloživotnom obrazovanju - socijalni i etnički pluralizam - kozmopolitizam / otvorenost - participacija u društvenom životu - razina kvalifikacije - fleksibilnost - kreativnost
Pametna mobilnost (promet i ITC)	<ul style="list-style-type: none"> - dostupnost ICT infrastrukture - održiv, inovativan i siguran sustav prijevoza

⁴⁴ Lj. Milanović Glavan i N. Filić, „Razvoj pametnih gradova u Republici Hrvatskoj“, *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, vol. 15, no. 3-4, 2021., str. 101-102. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/388974> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)

	<ul style="list-style-type: none"> - lokalna dostupnost - (inter) nacionalna dostupnost
Pametno gospodarstvo (kompetitivnost)	<ul style="list-style-type: none"> - inovativnost - poduzetništvo - gospodarska slika i zaštitni znak - međunarodna prepoznatljivost - fleksibilnost radne snage - produktivnost - sposobnost transformacije
Pametno okoliš (prirodni resursi)	<ul style="list-style-type: none"> - atraktivnost prirodnih uvjeta - upravljanje održivim izvorima - zaštita okoliša - zagađenje
Pametno življenje (kvaliteta života)	<ul style="list-style-type: none"> - ustanove kulture - zdravstveni uvjeti - individualna sigurnost - kvaliteta stanovanja - obrazovne ustanove - turistička atraktivnost - socijalna kohezija

Izvor: S. Bašić, N. Vezilić Strmo i M. Sladoljev, „Pametni gradovi i zgrade“, *Građevinar*, vol. 71, no. 10, 2019., str. 953. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/330159> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)

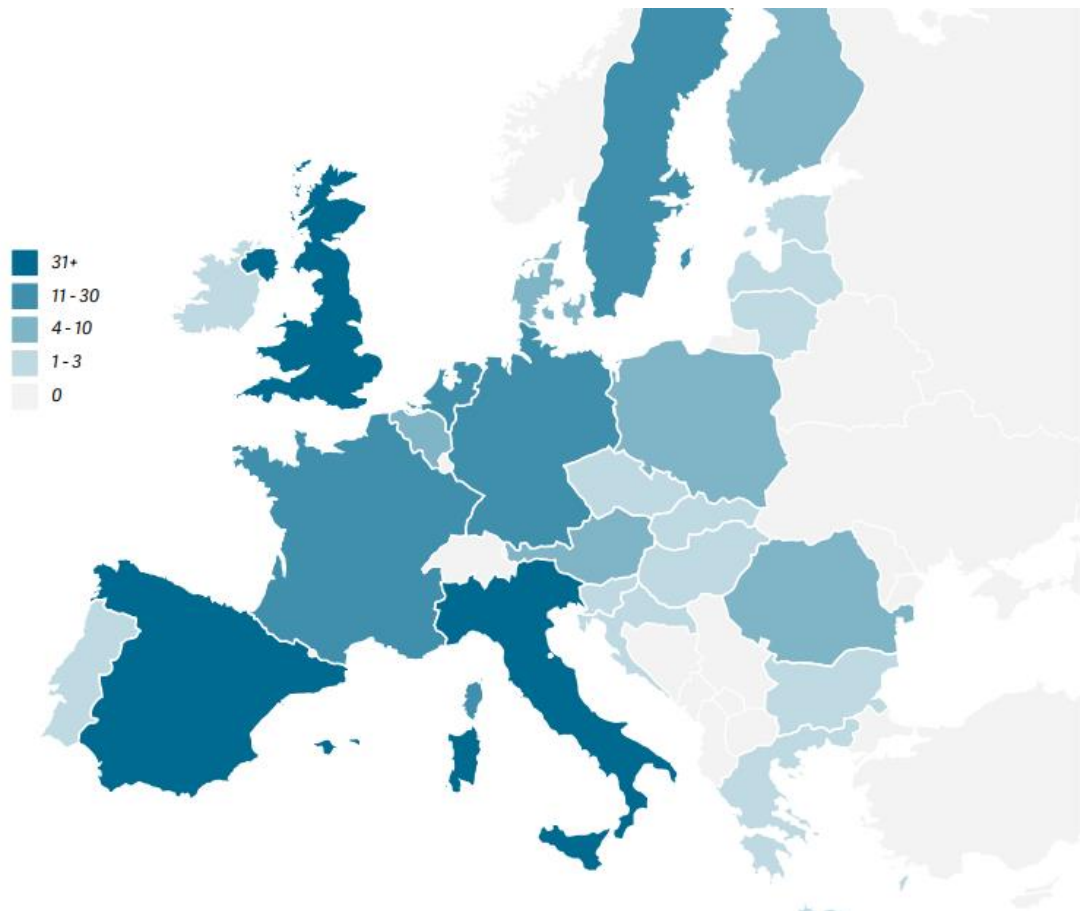
Tablica prikazuje šest ključnih obilježja s 33 čimbenika koja opisuju pametan grad. Ovu tablicu izdala je Europska inicijativa za pametne gradove još 2007. godine. „Da bi grad postao „pametan“, nisu dovoljni samo napredna tehnologija, pametna mreža, pametno mjerenje, internetske stvari ili inteligentni prijevozni sustavi. Svaki grad mora inzistirati na izgradnji vlastitog identiteta po kojem će biti prepoznat i privlačan investitorima, građanima i turistima.“⁴⁵ Iz ovog primjera možemo vidjeti kako pametan grad mora imati pametnu upravu koja se odnosi na sudjelovanje raznih

⁴⁵ M. Paliaga i E. Oliva, „Trendovi u primjeni koncepta pametnih gradova“, *Ekonomika misao i praksa*, vol. 27, no. 2, 2018., str. 569. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/311736> (pristupljeno: 8. svibnja 2022.)

dionika u donošenju odluka, političke strategije, transparentnu upravu i drugo. Drugo obilježje koje „krasi“ pametan grad su pametni ljudi, odnosno potreba za društvenim i ljudskim kapitalom, što se zapravo odnosi na sklonost cjeloživotnom učenju, sudjelovanje građana u društvenom životu, kreativnost, inovativnost... Pametan grad mora imati izgrađenu i dostupnu infrastrukturu, informacijske i komunikacijske tehnologije, pružiti siguran i udoban prijevoz građanima koji vodi računa o različitim aspektima života, tj. da ne zagađuje okoliš, minimalizira gradsku buku i gužvu. Kako bi ostvario gospodarski rast pametan grad mora imati karakteristiku pametnog gospodarstva što znači stvaranje novih proizvoda, inovativnost, poduzetništvo, međunarodnu prepoznatljivost, produktivnost i sposobnost transformacije. Također, kao što je već nekoliko puta spomenuto u radu, pametan grad mora voditi računa o okolišu, prirodnim resursima, što je trenutno jedan od vodećih ciljeva EU. Da bi bio pametan, grad mora znati pametno upravljati oskudnim resursima, planirati daljnji razvoj grada, voditi brigu o zaštiti okoliša i nastojati smanjiti zagađenje za koje je najčešće odgovoran ljudski faktor na način da se ljude educira kako se ponašati u okruženju u kojem se nalaze, kako i gdje odlagati koju vrstu otpada, te na koji način oni sami mogu doprinijeti dobrobiti zajednice. Posljednja karakteristika koja obilježava pametan grad u ovoj tablici je pametan život, odnosno kvaliteta života koja je ujedno i ključna da bi zapravo privukla ljude koji će se doseliti u takav grad, ali i kako bi stanovnici ostali. Takav grad mora svojim stanovnicima pružati kulturne ustanove, zdravstvene uvjete, pružiti sigurnost i osjećaj sigurnosti, obrazovne ustanove, atraktivne turističke lokacije, kvalitetu stanovanja i socijalnu koheziju. Ova tablica opisuje pametan grad koji ne uključuje samo tehnologiju već mora zadovoljiti brojne čimbenike da bi dobio naziv pametnog grada. Autori Bašić, Vezlić Strmo i Sladoljev u svom radu „Pametni gradovi i zgrade“, ističu da nije potpuno jasno zašto se u ovom definiranju pametnog grada od strane Europske inicijative za pametne gradove, ne spominje kvaliteta urbanističkog planiranja kao jedan od bitnih elemenata kvalitete izgrađenog okoliša. Navode također da je glavni cilj projekata pametnih gradova poboljšati održivost grada i kvalitetu života njegovih stanovnika objavljujući rješenja koja su u stanju riješiti urbane probleme na efikasan način.⁴⁶

⁴⁶ S. Bašić, N. Vezlić Strmo i M. Sladoljev, „Pametni gradovi i zgrade“, Građevinar, vol. 71, no. 10, 2019., str. 954. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/330159> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)

Slika 3. Broj pametnih gradova u Europi



Izvor: EURACTIV, „*How many smart cities are there in Europe?*“, 2017. Dostupno na: <https://www.euractiv.com/section/digital/infographic/how-many-smart-cities-are-there-in-europe/> (pristupljeno: 8. svibnja 2022.)

Slika 3. prikazuje broj pametnih gradova u Europi, gdje je više od 240 europskih gradova koji imaju više od 100 000 stanovnika postignulo određene korake da postanu pametni gradovi. Pametni gradovi u mnogim projektima koriste tehnologije kako bi poboljšali energetske učinkovitost, prometne sustav i kako bi se smanjila zagađenja. Prema Europskom parlamentu možemo vidjeti kako se u nordijskim zemljama (Danska, Finska, Norveška, Švedska, Island) brojni gradovi smatraju pametnim. U Italiji, Austriji, Nizozemskoj, Velikoj Britaniji, Španjolskoj i Francuskoj pametnim gradovima smatraju se gradovi koji imaju više od 100 000 stanovnika, s druge strane Njemačka i Poljska zaostaju za navedenim zemljama. Možemo vidjeti kako Hrvatska spada u članice s najmanjim brojem pametnih gradova u rasponu 1 do 3 grada. Amsterdam, Barcelona, Kopenhagen, Dublin, Helsinki i Manchester smatraju se

najpametnijim gradovima u Europi, koji koriste tehnologiju kako bi promet, energiju i druge aspekte gradskog života učinili boljima.⁴⁷

Prema Europskoj komisiji tržište pametnih gradova (eng. *Smart Cities Marketplace*) nastalo je spajanjem dviju nekadašnjih platformi. To su Tržište europskog partnerstva za pametne gradove i zajednice i Informacijskog sustava pametnih gradova⁴⁸. Stvaranjem nove platforme dolazi do promjene tržišta i nastoji se okupiti gradove, industrije, mala i srednja poduzeća, investitore, istraživače i druge dionike pametnih gradova. Glavni cilj je poboljšati kvalitetu života građana, povećati konkurentnost europskih gradova i industrije, te postići europske energetske i klimatske zadane ciljeve. Prema stranici Markets and markets smatra se kako će se globalna veličina tržišta pametnih gradova porasti s 457 milijardi dolara u 2021. do 2026. godine na 873,7 milijardi dolara, gdje će godišnja stopa rasta iznositi 13,8% u predviđenom razdoblju.⁴⁹ Smatra se kako će biti veća potražnja za tehnologijom i sve više gradova pružat će digitalne usluge i imati jaku infrastrukturu za analizu podataka. Razvojem 5G mreže dolazi i do naglog rasta korištenja i upotrebe Internet stvari (*Internet of Things*), što se odnosi na povezane uređaje.

Glavna područja međusektorskog djelovanja tržišta pametnih gradova obuhvaćaju:

- „održivu urbanu mobilnost
- održive četvrti i izgrađeno okruženje
- integrirane infrastrukture i procese u energetici, informacijskim i komunikacijskim tehnologijama i prometu
- fokus na građane
- politike i regulative
- integrirano planiranje i upravljanje

⁴⁷ EURACTIV, „*How many smart cities are there in Europe?*“, 2017. Dostupno na: <https://www.euractiv.com/section/digital/infographic/how-many-smart-cities-are-there-in-europe/> (pristupljeno: 8. svibnja 2022.)

⁴⁸ Europska komisija, „*Smart cities*“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_hr (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)

⁴⁹ Markets and Markets, „*Smart Cities Market by Focus Area, Smart Transportation, Smart Buildings, Smart Utilities, Smart Citizen Services and Region (2022-2026)*“, 2021. Dostupno na: https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/smart-cities-market-542.html?qclid=Cj0KCQjwsdiTBhD5ARIsAlpW8CKqJd3FL9jnlfq6i3Las6lz1D8XEQQJqiS_EHEL2Xgur_bjr_jKtifEaAuC5EALw_wcB (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)

- dijeljenje znanja
- osnove, pokazatelje uspješnosti i metriku
- upravljanje otvorenim podacima
- standardima
- poslovne modele, nabavu i financiranje^{.50}

Prema novoj procjeni Grand View Researcha⁵¹, svjetska industrija pametnih gradova imat će ukupnu godišnju stopu rasta od 24,2%. To je rezultat rastuće popularnosti koncepta pametnog grada, brze urbanizacije i pozitivnih vladinih inicijativa diljem svijeta. Potreba za infrastrukturom i upravljanjem imovinom potaknula je zemlje diljem svijeta da se uključe u inicijative pametnih gradova, a došlo je i do povećanja ulaganja u održive i zelene tehnologije, što je pomoglo kod njihovog prihvaćanja i korištenja. Najveća ulaganja u sustavima pametnih gradova do 2025. godine prema ICT Businessu bit će u mobilnosti, gdje se procjenjuje da će se uložiti oko 332,8 milijardi dolara, zatim u upravljanje energijom, gdje će se uložiti oko 206 milijardi dolara, oko 185 milijardi dolara bit će uloženo u pametne zgrade, dok će u pametnu infrastrukturu biti uloženo oko 163 milijarde dolara. Zanimljivo je to kako će najmanje biti uloženo u pametno zdravstvo, tek 59 milijardi.⁵²

⁵⁰ Europska komisija, op. cit.

⁵¹ Grand View Research, „*Smart Cities Market Size Worth \$6,965.02 Billion By 2030*“, 2022. Dostupno na: <https://www.grandviewresearch.com/press-release/global-smart-cities-market> (pristupljeno: 11. svibnja 2022.)

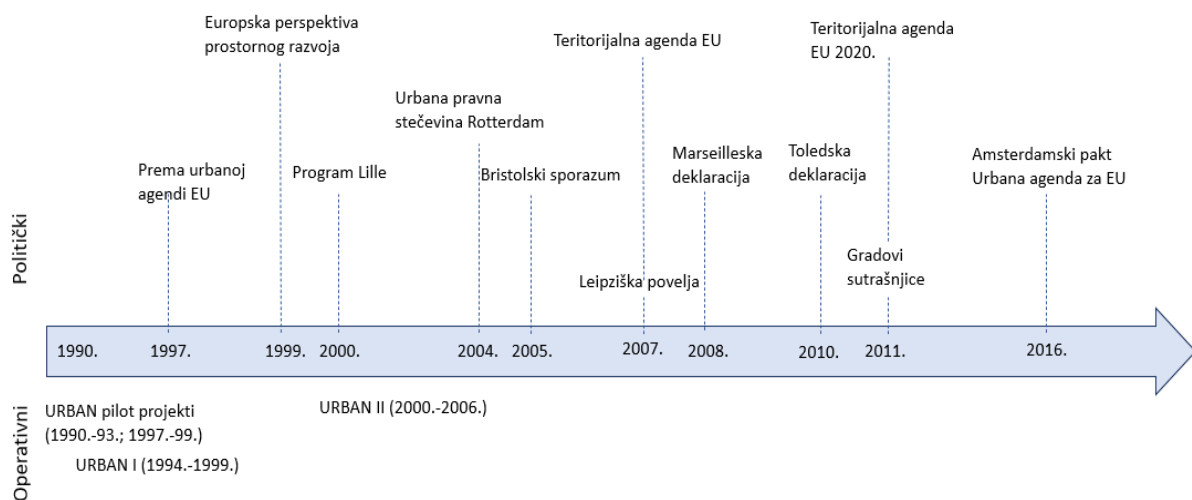
⁵² ICT Business, „*Dolazi vrijeme pametnih rješenja*“, 2020. Dostupno na: <https://www.ictbusiness.info/poslovna-rjesenja/dolazi-vrijeme-pametnih-rjesenja> (pristupljeno: 11. svibnja 2022.)

4. Urbani razvoj Europske unije

4.1. Povijest urbanog razvoja Europske unije

Posljednjih desetljeća EU je uspostavila sveobuhvatan diskurs o gradovima i njihovom razvoju. Povremeni sastanci ministara koji su zaduženi za urbani razvoj rezultirali su izgradnjom EU perspektive o urbanom pitanju koja se može prenijeti u samu strategiju EU za održivi urbani razvoj. Zahvaljujući naporima i provedbom urbanih inicijativa EU, koje i također promiče u okviru kohezijske politike i ostalih inicijativa koje su urbano orijentirane, pristup urbanom razvoju je usavršavan tijekom godina kako se provodio na terenu. Tako imamo nekoliko godina, odnosno razdoblja koja su bila značajna za ovaj proces.

Slika 4. Razvoj dimenzije urbane politike Europske unije



Izvor: Fioretti, C. et al. editor(s), „*Handbook of Sustainable Urban Development Strategies*“, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020., str. 7. Dostupno na: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC118841> (pristupljeno: 22. svibnja 2022.)

„Europska komisija već je dugi niz godina aktivna na polju urbanog razvoja i urbane obnove. Započevši s URBAN pilot-projektima u razdoblju 1989.–1993., koje su u razdoblju 1994.–2006. slijedile dvije generacije Inicijative Europske zajednice pod nazivom URBAN programi pomoći urbanim sredinama s poteškoćama u razvoju,

danas postoji *urban mainstreaming*.⁵³ 2007. godina smatra se ključnom godinom kada je na neformalnom sastanku ministara održanom u Njemačkoj na presjedanju Vijeća EU potpisana Leipziška povelja o održivim gradovima. Ta godina također je predstavljala i početak novog sedmogodišnjeg programskog razdoblja od 2007. do 2014., kada je politika urbanog razvoja postala neizostavan dio budućih programskih inicijativa i programa EU, budući da se inicijativa URBAN pokazala pozitivnom, a urbani razvoj postaje ključna stavka kohezijske politike. 2016. godine dolazi do pokretanja Urbane agende koja se nadovezuje na Leipzišku povelju, a ističe važnost integriranog pristupa urbanom razvoju koji nadilazi sektorsku politiku, podržan je suradnjom na svim razinama i među dionicima, prelazi administrativne granice i odnosi se na gradove svih veličina. 2014. godine započinje novi sedmogodišnji period, odnosno programsko razdoblje 2014. do 2020.

4.2. Programsko razdoblje 2014.-2020.

Naglim rastom, gradovi danas imaju najveću koncentraciju ekonomskih, ekoloških, klimatskih, demografskih i društvenih izazova i dijele niz zajedničkih problema kao rezultat njihovog brzog rasta. Kao što je ranije istaknuto, „zbog specifičnih izazova s kojima se suočavaju gradovi, urbana politika se istaknula kao jedna od najvažnijih komponenti regionalne politike te je EU regulativa za financijsko razdoblje 2014.-2020. definirala da svaka država članica za održivi urbani razvoj mora izdvojiti najmanje 5% sredstava iz ERDF-a u okviru cilja „Ulaganje za rast i radna mjesta“⁵⁴. Ovo programsko razdoblje smatralo se ojačanom urbanom dimenzijom u kohezijskoj politici. Europom 2020. nastojalo se postići pametan, održiv i uključiv rast. Time su zadani jasni ciljevi:

- „Zapošljavanje
 - 75% osoba od 20-64 godine bit će zaposleno.

⁵³ I. Juras Antić, „Urbana politika kao dio regionalne politike u Europskoj uniji i Hrvatskoj“, *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, vol. 12, no. 2, 2012., str. 464. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/195662> (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)

⁵⁴ Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, „Smjernice za uspostavu urbanih područja i izradu strategija razvoja urbanih područja za financijsko razdoblje 2021. – 2027.“, 2021., str. 10. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=15892> (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)

- Istraživanje i razvoj, inovacije
 - 3% BDP-a Europske unije ulagat će se u istraživanje i razvoj, inovacije.
- Klimatske promjene i energija
 - Emisija stakleničkih plinova smanjit će se za 20% (ili 30% ako je moguće).
 - Ostvarit će se 20% energije iz obnovljivih izvora.
 - Povećat će se za 20% energetska učinkovitost.
- Obrazovanje
 - Smanjit će se stope napuštanja škole ispod 10%.
 - Najmanje 40% 30-34 godišnjaka koji završavaju treću razinu obrazovanja.
- Siromaštvo i socijalna isključenost
 - Najmanje 20 milijuna ljudi manje u siromaštvu ili u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.⁵⁵

Europa 2020. s Teritorijalnom agendom daje strateški okvir za kohezijsku politiku EU u navedenom razdoblju, te donose pametne, održive i uključive ciljeve rasta, potiču ostvarivanje teritorijalne kohezije bitne za razvoj gradova. Važno je naglasiti kako su gradovi upravo ti koji ostvaruju najveći gospodarski rast, pružaju veće prilike, no s druge strane oni također stvaraju i većinu izazova s kojima se Europa bori kao što je ranije istaknuto te su potrebni instrumenti za rješavanje i sprječavanje navedenih problema i poticanje razvoja.

4.3. URBACT

URBACT je program urbanog razvoja, odnosno mreža europskih programa razmjene i učenja koje financira Europska komisija u okviru cilja teritorijalne suradnje, u sklopu svojih programa o međuregionalnoj suradnji još od 2002. godine.⁵⁶ Svrha URBACT programa je suradnja između gradova i razvoj integriranih rješenja za lokalne izazove. Ovim načinom nastoji se potaknuti inovacije u urbanoj regeneraciji poticanjem

⁵⁵ URBACT, „*The URBACT III Programme*“, 2021., str. 4. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/pm_v12_march_2021.pdf (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)

⁵⁶ Ibidem, str. 3.

gradova da identificiraju, prenesu i šire dobru praksu. Nastoji se pomoći gradovima da razviju nova rješenja koja bi im omogućila daljnji održivi razvoj i koja integriraju ekonomske, društvene i ekološke urbane teme. Pomoću URBACT mreža, gradovi dijele svoja iskustva i uče jedni od drugih, izvode pouke i prenose pozitivna iskustva u cilju jačanja svojih urbanih politika. Financira se pomoću ERDF-a unutar cilja Europske teritorijalne suradnje i države članice te partnerske države. „Cilj programa je razmjena znanja i izgradnja kapaciteta europskih gradova (i općina) koji izrađuju ili provode integrirane strategije i akcijske planove održivog urbanog razvoja.“⁵⁷ Pomoću ovog programa gradovima se omogućuje da u suradnji s drugim gradovima rade na rješavanju problema i razvoju rješenja za velike urbane izazove. URBACT obuhvaća 550 gradova, 30 zemalja i ukupno 7000 aktivnih lokalnih sudionika koji mogu dijeliti svoja iskustva, dobre prakse i naučene lekcije sa svim stručnjacima koji su uključeni u urbanu politiku diljem Europe.⁵⁸

Ovaj program postoji više godina te je ostvario brojne uspjehe, što dokazuje i sama činjenica da je nakon URBACT I i URBACT II, razvijen i URBACT III koji se odnosio na razdoblje od 2014. do 2020., kako bi se i dalje nastavilo promicati održivi integrirani urbani razvoj, te doprinijelo provedbi strategije Europa 2020. Budući da su pametan, održiv i uključiv rast tri ključna prioriteta same strategije Europa 2020., prema njima se usmjeravaju i aktivnosti kod rješavanja urbanih pitanja. „Glavni korisnici su gradovi iz zemalja članica EU 28, Norveške i Švicarske. Govoreći o gradovima, URBACT zapravo uključuje gradove, općine, mjesta (bez ograničenja veličine), unutar općinske razine vlasti, gradske vlasti kao i organizirane aglomeracije. Ostali korisnici uključuju lokalne agencije; pokrajinske, regionalne i nacionalne vlasti; sveučilišta i istraživačke centre. Svi korisnici bit će javna ili ekvivalentna javna tijela.“⁵⁹ Kao što je već i ranije spomenuto, URBACT se financira iz ERDF-a, te nacionalnim doprinosima koji se odnose na države članice i partnerske države koje plaćaju udio na temelju njihova stanovništva proporcionalno ukupnom europskom stanovništvu. To se također odnosi i na gradove i regije koje doprinose proporcionalno uključivanjem u program.

⁵⁷ Emarko, „Više o URBACT-u“, 2017. Dostupno na: <https://urbact.eu/vi%C5%A1e-o-urbact-u> (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)

⁵⁸ URBACT, „Who We Are“. Dostupno na: <https://urbact.eu/who-we-are> (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)

⁵⁹ URBACT, „Funding“. Dostupno na: <https://urbact.eu/our-funding> (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)

Tablica 2. Financiranje URBACT-a

Financiranje proračuna	URBACT II (2007. – 2013.)	URBACT III (2014. – 2020.)
Europski fond za regionalni razvoj	78,6%	77,1%
Nacionalni doprinos	7,6%	5,7%
Lokalni doprinos	13,8%	17,2%
Prilog Norveške	350 000 €	/
Prilog Švicarske	230 000 €	/
Ukupni prihvatljivi proračun	67,8 milijuna €	96,3 milijuna €

Izvor: vlastita izrada autora prema podacima URBACT-a, „*Funding*“. Dostupno na: <https://urbact.eu/our-funding> (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)

Iz tablice se može vidjeti financiranje programa URBACT II, koji je trajao u razdoblju od 2007. do 2013. godine, te URBACT III koji je trajao u razdoblju od 2014.-2020. godine. Ukupni prihvatljivi proračun za URBACT II iznosio je 67,8 milijuna eura od čega je ERDF sufinancirao 78,6% (53,3 milijuna eura), zatim je nacionalni doprinos iznosio 7,6% (5,2 milijuna eura), a lokalni doprinos iznosio je 13,8% (9,4 milijuna eura). U ovom razdoblju osim navedena tri izvora financiranja dospjeli su i dodatni prilogi u iznosu od 580 tisuća eura, od kojih je 350 tisuća eura došlo iz Norveške, te 230 tisuća eura iz Švicarske. No već iduće godine i pokretanjem novog URBACT III programa možemo uočiti porast ukupno prihvatljivog proračuna za razdoblje 2014.-2020., gdje je proračun iznosio 96,3 milijuna eura, od kojih je ponovno najviše sufinancirano iz ERDF 77,1% (74,25 milijuna eura), nacionalni doprinos iznosio je za oko 2% manje sredstava u odnosu na prethodno razdoblje, 5,7% (5,5 milijuna eura), dok se lokalni doprinos povećao za oko 3,4%, odnosno iznosio je 17,2% (16,7 milijuna eura). U ovom razdoblju nije bilo dodatnih financiranja iz gore navedenih zemalja.

4.3.1. URBACT III

URBACT III odnosi se na mjere namijenjene kreatorima javnih politika, izgradnji kapaciteta za upravljanje gradovima, edukaciji građana, podizanja svijesti o održivom urbanom razvoju. Putem navedenog programa ne osiguravaju se sredstva za izgradnju infrastrukture kao što su to izgradnja škola, domova za starije, gradskih prometnica i drugo. „U razdoblju od 2014. do 2020. program URBACT podupirat će suradnju kvalificiranih korisnika iz svih država članica EU-a te Norveške i Švicarske kao partnerskih država. Za to je osiguran proračun programa u iznosu od 96,3 milijuna €, od čega je 74,25 milijuna namijenjeno za sufinanciranje iz EFRR.“⁶⁰

URBACT III sastoji se od četiri glavna cilja:

1. „Sposobnost za provođenje politika: povećati sposobnost gradova za provođenje održivih urbanih politika i prakse na integriran i participativna način.
2. Planiranje politika: poboljšati planiranje održivih strategija i akcijskih planova u gradovima.
3. Provedba politika: poboljšati provedbu integriranih i održivih urbanih strategija i akcijskih planova u gradovima.
4. Prikupljanje i razmjena znanja: osigurati stručnjacima i donositeljima odluka na svim razinama veću dostupnost i mogućnost razmjene znanja o svim mogućnostima održivog urbanog razvoja u svrhu poboljšanja politika urbanog razvoja.

Radi postizanja tih ciljeva, kroz program URBACT III provodit će se tri vrste intervencija:

1. transnacionalna razmjena,
2. izgradnja kapaciteta,
3. kapitalizacija i širenje.

Svaka od tih intervencija utemeljena je na rezultatima programa URBACT II.“⁶¹

Putem transnacionalnih razmjena, odnosno mreža, nastoji se pružati podršku gradovima u stvaranju i provedbi integriranih urbanih strategija, temeljeći se pritom na

⁶⁰ Emarko, op. cit.

⁶¹ European Commission, „URBACT Interreg“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/atlas/programmes/2014-2020/europe/2014tc16fir003 (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)

zajedničkom učenju i prijenosu dobrih praksi. Kod oblikovanja i provedbe politike nastojat će se ojačati kapaciteti urbanih dionika za daljnji razvoj integriranih i participativnih pristupa, te kroz kapitalizaciju i širenje informacija poticati izgradnja i razmjena znanja, prakse i preporuka te informiranje o izradi i provedbi održivih urbanih politika na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i europskoj razini.

4.3.2. URBACT IV

URBACT IV i dalje će nastaviti raditi na promicanju integriranog održivog urbanog razvoja kroz suradnju kao i kod prethodnog programa putem mreža gradova, izgradnjom kapaciteta i diseminacijom znanja i iskustava. Kao i do sada svaki URBACT program omogućit će europskim gradovima da putem njega zajedno rade i razvijaju učinkovita i održiva rješenja za glavne, tj. ključne urbane izazove. Svaki projekt uglavnom je okupljao oko pet do deset gradova ili drugih partnera u razdoblju od dvije do tri godine kako bi se fokusirali na određena urbana pitanja. Novim programom trebalo bi se pružiti još više prilika manjim i većim gradovima da postignu svoje ciljeve, da postanu pravedniji, zeleniji i produktivniji ispunjavajući predstavljene ciljeve nove Leipziške povelje koja se odnosi na održivi urbani razvoj.

Primjerice, neki od ciljeva URBACT-a su:

- „Olakšati razmjenu iskustava i učenja među kreatorima gradskih politika, donositeljima odluka i praktičarima,
- širiti dobre prakse i lekcije izvučene iz razmjena i osigurati prijenos znanja,
- pomoći gradskim kreatorima politike i praktičarima, kao i voditeljima operativnih programa, u definiranju i provedbi akcijskih planova za održivi urbani razvoj.“⁶²

Važno je istaknuti kako će URBACT III biti na snazi, odnosno trajati sve do 2023. godine, dok će se s druge strane URBACT IV 2021.-2027. pokrenuti tek 2022. godine, a svoje aktivnosti će započeti završetkom prethodnog programa 2023. godine. Program URBACT IV odobren je u rujnu 2021. godine od strane država članica i partnerskih država, dok se u (lipnju) 2022. godine očekuje službeno pokretanje samog

⁶² URBACT, „*Editorial production and support of the new URBACT website*“, 2021., str. 1. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/tor_-_editorial_support_-_new_website.pdf (pristupljeno: 2. travnja 2022.)

programa nakon potvrde i odobrenja Europske komisije. Kako bi program bio pokrenut potrebno je odraditi nekoliko važnih koraka, a to su „unutarnje konzultacije o sadržaju programa unutar Europske komisije – poznato kao savjetovanje među službama između različitih glavnih uprava, zatim revizija od strane upravljačkog tijela na temelju povratnih informacija od Europske komisije i odobrenja država članica. Treći korak je završno podnošenje Europske komisije na usvajanje i posljednji korak je prvi sastanak nadzornog odbora URBACT IV.“⁶³ Jedno od važnijih događanja za program URBACT IV je URBACT City Festival 2022., održan od 14. do 16. lipnja 2022. godine, u Parizu (Pantin), gdje je prisustvovalo 465 sudionika koji su mogli biti prisutni na više od 20 tematskih sjednica. Također su sudionici mogli posjetiti 8 lokacija diljem Pariza gdje je fokus bio zelena tranzicija i urbana transformacija. Održane su razne radionice koje su obuhvaćale teme kao što su ravnopravnost spolova, klimatske promjene, problem beskućnika, aktivnosti, partnerstvo u okviru programa URBACT IV i slično.⁶⁴

Upravljanje programom URBACT IV osigurava Francuska, Nacionalna agencija za teritorijalnu koheziju, u ime 27 država članica EU-a, te Norveške i Švicarske. Osim njih, ovim programom obuhvaćene su i IPA zemlje, odnosno Albanija, Crna Gora, Srbija, Republika Sjeverna Makedonija, Bosna i Hercegovina. U programskom razdoblju od 2021. do 2027. URBACT treba „ojačati učinkovitost kohezijske politike promicanjem razmjene iskustava, inovativnih pristupa i izgradnje kapaciteta u vezi s identifikacijom, prijenosom i kapitalizacijom dobrih urbanih praksi o integriranom i održivom urbanom razvoju, uzimajući u obzir veze između urbanih i ruralnih područja, podržavajući aktivnosti.“⁶⁵ URBACT IV će na koordinirani način nadopuniti aktivnosti koje provodi Europska urbana inicijativa.

⁶³ URBACT, „*URBACT IV moves a step closer!*“, 2022. Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-iv-moves-step-closer> (pristupljeno: 3. travnja 2022.)

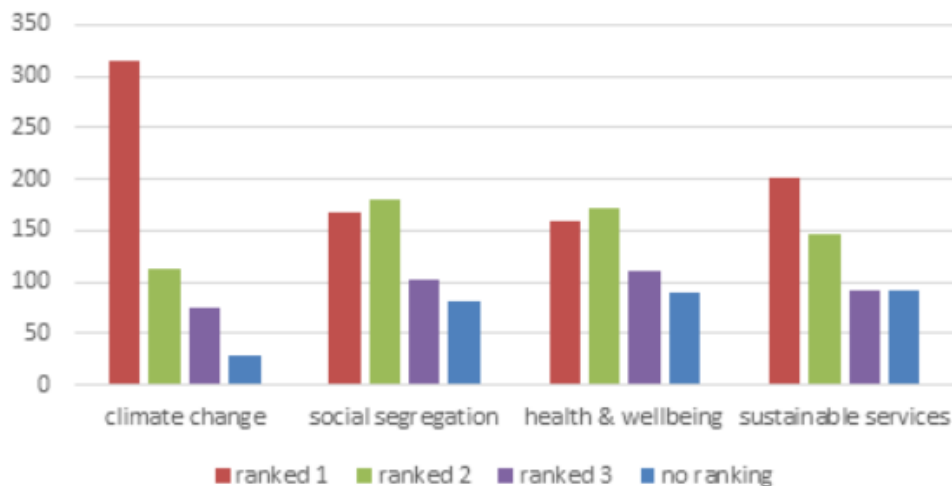
⁶⁴ URBACT, „*URBACT City Festival 2022*“, 2022. Dostupno na: <https://urbact.eu/node/17828> (pristupljeno: 16. rujna 2022.)

⁶⁵ URBACT, „*Expertise support for drafting the URBACT cooperation programme 2021-2027*“, 2021., str. 1. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/call_for_applicants_programming_urbact_iv.pdf (pristupljeno: 2. travnja 2022.)

4.3.3. URBACT istraživanje u 2020. godini

Kako bi se kvalitetno postavio i proveo ovaj program, u 2020. godini provedeno je anketiranje o potrebama korisnika. Anketa je poslana gradovima, nacionalnim predstavnicima i drugim zainteresiranim stranama kako bi se prikupile potrebne informacije koje bi mogle utjecati na daljnji razvoj urbanih područja. U anketi su se pitanja odnosila na izazove gradova i njihova sredstva za suočavanje s tim izazovima. Odnosila su se na klimatske promjene, društvenu segregaciju, zdravlje i dobrobiti, održive usluge i lokalno gospodarstvo, tako da se postavljena pitanja i dani odgovori mogu povezati sa samim ciljevima kohezijske politike i glavnim načelima Leipziške povelje. Kroz prvih mjesec dana prikupljeno je gotovo 532 odgovora iz svih zemalja koje su članice URBACT-a, no najviše odgovora upravo su dali gradovi i to 322. Istraživanje je pokazalo da do tada oko 40% ispitanika nije nikad sudjelovalo u URBACT-ovim aktivnostima, no to se smatralo ohrabrujućim jer se povećao broj zainteresiranih za ovaj program.⁶⁶

Graf 4. Rangiranje glavnih izazova prema ispitanicima



Izvor: URBACT, „*Building on the needs of cities for the next generation of URBACT*“, 2020. Dostupno na: <https://urbact.eu/building-needs-cities-next-generation-urbact> (pristupljeno: 3. travnja 2022.)

⁶⁶ URBACT, „*Building on the needs of cities for the next generation of URBACT*“, 2020. Dostupno na: <https://urbact.eu/building-needs-cities-next-generation-urbact> (pristupljeno: 3. travnja 2022.)

Grafikon prikazuje podatke iz provedene ankete, odnosno prikazuje koji su glavni izazovi prepoznati prema ispitanicima. Ispitanici kao najveći izazov prepoznaju klimatske promjene, za koje je glasalo više od 300 ispitanika, koji smatraju da je potrebno smanjiti emisije plinova, odnosno CO₂, zatim smanjiti utjecaj gradova na okoliš, te povećati udio održive mobilnosti. Kao drugi izazov navode pružanje održivih usluga za koje je glasalo oko 200 ispitanika koji smatraju da je potrebno stvoriti i pružati održive i učinkovite javne i komercijalne usluge, te izgradnje jakog lokalnog gospodarstva. Za socijalne i zdravstvene izazove glasalo je oko 150 ispitanika koji smatraju da su oni i dalje ključni za gradove, odnosno da je potrebno i dalje razvijati i unaprjeđivati ove usluge kako bi građani imali što bolji život. Iako su ovi izazovi rangirani tek kao treći i četvrti važno je naglasiti da su oni važni, što nam je ukazala i pandemija koja se pojavila 2019./2020. godine, gdje smo mogli vidjeti da moramo biti spremniji za izvanredne situacije koje se mogu dogoditi.

4.3.4. URBACT istraživanje u 2021. godini

Osim prethodnog istraživanja, 2021. godine održan je i online konzultacijski sastanak s dionicima koji se također odnosio na budući program URBACT IV. Na sastanku su im predstavljeni, tj. predloženi aspekti URBACT-a IV, a koje su sudionici morali rangirati od 1 do 5 po važnosti. Broj 1 predstavlja najniže vrijednosti (važnost predloženog aspekta), dok 5 predstavlja najveće vrijednosti odnosno važnost za dionike.

Tablica 3. Rangiranje URBACT IV aspekata prema važnosti dionika

Predloženi URBACT IV aspekti	Važnost (1-5)
Podržati transnacionalno umrežavanje među gradovima kako bi se uhvatili u koštac s izazovima urbanog razvoja	4,4
Izgraditi kapacitete gradova za pristup financiranju i provedbu njihovih planova za održivi urbani razvoj	4,2
U cijelom programu dati prioritete malim i srednjim gradovima	4,2

Podržati prijenos dobre prakse urbanog razvoja između gradova	3,9
Podržati gradove da provedu načela Leipziške povelje u praksi: participativno, integrirano upravljanje na više razina	3,8
Podržati testiranje inovativnih akcija malih razmjera na lokalnoj razini	3,7
Podržati gradove posebno za izgradnju njihovih kapaciteta za održivi urbani razvoj – za učinkovitije korištenje sredstava iz Kohezijske politike	3,7
Posebno poduprijeti prijenos uspješnih projekata urbane inovativne akcije	3,7
Usvojiti znanje i unijeti ga u rasprave o urbanoj politici (na svim razinama)	3,6
Izgraditi kapacitete gradova izvan Europske unije (susjedne zemlje) za održivi urbani razvoj	2,6

Izvor: izrada autora prema N. Morgan, „*URBACT's European partners positive about the future programme*“, 2021. Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-european-partners-positive-about-future-programme> (pristupljeno: 3. travnja 2022.)

Prema tablici može se vidjeti kako su dionici glavni fokus stavili na transnacionalno umrežavanje gradova kako bi se brže i bolje rješavali problemi i izazovi urbanog razvoja. Sudionici smatraju kako je to jedan od najvažnijih aspekata za novi program, te je ocijenjen s 4,4, uz izgradnju kapaciteta gradova za pristup financiranju i provedbu planova za održivi razvoj (4.2) i rad s malim i srednjim gradovima (4.2), dok se s druge strane najmanju važnost daje izgradnji kapaciteta gradova za održivi urbani razvoj izvan EU, što se odnosi na susjedne zemlje. Prema Morgan, većina sudionika ovog konzultacijskog sastanka došla je iz europskih organizacija, udruženja i institucija kao što su Odbor regija, Energetski gradovi, Eurocities, Vijeće europskih općina i regija, JPI Urban Europe, Zajednički istraživački centar, Interreg Europe, POLIS, Urban Innovative Actions i UN-Habitat.

4.4. Integrirana teritorijalna ulaganja

Integrirana teritorijalna ulaganja (ITU) jedan su od učinkovitih alata kohezijske politike EU, koji se ističe u kontekstu urbanog razvoja EU te su također ranije spomenuta u radu. Prvi puta se koristio u razdoblju od 2014. do 2020. godine. ITU mehanizam nastoji ojačati ulogu gradova kao pokretača gospodarskog razvoja integriranjem sredstava iz različitih europskih fondova i operativnih programa. Financiranje se može provoditi pomoću sredstava iz fondova kao što su ERDF, Kohezijskog fonda i Europskog socijalnog fonda (ESF). „Člankom 7. integrirani održivi urbani razvoj postaje obavezno obilježje provedbe kohezijske politike. To zahtijeva da najmanje 5% sredstava iz ERDF-a bude posvećeno integriranim strategijama održivog urbanog razvoja, rješavanju gospodarskih, ekoloških, demografskih i društvenih izazova. Oni mogu pokriti cijeli ili određeni dio urbanog teritorija.“⁶⁷ Ključni elementi ITU-a su određeni teritoriji i integrirana razvojna strategija, gdje ITU teritoriji mogu biti na bilo kojem geografskom području, od urbanog, urbano-ruralnog do subregionalnog ili međuregionalnog. Kao što je već ranije spomenuto, ovim mehanizmom nastoji se olakšati provedba aktivnosti koje se odnose na teritorijalne dimenzije, nastoji se promovirati održivi urbani razvoj. ITU mehanizam omogućuje državama članicama da provode operativne programe na višestruki način i koriste financiranja iz nekoliko prioritarnih osi jednog ili više operativnih programa, kako bi se osigurala provedba integrirane strategije razvoja za određeno područje. ITU zapravo pojednostavljuju financiranja za provedbu integriranih aktivnosti. Europska komisija također naglašava u svojem izvješću⁶⁸ kako je važno napomenuti da se ITU mogu učinkovito koristiti samo ako određeno geografsko područje ima integriranu, međusektorsku teritorijalnu strategiju.

Ključni elementi ITU mehanizma su:

- „određeni teritorij i integrirana strategija teritorijalnog razvoja

⁶⁷ M. Ferry, „*Integrated Territorial Investments as an effective tool of the Cohesion Policy*“, European Parliament, 2019., str. 5. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/162823/25032019_CONT_Briefing_ITI_Final.pdf (pristupljeno: 12. travnja 2022.)

⁶⁸ European Commission, „*Integrated Territorial Investment – Cohesion Policy 2014-2020*“, 2014., str. 2. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/iti_en.pdf (pristupljeno: 12. travnja 2022.)

- paket aktivnosti koje treba provesti
- aranžmani upravljanja za upravljanjem ITU.⁶⁹

Provedbom ITU mehanizma nastoji se postići urbani razvoj područja, odnosno olakšava se osigurati i usmjeriti sustavnu podršku kreatora politike na centralnoj razini. U razdoblju od 2021. do 2027. ITU će biti još značajniji budući da se planira povećati izdvajanja za održivi urbani razvoj od ukupne preraspodjele ERDF-a. „Umjesto dosadašnjih 11 tematskih ciljeva, ERDF, ESF, Kohezijski fond i Europski fond za pomorstvo i ribarstvo podupirat će 5 novih pojednostavljenih ciljeva, od kojih je peti cilj: Europa bliža građanima, podupiranjem strategija vođenih na lokalnoj razini i održivog urbanog razvoja u cijeloj EU.“⁷⁰ Također, ističe se i nova financijska perspektiva koja će obuhvaćati novi program umrežavanja i izgradnje kapaciteta za gradske vlasti, Europska urbana inicijativa.

EU ovim mehanizmom nastoji povezati i osnažiti gradove partnerstvom, te formiranjem urbanih područja kako bi gradovi, odnosno šira područja, prepoznala vlastiti razvojni potencijal i postali pokretač gospodarskog i socijalnog razvoja na lokalnoj i regionalnoj razini. „ITU predstavljaju relativno nov koncept EU kojim se podržavaju mjere održivog urbanog razvoja. Pred gradovima je izazovan zadatak pripreme projekata javne i društvene namjene koji moraju biti usklađeni s regionalnom politikom EU tako da doprinose ciljevima održivoga urbanog razvoja.“⁷¹ Neke od prednosti ITU su integrirano korištenje europskih fondova koji olakšavaju postizanje određenih ciljeva, a upravljanje ovim mehanizmom osnažuje subregionalne aktere tj. gradove i lokalne urbane dionike. Pružaju veću financijsku sigurnost zbog više različitih tokova financija, te doprinose razvoju koji se temelji na mjestu i koji može pomoći u realiziranju nedovoljnog iskorištenog potencijala na lokalnoj, gradskoj i regionalnoj razini. Njime se nastoji osigurati integracija politike kroz stvaranje i vođenje zajedničkih strategija za cijelo funkcionalno područje, jačanje suradnje između nekoliko dionika uključenih u razvoj metropolitanskog ili šireg urbanog područja, poboljšanje društveno-ekonomskog razvoja kroz olakšavanje ruralno-urbane integracije. Ovim mehanizmom moguće je poboljšati transport, energetska učinkovitost zgrada i uključiti nove i složene

⁶⁹ Loc. cit.

⁷⁰ Strukturni fondovi, op. cit., str. 9.

⁷¹ B. Iharoš i K. Careva, op. cit., str. 435.

zelene strukture koje imaju utjecaj na ublažavanje klimatskih promjena, a koje su ujedno i jedan od glavnih izazova EU.⁷²

ITU mogu biti urbana, a mogu biti usmjerena na područja kod kojih je urbanizacija tek u razvoju. URBACT navodi kako Europska komisija provodi studiju u kojoj se razmatraju četiri različite vrste ITU⁷³. Prva se odnosi na regionalna ITU gdje se gradsko područje konsolidira tako što se tretira kao jedinstveni ITU, a osmišljena su kako bi se postigao i nadoknadio nedostatak gradsko-regionalne razine vlasti. Druga se odnosi na deprivirana susjedstva, gdje se prema Članku 7 iz Roterdama, treba usmjeriti na siromašne četvrti, gdje ITU može omogućiti učinkovitiju koordinaciju sredstava iz ERDF-a i ESF-a, nego kroz program s jednim fondom. Treća vrsta je urbano ruralni ITU koji se koristi u kontekstu gradske regije, može se koristiti i za jačanje urbano ruralnih veza unutar funkcionalnog urbanog područja. Tako naprimjer Göteborgski ITU će surađivati s gradom Göteborgom i susjednim vlastima. Četvrta vrsta se odnosi na prekogranična ITU, ona se smatraju rijetkim zbog poteškoća u radu u različitim državama članicama. ITU omogućuje financiranje prekograničnih projekata, ali i povezivanje prekograničnih aktivnosti kao što je to npr. Interreg A s projektima iz glavnih programa ERDF-a i ESF-a.⁷⁴

⁷² F. Gaman, et al., „Integrated territorial investments: challenges and opportunities – case study of Romania“, *Sustainable Development*, vol. 1, 2015., str. 106. Dostupno na: <https://www.witpress.com/elibrary/wit-transactions-on-the-built-environment/168/34755> (pristupljeno: 15. travnja 2022.)

⁷³ European Commission, „*Scenarios for Integrated Territorial Investments*“, 2015. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/iti_en.pdf (pristupljeno: 3. kolovoza 2022.)

⁷⁴ URBACT, „*What are Integrated Territorial Investments?*“, 2019. Dostupno na: <https://urbact.eu/what-are-integrated-territorial-investments> (pristupljeno: 15. travnja 2022.)

5. Urbani razvoj Europske unije od 2021. do 2027.

U programskom razdoblju od 2021. do 2027. godine prijedlog EU regulative je da se povećaju izdvajanja sredstava iz ERDF-a na 8% od ukupne raspodjele za poticanje održivog urbanog razvoja. Zajednički istraživački centar (JRC) Europske komisije izdao je priručnik za lokalne samouprave i upravljačka tijela uključena u proces održivog urbanog razvoja u siječnju 2020. godine. Izdanje se odnosi na sve dionike koji su uključeni u cijeli postupak, a podijeljen je na sljedećih šest poglavlja iz kojih je moguće prepoznati glavne odrednice bitne za urbani razvoj:

1. **„Strateška dimenzija.** U prvom poglavlju predstavljaju se strategije kao promišljeni kolektivni putokazi za pokretanje željene promjene. One su središnji dio održivog urbanog razvoja koji je promoviran u okviru kohezijske politike te reflektiraju trenutno shvaćanje strateškog planiranja kao prilagodljivog procesa za upravljanje promjenom.
2. **Fokus na teritorij** podrazumijeva da se potrebe, izazovi i prilike za razvoj moraju poklapati s odgovarajućim prostornim i teritorijalnim kontekstom. Posebice kada je riječ o tri glavna slučaja: stavljanje naglaska na četvrti, usvajanje pristupa koji prepoznaje funkcionalna urbana područja te promoviranje urbano-ruralnih poveznica.
3. **Upravljanje.** U okviru održivog urbanog razvoja upravljanje podrazumijeva način na koji se relevantne vlasti i dionici dogovaraju oko planiranja, financiranja i provedbe specifične strategije. Poglavlje se fokusira na tri središnje komponente upravljanja: višerazinsko upravljanje, višedionički pristup i participativni pristup odozdo prema gore.
4. **Višesektorska integracija.** Višesektorski pristup urbanim strategijama podrazumijeva potrebu da se nadvlada problem 'silosa' karakterističan za javne organizacije gdje su funkcije strogo podijeljene. Cilj tog pristupa je osigurati koherentnost načela u postupku donošenja javnih politika i razvojnih ciljeva te uključivanje i suradnja aktera iz različitih sektora i područja.
5. **Financiranje.** Odgovarajuće financiranje je jedno od ključnih stupova održivog urbanog razvoja. Dva davno pokrenuta trenda u isporuci urbanog razvoja predmet su ovog poglavlja: kombiniranje višestrukih izvora financija te povećanje važnosti financijskih instrumenata.

6. **Monitoring.** Instrumenti za praćenje daju podršku javnim vlastima u izradi i provedbi strategija održivog urbanog razvoja. Snažna intervencijska logika i odgovarajući pokazatelji za rezultate, kombinirani s mjerljivim ciljevima, su nužni za procjenu ostvarivanja željenog napretka. Poglavlje predstavlja ključne koncepte i sastavnice u praćenju strategija, naglašavajući koji su glavni izazovi u postavljanju učinkovitog okvira za praćenje."⁷⁵

Priručnik je nastao analizom mješovitih metoda strategija održivog urbanog razvoja koje su se provodile u razdoblju od 2014. do 2020. godine. Podaci su se prikupljali u bazu podataka pomoću START-Board online alata za mapiranje, koji omogućuje pregled 964 strategija održivog urbanog razvoja iz 2014.-2020. godine u zemljama članicama EU. Detaljnije informacije prikazane su zahvaljujući stručnim radionicama Mreže za urbani razvoj. „Strategije održivog urbanog razvoja nakon 2020. bit će osmišljene i implementirane u kontekstu radikalnih transformacija i brzih promjena. Kako bismo se nosili s ovom promjenjivom situacijom, ključno je pronaći učinkovite načine strateškog korištenja dostupnih instrumenata planiranja. Strateški način rada ne zahtijeva nužno potpunu integraciju strateških okvira i cijeli niz ciljeva, ali omogućuje pravovremeno poboljšanje sinergije i komplementarnost, na nekoliko načina i domena prema nepredviđenim potrebama i raspoloživim resursima.“⁷⁶ Jedan od glavnih problema danas je taj što se urbana područja susreću s brojnim, raznovrsnim izazovima zbog kojih je potreban integrirani pristup za rješavanja problema. Neki od tih izazova su dostupnost stanovanja, migracije, socijalna segregacija, ekološki otisak, prometna zagušenost, klimatske promjene, starenje... No ovi izazovi s druge strane nose priliku za razvoj, uključujući raznolikost, kreativnost i inovativnost. Kohezijska politika EU upravo podržava strategije održivog urbanog razvoja s posebnim teritorijalnim fokusom na temelju čega se zapravo i kreiraju politike integriranog pristupa. Prema analizi prikazanoj u spomenutom priručniku, strategije urbanog razvoja koje su provedene u prethodnom programskom razdoblju uglavnom su bile usmjerene na gradove, mjesta ili predgrađa i to prema analizi njih 45%, zatim

⁷⁵ URBACT, „Komisija objavila priručnik za izradu strategija održivog urbanog razvoja“, 2020. Dostupno na: <https://urbact.eu/komisija-objavila-priru%C4%8Dnik-za-izradu-strategija-odr%C5%BEivog-urbanog-razvoja> (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)

⁷⁶ Fioretti, C. et al. editor(s), „*Handbook of Sustainable Urban Development Strategies*“, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020., str. 33. Dostupno na: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC118841> (pristupljeno: 22. svibnja 2022.)

slijede četvrti i kvartovi 31%, funkcionalna područja 20%, mreže gradova 4%, te na kraju slijedi dio teritorija sa specifičnim značajkama kao što su na primjer parkovi, arheološka zona ili otok sa 0,4%. Urbana pitanja ne mogu se rješavati samo sektorskim politikama. „Njihova složena priroda implicira da su različite dimenzije problema međusobno povezane, međusobno se pojačavaju. Iz tog razloga rješavanje urbanih pitanja zahtjeva međusektorske integrirane strategije, izgrađene na široj informacijskoj bazi i koje se rješavaju kroz više kolaborativno upravljanje. Stvaranje integriranih strategija znači pokrivanje praznina i slijepih točaka u kreiranju politike i usklađivanje urbanog planiranja s drugim sektorima politike koji se odnose na urbanizam.“⁷⁷ Europska komisija naglašava kako je integracija ključna dimenzija kohezijske politike.

ITU i lokalni razvoj vođen zajednicom i dalje će ostati kao ključni i u ovom navedenom razdoblju (2021.-2027.). EU je postavila pet glavnih ciljeva koji će potaknuti ulaganja u 2021. do 2027. godine. To su:

1. **„Pametnija Europa** – putem inovacije, digitalizacije, gospodarske transformacije i podrške malim i srednjim poduzećima.
2. **Zelenija Europa** – bez ugljika, provedba Pariškog sporazuma i ulaganje u energetske tranzicije, obnovljive izvore energije i borbu protiv klimatskih promjena.
3. **Povezanija Europa** – sa strateškim prometom i digitalnim mrežama.
4. **Socijalnija Europa** – ispunjavajući europski stup socijalnih prava i podržavajući kvalitetno zapošljavanje, obrazovanje, vještine, socijalnu uključenost i jednak pristup zdravstvenoj skrbi.
5. **Europa bliža građanima** – podržavajući lokalno vođenje razvojne strategije i održivi urbani razvoj diljem EU.“⁷⁸

Najviše će se ulagati u prva dva cilja i to 65% do 85% sredstava iz ERDF-a i Kohezijskog fonda, a ovisit će o relativnom bogatstvu država članica. U okviru provedbe kohezijske politike EU-a i dalje će se nastojati ulagati uglavnom u sve regije putem kategorija: manje razvijenih, tranzicijskih i razvijenih regija. BDP po glavi stanovnika će i dalje biti ključan faktor kod same preraspodjele sredstava. Postavljaju

⁷⁷ Ibidem, str. 126.

⁷⁸ European Commission, „*EU budget for the future – Regional Development and Cohesion*“, 2018. str. 1. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/budget-may2018-new-framework-glance_en.pdf (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)

se novi ciljevi i kriteriji koje je potrebno zadovoljiti u ovom razdoblju, od nezaposlenosti mladih, niske razina obrazovanja, klimatskih promjena i prihvaćanja i integracije migranata. Urbana dimenzija kohezijske politike odnosit će se na održivi urbani razvoj i novi program umrežavanja i izgradnje kapaciteta za vlasti Europskom urbanom inicijativom. Nastojat će se olakšati dolazak do sredstava iz programa tako da u određenim granicama prijenos sredstava bude moguć unutar programa bez službenog odobrenja Komisije. Tako se ubrzava proces samog programa. U ovom razdoblju pojednostavljen je okvir kohezijske politike EU-a. Tematski ciljevi su sada smanjeni s jedanaest iz prethodnog razdoblja na pet što državama članicama daje veću fleksibilnost kod prenošenja sredstava unutar određenog prioriteta.⁷⁹

Kreiranjem Urbane agende stvorila se sveobuhvatna i koordinirana strategija za bavljenje urbanom dimenzijom EU, uz nacionalne politike i zakonodavstva. Urbana agenda ima za cilj poboljšati kvalitetu života u urbanim područjima usredotočujući se na konkretne prioritetne teme unutar specijaliziranih partnerstva. To je nova radna metoda koja ima za cilj promicanje suradnje između država članica, gradova, Europske komisije i drugih dionika kako bi se potaknulo rast, život i inovacije u europskim gradovima. Glavni cilj joj je maksimalno iskoristiti potencijal rasta gradova i uspješno rješavati društvene izazove. Stvaraju se partnerstva oko ključnih tema koje su europske i urbane prirode, te se identificiraju urbani izazovi koji se nastoje riješiti putem akcijskih planova. Primjeri dobrih projekata bit će sastavni dio akcijskih planova koji će se širiti i prenositi diljem EU. „Urbana agenda za EU trebala bi dovesti do bolje regulative (efikasnije, učinkovitije i provedene uz niže troškove), boljeg financiranja (prilagođenijeg potrebama, jednostavnijeg pristupa, više integriranog) i boljeg znanja (podaci, dobre prakse/projekti, razmjena iskustava).“⁸⁰ Tako je 2016. godine pokrenut program Međunarodne urbane suradnje. Kako se program pokazao uspješnim EU pokreće drugu fazu ovog programa 2021. godine da bi se proširio na regionalne vlasti i druge zemlje. Program međunarodne urbane i regionalne suradnje obuhvaća suradnju na zajedničkim urbanim i teritorijalnim izazovima, a najviše je usmjeren i potiče zelenu i digitalnu tranziciju, uključiv oporavak nakon pandemije. Nastoji povezati

⁷⁹ European Commission, „*Cohesion Policy 2021-2027*“, 2022. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/ (pristupljeno: 20. svibnja 2022.)

⁸⁰ European Commission, „*Sustainable urban development*“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/ (pristupljeno: 20. svibnja 2022.)

EU s partnerskim gradovima, regijama ili regijama izvan EU kako bi se dijelilo znanje i dobre prakse. Ovim programom gradovi i regije formirat će tri tematske mreže, a to su: ekološka tranzicija i zeleni plan, urbana i regionalna obnova i društvena kohezija, te inovativni održivi i ugljično neutralni ekosustavi i strateški sektori.⁸¹

5.1. Proračun za razdoblje 2021.-2027.

U 2020. godini Europsko vijeće je izglasalo i donijelo odluku za financijski okvir u razdoblju od 2021. do 2027. godine. Predviđen je višegodišnji financijski okvir EU od 1074,3 milijarde eura. To će omogućiti EU da osigura najveći iznos od 1,8 bilijuna eura u narednim godinama u kombinaciji s instrumentom za oporavak Next Generation EU od 750 milijardi eura koji se odnosi na podršku za oporavak od pandemije COVID-19 i dugoročne ciljeve EU-a u različitim sektorima politika. Proračun će obuhvati sedam rashodovnih područja, te će se predvidjeti financijski okvir za oko 40 programa potrošnje EU-a u narednom razdoblju.⁸²

Tablica 4. Proračun za razdoblje 2021. – 2027.

Raspodjela proračuna za razdoblje 2021. - 2027.	Iznos sredstava u milijardama eura
Jedinstveno tržište, inovacije i digitalizacija	143,4
Kohezija, otpornost i vrijednosti	1099,7
Prirodni resursi i okoliš	373,9
Migracija i upravljanje granicama	22,7
Sigurnost i obrana	13,2

⁸¹ Loc. cit.

⁸² Europsko vijeće, Vijeće Europske unije, „Dugoročni proračun EU-a za razdoblje 2021. – 2027. i paket za oporavak“, 2021. Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/the-eu-budget/long-term-eu-budget-2021-2027/> (pristupljeno: 15. svibnja 2022.)

Susjedstvo i svijet	98,4
Europska javna uprava	73,1
Ukupno	1824,3

Izvor: izrada autora na temelju podataka sa stranice Europsko vijeće, Vijeće Europske unije, „Višegodišnji financijski okvir za razdoblje 2021. – 2027. i instrument Next Generation EU“, 2021. Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/mff2021-2027-ngeu-final/>

(pristupljeno: 18. svibnja 2022.)

Tablica 4. prikazuje višegodišnji financijski okvir EU za razdoblje 2021. do 2027., podaci su izraženi u milijardama eura. Ukupni proračun iznosi 1824,3 milijarde eura, od kojih se 1074,3 milijarde odnosi na Višegodišnji financijski okvir, dok se 750 milijardi odnosi na program Next Generation EU⁸³. 143,4 milijardi dodijeljeno je za razvoj jedinstvenog tržišta, inovacije i digitalizaciju. Najveći dio sredstava bit će usmjeren na koheziju, otpornost i vrijednosti i to 1099,7 milijardi, od kojih će 290,6 milijardi biti za regionalni razvoj i koheziju, 693 milijarde za oporavak i otpornost, te 115,8 milijarde za ulaganje u ljude, socijalnu koheziju i vrijednosti. Od ukupnog proračuna za prirodne resurse i okoliš bit će izdvojeno 373,9 milijarde eura, od kojih će 350,4 milijardi biti za poljoprivrednu i pomorsku politiku, a 22,7 milijardi za okoliš i utjecaj na klime. Najmanje sredstava dodijeljeno je za sigurnost i obranu, 13,2 milijarde eura te migracijama i za upravljanje granicama 22,7 milijardi eura.

Za urbani razvoj kojim se zapravo i bavi ovaj rad važna su izdvajanja za kohezijsku politiku budući da je ona usmjerena na održivi razvoj i osnaživanje regija i gradova. U narednom razdoblju za kohezijsku politiku EU-a bit će izdvojeno 392 milijardi eura⁸⁴. Cilj EU i dalje će biti da se resursi usmjere na regije koje najviše zaostaju za ostatkom EU, te će nastojati stvoriti i zadržati snažne i izravne veze između EU i njezinih gradova i regija. J. Katainen navodi kako će „tijekom sljedećeg desetljeća, kohezijska politika pomoći svim regijama da moderniziraju svoju industriju i ulažu u

⁸³ Europsko vijeće, Vijeće Europske unije, „Višegodišnji financijski okvir za razdoblje 2021. – 2027. i instrument Next Generation EU“, 2021. Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/mff2021-2027-ngeu-final/> (pristupljeno: 18. svibnja 2022.)

⁸⁴ European Commission, „The EU's main investment policy“, 2022. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/investment-policy/ (pristupljeno 10. kolovoza 2022.)

inovacije i prelazak na niskougljično, kružno gospodarstvo. Osim toga, naš prijedlog dodatno će pridonijeti poslovnom okruženju u Europi, postavljajući prave uvjete za rast, otvaranje radnih mjesta i ulaganja.⁸⁵ Tako će sve regije postati konkurentne i pružit će kvalitetan život građana.

5.2. Mreža za urbani razvoj

Mreža za urbani razvoj obuhvaća više od 500 gradova i urbanih područja u EU, koji su zaduženi za provedbu integriranih akcija temeljenih na strategijama održivog urbanog razvoja. U razdoblju od 2014. do 2020. godine financirala se ERDF-om koji je dodijelio oko 15 milijardi eura za provedbu održivog urbanog razvoja.⁸⁶ Mreža urbanog razvoja nastoji potaknuti razmjenu informacija među gradovima uključenim u integrirani održivi urbani razvoj i u Urbane inovativne akcije, također nastoji potaknuti komunikaciju na relaciji Komisije, gradova i svih ostalih dionika u ovom procesu. Misija mreže je pregledati kako se zapravo europski fondovi provode na terenu u europskim gradovima, davati podršku kod razmjene informacija između gradova uključenih u ovaj proces i u Urbane inovativne aktivnosti kojima se u gradovima nastoji postići više s nižim proračunom. UN također podržava razvoj mreža održivog urbanog razvoja, inovativne mreže globalnih partnera koji surađuju s akterima i mrežama na promicanju multilateralnog i interdisciplinarnog pristupa održivom urbanom razvoju. Sveobuhvatni cilj je raditi na lokalnoj razini na razvoju kapaciteta nacionalnih vlada, jačanju moći lokalnih donositelja odluka i promicanju sudjelovanja zajednice u donošenju odluka.

Mreža za urbani razvoj nadovezuje se na URBACT, te zajedno rade na podršci gradovima kako bi proveli zadane ciljeve. No važno je naglasiti kako se ova dva programa ne preklapaju jer URBACT provodi vlastite projekte za izgradnju kapaciteta te da se ove dvije inicijative međusobno nadopunjuju i osnažuju. Mreža urbanog

⁸⁵ European Commission, „EU budget: Regional Development and Cohesion Policy beyond 2020“, 2018. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_3885 (pristupljeno: 18. svibnja 2022.)

⁸⁶ European Commission, „The Urban Development Network“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/network/ (pristupljeno: 23. svibnja 2022.)

razvoja za razdoblje 2021.-2027. bit će povezana s aktivnostima oko izgradnje kapaciteta koje će se razvijati u okviru Europske urbane inicijative. Neki od ciljeva te inicijative u navedenom razdoblju su ojačati integrirane i participativne pristupe održivom urbanom razvoju i osigurati čvršću vezu s politikama EU, te kohezijskom politikom. Cilj je pružiti potporu gradovima različitih veličina, kao i funkcionalnim urbanim regijama kako bi se prevladalo trenutačno fragmentirano okruženje brojnih inicijativa, programa i instrumenata koji podržavaju gradove.⁸⁷ Podržava Urbanu agendu EU-a i na zahtjev jedne ili više država članica olakšava međuvladinu suradnju na urbanim problemima. Europska urbana inicijativa dijeli se na dva smjera, potporu inovativnim akcijama i potporu izgradnji kapaciteta i znanja, procjeni teritorijalnog učinka, razvoju politike i komunikaciji.⁸⁸ Nastoji se potaknuti razvoj tih područja tako da ostvare maksimum sa što manje sredstava, za što je potrebna inovativnost.

Europska komisija naglašava kako je temeljno načelo stvaranje učinkovitog lanca vrijednosti za podršku inovacijama, kapacitetima gradova i izgradnji znanja, kapitalizaciji, kao i komunikaciji za kreiranje politike održivog urbanog razvoja utemeljene na dokazima, uključujući navedena dva smjera.⁸⁹ Pet je ciljeva kohezijske politike usmjereno na pametniju, zeleniju, povezaniju i društveniju Europu, kao i Europu bližu građanima, pri čemu je potonja uvedena kao pojačana predanost integriranom teritorijalnom razvoju i uključuje poseban cilj za poticanje održivog urbanog razvoja. U tekućem sedmogodišnjem razdoblju dio sredstava ERDF-a u svakoj državi članici mora se uložiti u prioritete i projekte koje odaberu sami gradovi i temelje se na vlastitim strategijama održivog urbanog razvoja, što je već prije navedeno.

U sljedećem poglavlju obrađuju se odabrani primjeri urbanog razvoja gradova u EU, odnosno grad Zagreb i Amsterdam, kako bi se prikazao primjer urbanog razvoja glavnog grada Nizozemske, koji je ujedno proglašen najzelenijim gradom u svijetu, te primjer korištenja pojedinih instrumenata urbanog razvoja glavnog grada Hrvatske,

⁸⁷ Loc. cit.

⁸⁸ Urban Innovative Actions, „*The European Urban Initiative*“, 2022. Dostupno na: <https://www.uia-initiative.eu/en/eui/european-urban-initiative> (pristupljeno: 23. svibnja 2022.)

⁸⁹ European Commission, „*The Urban Development Network*“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/network/ (pristupljeno: 23. svibnja 2022.)

Zagreba. Osim prikaza glavnih gradova odabranih država u sljedećem poglavlju prikazat će se ukratko Schrodersonov indeks održivih europskih gradova.

6. Primjeri urbanog razvoja odabranih gradova Europske unije

6.1. Održivi urbani razvoj u Hrvatskoj (grad Zagreb)

Prostor obilježava sve brži društveni, gospodarski i kulturni razvoj na globalnoj i nacionalnoj razini. Širenje gradova, smanjenje šumskih i ostalih zelenih površina, izgradnja cesta i ostale infrastrukture proširuju površinu već izgrađenog i uređenog prostora na račun prirode, što ujedno predstavlja prijetnju dugoročnom razvoju. Budući da je zemljište oskudan prirodni resurs za održivi razvoj, potrebne su mjere za upravljanje zemljištem i prostorom, koje se prilagođavaju brzom porastu stanovništva, industrijalizaciji i urbanizaciji. Na to ukazuje i podatak koji navodi Babić u svom radu „Prostorno planiranje – Temeljni čimbenik dugoročnog održivog razvoja grada“, da se od 1950. godine do 2010. u Hrvatskoj broj urbanog stanovništva povećao gotovo više od tri puta, s 858 000 stanovnika na 2 618 000 stanovnika. Upravo zato „učinkovito upravljanje prostorom jedan je od ključnih čimbenika konkurentnosti države, regije i grada. Naime, pravilnim upravljanjem prostorom stvaraju se uvjeti za ostvarivanje razvojnih projekata, privlačenje poduzetnika i investitora, a time i povećanje kvalitete života (nova radna mjesta, bolji standard, kvalitetnija ponuda, razvijenija infrastruktura, zdraviji i ljepši okoliš), povećanje potražnje, privlačenje posjetitelja te mlađih i obrazovanijih stanovnika koji su temeljni razvojni resurs suvremene ekonomije.“⁹⁰

Gradovi su suočeni s brojnim problemima, uključujući infrastrukturu, klimatske promjene i zagađenje, probleme socijalne isključenosti i sl. Pronalaženje inovativnih rješenja ključno je kako bi gradovi mogli u potpunosti iskoristiti veliki urbani potencijal. Da bi se postigao održivi urbani razvoj potrebno je korištenje, stvaranje i kreiranje novih rješenja, te „pozitivan utjecaj novih metoda urbanog upravljanja, koje omogućuju interaktivne, inkluzivne i inovativne urbane sustave, rješavaju dileme o urbanom razvoju, osiguravaju potrebe stanovnika, kontinuirano optimiziraju i poboljšavaju.“⁹¹ Pametna infrastrukturna rješenja, kao što su pametne mreže, automatizacija zgrada i

⁹⁰ M. Babić, „Prostorno planiranje – temeljni čimbenik dugoročno održivog razvoja grada“, *Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije*, 2015., str. 274., 276. Dostupno na: https://zavod.pgz.hr/pdf/19_dr.sc.Mirjana_BABIC.pdf (pristupljeno: 25. svibnja 2022.)

⁹¹ T. Slišković i I. Vrhovec, „Realizacija projekata baziranih na konceptu „pametnih“ gradova u Hrvatskoj s osvrtom na grad Jastrebarsko“, *Notitia – časopis za ekonomske, poslovne i društvene teme*, vol. 6, no. 1, 2020., str. 63. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/359862> (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)

inteligentni sustavi gradskog prijevoza, zahtijevaju integraciju niza inicijativa kako bi se poboljšala kvaliteta života stanovnika uz istovremeno promicanje gospodarskog rasta. Rješenja za pametni grad uključuju korištenje informacijske tehnologije sljedeće generacije kao pomoćnog alata za razvoj pametnog grada, isto kao i informacije i znanje kao bitne resurse za razvoj. Primjena napredne informacijske tehnologije u skladu s potrebama u urbanom okruženju može poboljšati uvjete za život građana. Instrumenti EU pri tome mogu biti od značajne koristi, kao i u ostvarivanju uključivih, održivih gradova.

U razdoblju od 2014. do 2020. godine u Hrvatskoj je najvećim urbanim centrima dodijeljeno 345,35 milijuna eura za provedbu aktivnosti održivog urbanog razvoja, kroz ITU.⁹² Ovaj mehanizam je omogućio gradovima da se financiraju putem tri različita fonda, ERDF, Kohezijskog fonda i ESF. Glavni cilj je bio jačanje gradova kao pokretača gospodarskog razvoja. Mehanizmu ITU moglo je pristupiti sedam najvećih gradova Hrvatske, odnosno gradovi koji imaju više od 50 000 stanovnika u centralnom naselju. To su Zagreb, Split, Rijeka, Osijek, Slavonski Brod, Zadar i Pula. Sam koncept održivog urbanog razvoja u Hrvatskoj je postavljen i prihvaćen Zakonom o regionalnom razvoju Republike Hrvatske, 1. siječnja 2015. godine, kada se omogućilo sustavno ulaganje u održivi urbani razvoj, a samim time i korištenje ITU mehanizma. Zakonom su uspostavljene i definirane tri kategorije urbanih područja, gdje svako urbano područje ima obavezu izraditi strategiju razvoja tog urbanog područja. Urbana područja podijeljena su na urbane aglomeracije, veća urbana područja i manja urbana područja. „Postupak strateškog planiranja održivog urbanog razvoja strukturiran je na sljedeći način:

- Definiranje obuhvata urbanog područja;
- Uspostava urbanog područja;
- Uspostava partnerstva;
- Izrada Strategije;
- Prihvaćanje i donošenje Strategije.

⁹² Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, „Održivi urbani razvoj“, 2022. Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/odrzivi-urbani-razvoj/3163> (pristupljeno: 26. svibnja 2022.)

Pri tome strategija podrazumijeva temeljni strateški dokument u kojem se određuju ciljevi i prioriteti razvoja, čiji je nositelj izrade grad središte urbanog područja, a donosi je predstavničko tijelo nositelja izrade, uz prethodno pribavljeno mišljenje svih jedinica lokalne samouprave s tog urbanog područja, u skladu s načelom partnerstva i suradnje, nakon prethodno pribavljenog mišljenja partnerskog vijeća za urbano područje. Strategija urbanog područja pritom čini i temelj za mogućnost korištenja ITU mehanizma.⁹³ Ranije je već navedeno da je u Hrvatskoj grad definiran kao područje koje ima više od 10 000 stanovnika i predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu. Grad kao jedinica lokalne samouprave može ubrajati i prigradska naselja koji zajedno čine gospodarsku i društvenu cjelinu, te ima stalna migracijska kretanja⁹⁴, što je bitno za definiranje obuhvata urbanih područja.

Tablica 5. Raspodjela financijskih sredstava ITU mehanizma u razdoblju 2014.-2020. (izraženo u eurima)

Urbana područja s više od 100 000 stanovnika	Operativni program Konkurentnost i kohezija	Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali
Zagreb	114 886 305,09	11 173 148,49
Rijeka	43 716 512,18	6 030 700,09
Split	46 581 082,15	7 634 207,00
Osijek	34 578 878,24	5 363 863,15
Urbana područja s više od 50 000 stanovnika		
Slavonski Brod	20 943 183,89	3 778 861,49
Zadar	22 839 459,08	4 294 836,94
Pula	19 805 848,37	3 724 382,83

⁹³ Grad Zagreb, „Urbana aglomeracija Zagreba – konačni prijedlog obuhvata“, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2016., str. 5. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/SRUAZobuhvat.pdf> (pristupljeno: 1. lipnja 2022.)

⁹⁴ Ministarstvo pravosuđa i uprave, „Što je grad?“, 2022. Dostupno na: <https://mpu.gov.hr/print.aspx?id=22985&url=print> (pristupljeno: 1. lipnja 2022.)

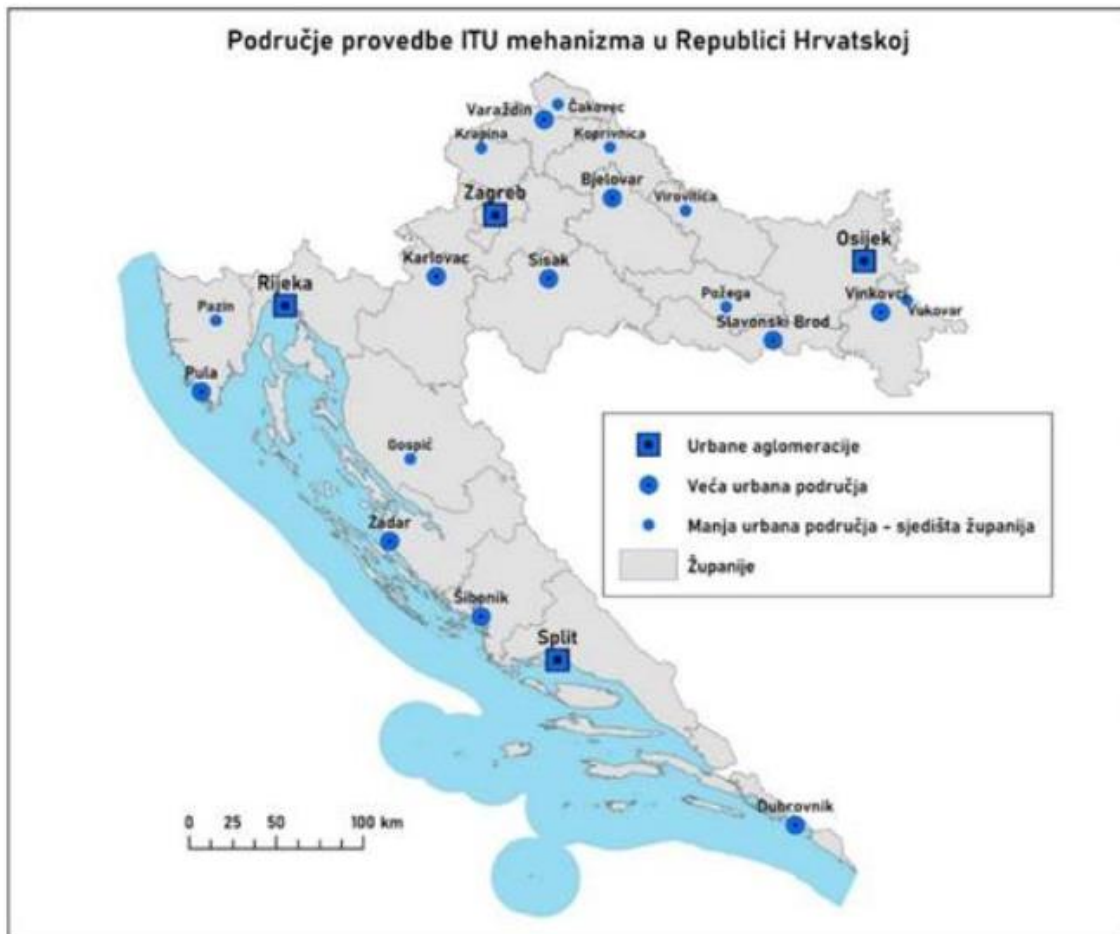
Ukupno	303 351 269,00	42 000 000,00
Ukupno ITU	345 351 269,00	

Izvor: izrada autora na temelju podataka preuzetih sa stranice Europski strukturni i investicijski fondovi, „Integrirana teritorijalna ulaganja“. Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/en/integrirana-teritorijalna-ulaganja/> (pristupljeno: 25. svibnja 2022.)

Tablica 5 prikazuje raspodjelu financijskih sredstava EU putem ITU mehanizma u Hrvatskoj za sedam najvećih gradova po stanovništvu. Zagreb, Rijeka, Split i Osijek spadaju u urbana područja s više od 100 000 stanovnika, odnosno četiri urbane aglomeracije, dok Slavonski Brod, Zadar i Pula spadaju u urbana područja s više od 50 000 stanovnika. Područja su usvojena tijekom 2017. godine. Hrvatska je putem ovog mehanizma imala na raspolaganju 345 351 269 eura, od kojih je 303 351 269 eura bilo dodijeljeno iz ERDF-a i Kohezijskog fonda u okviru Operativnog programa Konkurentnost i kohezija. Zagrebu je bilo dodijeljeno 114 886 305,09 eura, Rijeci 43 716 512,18 eura, Splitu 46 581 082,15 eura i Osijeku 34 578 878,24 eura. Manjim urbanim sredinama, odnosno područjima od 50 000 stanovnika sredstva su dodijeljena na sljedeći način: Slavonskom Brodu 20 943 183,89 eura, Zadru 22 839 459,08 eura i Puli 19 805 848,37 eura. S druge strane iz ESF-a, u okviru Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali, dodijeljeno je 42 milijuna eura, od kojih je za područja s više od 100 000 stanovnika dijeljeno 30 201 918,73 eura, Zagrebu 11 173 148,49 eura, Splitu 7 634 207,00 eura, Rijeci 6 030 700,09 eura i Osijeku 5 363 863,15 eura, dok je urbanim područjima s više od 50 000 stanovnika dodijeljeno 11 798 081,26 eura, od kojih je Slavonski Brod dobio 3 778 861,49 eura, Zadar 4 294 836,94 eura i Pula 3 724 382,83 eura.

U financijskom razdoblju 2021. do 2027. EU je, kako je već spomenuto, povećala minimalna izdvajanja za održivi urbani razvoj s 5% sredstava ERDF-a na minimalno 8%. Zbog povećanja koje je usvojeno, Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU odlučilo je proširiti provedbu mjera održivog urbanog razvoja putem mehanizama ITU na 22 grada. Gradovi koji su obuhvaćeni u ovom vremenskom razdoblju, tj. ovim mehanizmom mogu se vidjeti na slici 5.

Slika 5. Provedba ITU mehanizama u Republici Hrvatskoj u razdoblju 2021.-2027.



Izvor: Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, „Održivi urbani razvoj“, 2022. Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/odrzivi-urbani-razvoj/3163> (pristupljeno: 26. 5. 2022.)

U trenutnom programskom razdoblju ITU će obuhvaćati četiri grada središta urbanih aglomeracija kao i u prethodnom razdoblju, a to su Zagreb, Split, Rijeka i Osijek. Zatim tu je također deset gradova središta većih urbanih područja gdje se osim Zadra, Slavonskog Broda i Pule uključuju još Karlovac, Sisak, Varaždin, Šibenik, Dubrovnik, Bjelovar i Vinkovci. Obuhvaćeno je i osam gradova manjih urbanih područja koji su sjedišta županija, a to su Koprivnica, Vukovar, Čakovec, Požega, Virovitica, Krapina, Gospić i Pazin. Važno je naglasiti kako je svih 22 grada pokrenulo postupke izrade strategija razvoja urbanih područja. Provedbom ovog mehanizma, promatrajući dugoročno razdoblje, sve inicijative planirane u okviru njih mogu značajno pridonijeti gospodarskom razvoju Republike Hrvatske i poboljšati kvalitetu života stanovništva, najviše kod razvoja gradova koji se nalaze u tim urbanim regijama koje ispunjavaju uvjete za potporu ITU mehanizma.

Kao što je prikazano u prošlim dijelovima rada, održivi urbani razvoj jedan je od glavnih prioriteta kod provedbe zajedničkih europskih politika na koje se nadovezuju pojedine politike i europski fondovi. Centri inovacija, investicija, te otvaranje novih radnih mjesta važni su kako bi se postigao europski rast i društveni razvoj. Kao i ostali veliki gradovi u EU, tako i grad Zagreb sudjeluje u konceptu održivog razvoja, te kao pokretač razvoja, u okviru mreže glavnih gradova EU. Prema indeksu održivog razvoja gradova, Zagreb se u 2019. godini nalazio na 32. mjestu (od 45 promatranih gradova) s 57,1 bod.⁹⁵ Indeks održivog razvoja grada je alat za praćenje i postizanje ciljeva održivog razvoja određenih gradova koji se prate i boduju temeljem sedamnaest postavljenih ciljeva kao što su to iskorijeniti siromaštvo, iskorijeniti glad, osigurati zdrav život, postići ravnopravnost spolova i ostali ciljevi.

Grad Zagreb spada u urbanu aglomeraciju Zagreba koja prema podacima iz 2018. godine⁹⁶ ima 1 086 528 stanovnika na površini od 2 911 kilometara kvadratnih. Urbana aglomeracija sastoji se od jedanaest gradova i devetnaest općina, a to su: Grad Zagreb, Grad Donja Stubica, Grad Dugo Selo, Grad Jastrebarsko, Grad Oroslavje, Grad Samobor, Grad Sveta Nedelja, Grad Sveti Ivan Zelina, Grad Velika Gorica, Grad Zabok, Grad Zaprešić, Općina Bistra, Općina Brckovljani, Općina Brdovec, Općina Dubravica, Općina Gornja Stubica, Općina Jakovlje, Općina Klinča Sela, Općina Kravarsko, Općina Luka, Općina Marija Bistrica, Općina Marija Gorica, Općina Orle, Općina Pisarovina, Općina Pokupsko, Općina Pušća, Općina Rugvica, Općina Stubičke Toplice, Općina Stupnik i Općina Veliko Trgovišće.

⁹⁵ G. Lafortune et al., „*European Cities SDG Index (prototype version)*“, Sustainable Development Solutions Network (SDSN) and the Brabant Center for Sustainable Development (Telos), 2019. Dostupno na: <https://euro-cities.sdgindex.org/#/> (pristupljeno. 2. lipnja 2022.)

⁹⁶ Strukturni fondovi, op. cit., str. 16.

Slika 6. Urbana aglomeracija Zagreba



Izvor: Strukturni fondovi, „Održivi urbani razvoj ITU mehanizam“, 2018., str. 16.
Dostupno na: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2019/04/ITU_brosura_03012019_web.pdf (pristupljeno: 1. lipnja 2022.)

Grad Zagreb središte je navedene urbane aglomeracije, koja se razlikuje od drugih urbanih područja i aglomeracija u Hrvatskoj budući da su one unutar granica jedne županije, dok aglomeracija Zagreba obuhvaća ukupno 30 jedinica lokalne samouprave s područja i tri jedinice regionalne samouprave. Isto tako važno je istaknuti kako Grad Zagreb ima zapravo dvojni status, tj. status jedinice lokalne samouprave, što se odnosi na grad, te područne samouprave koja se odnosi na regionalne jedinice, tj. županije. Zbog toga je ovaj prostor jedinstven u odnosu na ostale. Grad Zagreb je ujedno koordinator i nositelj same strategije, Strategije razvoja Urbane aglomeracije Zagreba. Do 2020. godine postavljena su tri strateška cilja, a to su:

1. „Unaprijediti kvalitetu življenja, javnu i društvenu infrastrukturu i ljudske potencijale,
2. Razvijati konkurentno i održivo gospodarstvo,

3. Unaprijediti upravljanje okolišem, prirodom i prostorom.⁹⁷

„Zagrebačka županija vodeća je inovativna gospodarska županija čiji se razvoj temelji na društvu znanja, prepoznatljivoj i očuvanoj kulturnoj i prirodnoj baštini, privlačnosti za rad, boravak i življenje, a povezana je skladno s razvojem Grada Zagreba.“⁹⁸ Neke od prednosti ovog urbanog područja su blizina, prometna dostupnost, povezanost te interesi koji se odnose na obuhvaćeni prostor, što dovodi do neizostavne suradnje u svim aspektima razvoja. Kao rezultat toga, ključno je koordinirati razvojne aktivnosti i programe usmjerene na zajedničko planiranje i provedbu, kako bi se unaprijedili sustavi od zajedničkog regionalnog značaja i održivo korištenje prostornih i drugih resursa, isto tako i pravilno vrednovanje, unapređivanje i korištenje ljudskih resursa čija se koordinacija ostvaruje kroz zajednički strateški razvojni dokument. Strategija razvoja alat je za maksimiziranje razvojnog potencijala Zagreba i drugih gradova, općina, u cilju postizanja sinergijskih učinaka društveno-ekonomskog razvoja na razini aglomeracije, kao i na razini države, uz pridruživanje načela održivog razvoja. Budući da se priprema i izrada dokumenta temelji na načelima partnerstva i suradnje, kvaliteta dokumenta ovisi o tome koliko se dobro primjenjuju ti pristupi. U prethodnom razdoblju za područje razvoja urbane aglomeracije Zagreba bile su navedene teme koje pokrivaju bitna područja za rast i razvoj tog područja. Strateške teme odnosile su se na sljedeća područja:

1. „Prometna infrastruktura
2. Povećanje učinkovitosti javnog putničkog prijevoza
3. Obnova i izgradnja mostova
4. Biciklistička i pješačka infrastruktura
5. Sustav vodoopskrbe, odvodnje i pročišćavanje otpadnih voda
6. Zaštita vodotoka, obrana od poplava
7. Gospodarenje otpadom
8. Sustav poduzetničke potporne infrastrukture
9. Razvoj visokih učilišta
10. Plasman lokalno proizvedenih poljoprivrednih proizvoda, kratki lanci opskrbe

⁹⁷ Grad Zagreb, „Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine“, Gradski ured za stratejsko planiranje i razvoj Grada, 2017., str. 66. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/userdocsimages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/Strategija%20razvoja%20Urbane%20aglomeracije%20Zagreb.pdf> (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)

⁹⁸ T. Slišković i I. Vrhovec, op. cit., str. 17.

11. Kulturna baština i turizam, selektivni oblici turizma
12. Revitalizacija brownfield lokacija
13. Zelena infrastruktura i prirodna baština
14. Uređenje javnih prostora i objekata
15. Urbana obnova i energetska učinkovitost
16. Unaprjeđenje mogućnosti zapošljavanja mladih i uključivanje mladih u održivi razvoj UAZ
17. Razvoj zdravstvene infrastrukture i usluga
18. Unaprjeđenje socijalnih usluga i smanjenje isključenosti marginaliziranih skupina
19. Uspostava mreže širokopojasnog interneta
20. Urbana sigurnost
21. Usklađivanje/ umrežavanje/ sinergija regionalnog i prostornog razvoja.⁹⁹

Putem ITU mehanizma nastoje se ispuniti zadani ciljevi i prepoznati urbanu aglomeraciju Zagreba kao nositelja razvoja i rasta Hrvatske kao i osigurati njenu konkurentnost na razini EU. Također, potrebno je unutar područja urbane aglomeracije Zagreba postići jednaki razvoj, tj. dati podršku manje razvijenim područjima kako bi se zadovoljili određeni standardi, ali i potaknuo napredak tog područja. Kao rezultat toga, integrirani i zajednički pristup razvoju, kao i korištenje bespovratnih sredstava u ovom nepovoljnom gospodarskom okruženju, omogućit će urbanoj aglomeraciji Zagreba održavanje i poboljšanje društvenih uvjeta uz ulaganje u gospodarski rast i razvoj, kao i zaštitu okoliša.

Kako bi se zadovoljile potrebe stanovnika, 27. siječnja ove godine gradska skupština Grada Zagreba usvojila je zaključak o pokretanju postupka izrade Strategije razvoja Urbane aglomeracije Zagreba za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Za izradu strategije zadužen je Gradski ured za gospodarstvo, ekološku održivost i strategijsko planiranje, uz suradnju sa svim jedinicama lokalne samouprave. U ovom razdoblju opseg urbanog područja ostat će isti kao i iz prethodnog razdoblja, a to će omogućiti okvir za usvajanje strategije kao osnove za korištenje sredstava iz

⁹⁹ Grad Zagreb, „Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb – Prilog 5 – Strateške teme, mrežni projekti“, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017. Dostupno na: https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/strategijsko_planiranje/PRILOG%205.%20Strate%C5%A1ke%20teme-Mre%C5%BEni%20projekti.pdf (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)

mehanizama ITU za naredno razdoblje. ITU mehanizmom bit će financirani projekti iz područja brownfield investicija, kulturna i prirodna baština, čisti i pametan gradski promet, energetska učinkovitost, turistička, višenamjenska, poslovna, socijalna, zelena i infrastruktura predškolskog odgoja, digitalizacija javne uprave, konkurentnost malih i srednjih poduzeća i izrada teritorijalnih strategija s ukupnom nacionalnom alokacijom od 679 milijuna eura.¹⁰⁰

U programskom razdoblju od 2014. do 2020. godine putem ITU mehanizma Hrvatskoj je bilo dodijeljeno ukupno 303 351 269 milijuna eura za pet specifičnih ciljeva Operativnog programa konkurentnost i kohezija. Jedan od ciljeva se odnosio na omogućavanje povoljnog okruženja za razvoj poduzetništva, gdje je dodijeljeno za Hrvatsku 60 000 000 eura, a za Zagreb 15 961 640,70 eura. Drugi cilj se odnosio na povećanje učinkovitosti sustava toplinarstva, za što je bilo izdvojeno 80 000 000 eura, od kojih je Urbanoj aglomeraciji Zagreba alocirano 55 468 759,99 eura. Povećanje zapošljavanja i turističkih izdataka kroz unaprjeđenje kulturne baštine je treći specifični cilj, kojemu je dodijeljeno za Hrvatsku 33 351 269 eura, dok je za aglomeraciju Zagreba alocirano 8 872 349,55 eura. Četvrti cilj je obnova brownfield lokacija, gdje je dodijeljeno 80 000 000 eura te za Zagreb 21 282 187,60 eura. Posljednji, peti cilj odnosio se na povećanje broja putnika u javnom prijevozu, gdje je 50 000 000 eura dodijeljeno Hrvatskoj, a za Urbanu aglomeraciju Zagreba 13 301 367,25 milijuna eura.¹⁰¹ Najveću vrijednost alokacije ITU-a, Urbana aglomeracija Zagreba ostvarila je u drugom specifičnom cilju. U okviru navedenog cilja planiran je projekt korisnika HEP-Toplinarstvo d.o.o., Revitalizacija vrelovodne mreže na području grada Zagreba. Cilj projekta je obnova 68,5 kilometara vrelovodne mreže u gradu Zagrebu od ukupno 227,3 kilometra, kako bi se povećala energetska učinkovitost toplinskog sustava i pouzdanost opskrbe energijom. Trajanje projekta predviđeno je u razdoblju od 14. siječnja 2020. godine do 13. listopada 2023. godine, a osigurano je 75,79% bespovratnih sredstava.¹⁰²

¹⁰⁰ Grad Zagreb, „Potpisan Sporazum o suradnji tijekom izrade i provedbe Strategije razvoja urbane aglomeracije Zagreba“, 2021. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/en/potpisan-sporazum-o-suradnji-tijekom-izrade-i-prov/175600> (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)

¹⁰¹ M. Zubak, „Mehanizam Integriranih teritorijalnih ulaganja – iskustva Grada Zagreba (i Republike Hrvatske)“, Europska unija, 2020., str. 4. Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/011_mirjana_zubak.pdf (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)

¹⁰² S. Đurić, „Rezultati i iskustva provedbe ITU mehanizma u okviru Operativnog programa Konkurentnosti i kohezija 2014.-2020.“, Europski strukturni i investicijski fondovi, 2021., str. 14.

6.2. Primjeri provedenih projekata

Skupština Grada Zagreba je 2017. prihvatila Strategiju razvoja Urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine. Provedbom Strategije nastoji se smanjiti pritisak na Zagreb te učinkovitije rasporediti i održivije se koristiti resursima. Vizija i strateški ciljevi Urbane aglomeracije Zagrebe formulirani su za dugoročno razdoblje i utvrđeni su konsenzusom svih uključenih dionika. Vizija definira skladan i razvijen metropolitanski prostor zajedničkih inovativnih koncepata za područje promatrane aglomeracije.

U prethodnim godinama u sklopu urbanog razvoja grada Zagreba provedeni su brojni projekti koji su sufinancirani fondovima EU. Jedan od njih je „Energetska obnova i korištenje obnovljivih izvora energije u zgradama javnog sektora (pet objekata)”¹⁰³, koji je bio financiran kroz ERDF, te je dio Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014. – 2020. Cilj ovog projekta je promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije. Provedba projekta trajala je tri godine od 2019. do 2021. godine, a ukupna vrijednost projekta iznosila je 13 162 432, 83 kuna. Projekt se odnosio na izradu projektno-tehničke dokumentacije, energetske obnovu i korištenje obnovljivih izvora energije u zgradama javnog sektora. Projekt je obuhvaćao pet javnih objekata važnih za kvalitetu života kao što su škole, vrtići, domovi za starije i nemoćne te bolnice. Obnovom je smanjena potrošnja energije, ispuštanje štetnih emisija plinova i produžio se životni vijek zgrada. Gledajući u budućnost grada i okolice projekt je pridonio zaštiti klime i održivom razvoju. Ovim projektom dokazano je kako je grad prihvatio energetske politiku održivog razvoja i nastoji postići zadane ciljeve da smanji emisije stakleničkih plinova.

Drugi primjer provedenog projekta, kojim se nastojalo doprinijeti razvoju, zaštiti i očuvanju okoliša na području grada Zagreba je projekt „Izgradnja i opremanje reciklažnog dvorišta u gradskoj četvrti Peščenica-Žitnjak”¹⁰⁴. Kako je sve više

Dostupno na: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2021/10/ITU-iskustva_dt-Spomenka-Duric.pdf (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)

¹⁰³ Grad Zagreb, „Energetska obnova i korištenje obnovljivih izvora energije u zgradama javnog sektora (pet objekata)“, 2021. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/energetska-obnova-i-koristenje-obnovljivih-izvora-171617> (pristupljeno: 10. kolovoza 2022.)

¹⁰⁴ Grad Zagreb, „Izgradnja i opremanje reciklažnog dvorišta u gradskoj četvrti Peščenica – Žitnjak“, 2021. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/izgradnja-i-opremanje-reciklaznog-dvorista-u-grads/170770> (pristupljeno: 10. kolovoza 2022.)

stanovnika u glavnom gradu Hrvatske tako nastaju i sve veći problemi s otpadom koji i danas postoje i nastoje se riješiti kako bi se građanima pružio zdrav život u gradu. Ovim projektom se doprinosi ostvarivanju ciljeva da grad bude održiv i čist tako da se građanima omogućilo mjesto na kojem mogu odložiti gotovo trideset vrsta različitog otpada koji će na kraju biti pravilno obrađen. Ukupna vrijednost projekta iznosila je 5 360 658,18 kuna, od kojih je EU sufinancirala 4 419 709,45 kuna, budući da je primarni cilj ovog projekta bio zaštita okoliša i održivost resursa. U razdoblju od 2018. do 2020. godine koliko je i trajao ovaj projekt izgradilo se i opremilo funkcionalno reciklažno dvorište, njime se nastojala povećati stopa odvojenog prikupljenog komunalnog otpada, te smanjiti količine otpada koji se odlaže u gradu. To se prvenstveno odnosi na opasan otpad, glomazni otpad, papir, metal, stakla, posebni otpad... na ovaj način se osiguralo privremeno pravilno skladištenje raznovrsnog otpada kako taj isti ne bi imao utjecaj na okoliš, zdravlje ljudi. Također, u okviru projekta održana je i edukacija ljudi kako da pravilno razvrstavaju otpad i koriste reciklažna dvorišta. Budući da se grad Zagreb i dalje suočava s problemima vezanim uz otpad trebalo bi izgraditi još ovakvih reciklažnih dvorišta, provoditi i dalje edukaciju ljudi kako bi pravilno razvrstavali i odlagali otpad, kako ne bi došlo ponovno do situacija da se na ulicama grada Zagreba ljudi susreću s velikim količinama smeća i otpada.

SmartImpact – Local Impacts from Smart City Planning¹⁰⁵ je još jedan od brojnih projekata koje je Zagreb proveo ili je u njima sudjelovao. Ovaj projekt trajao je od 2016. do 2018. godine, te se provodio putem programa URBACT III 2014.-2020., a vrijednost projekta iznosila je 4 888 000 kuna od kojih je iz EU sufinancirano 3 696 895,17 kuna. Korisnik projekta bio je Manchester City Council, a kao partneri projekta bili su Grad Zagreb, Grad Eindhoven, Grad Stockholm, Grad Smolyan, Grad Guadalajara, Grad Miskolc, Grad Suceava, Manchester City Council, Porto City Council, Dublin City Council. Projektom su razvijeni inovativni upravljački alati potrebni za financiranje, izgradnju, upravljanje i funkcioniranje pametnog grada kroz djelovanje mreže gradova koja je formirana u tu svrhu. Mreža gradova razvila je pristupe koji podržavaju donošenje odluka, investicije, upravljanje i održavanje pametnih rješenja za postizanje razvojnih ciljeva grada. Rezultati projekta pomogli su u oblikovanju inicijativa za svakog partnera te su pridonijeli procesu razvoja politika Europske komisije u cilju

¹⁰⁵ Grad Zagreb, „SmartImpact – Local Impacts from Smart City Planning“, 2021. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/smartimpact-local-impacts-from-smart-city-planning/171585> (pristupljeno: 10. kolovoza 2022.)

osiguravanja koristi za druge gradove i poduzeća ujednačavanjem s inicijativom Eurocities. Provedbom projekta uspostavljena je lokalna URBACT grupa s koordinatorima u svakom partnerskom gradu, a ujedno je za svaki partnerski grad izrađen akcijski plan.

Ovdje su izdvojeni samo neki od ostvarenih projekata u procesu urbanog razvoja grada Zagreba. Oni su svakako velik doprinos kvaliteti života u metropoli. Upravo ta kvaliteta života i pristupačnost različitih sadržaja kao i mogućnosti zaposlenja privlače sve više ljudi što onda uzrokuje nove potrebe i zahtijeva dodatna promišljanja o novim ulaganjima i novim urbanim planovima. Kao što je spomenuto ranije u radu, provedene strategije uglavnom su bile usmjerene na gradove i predgrađa. U novom programskom razdoblju nužno je fokusirati se na urbano-ruralna područja te izdvojena područja gdje treba poboljšati prometnu povezanost, razvijati gospodarske djelatnosti, poticati poljoprivrednu proizvodnju i školstvo, te tako motivirati mlade ljude da ostaju u takvim područjima, kao i smanjiti migracije stanovništva u velike gradove. Na taj način moguće je ostvariti pozitivne pomake i u urbanim sredinama kao i u ruralnim područjima. Veliki gradovi se na taj način rasterećuju, smanjuje se broj ljudi, proizvodnja otpada, gustoća prometa i onečišćenje zraka. Ujedno je nužno ubrzati transformaciju gradova kako bi postali održivi.

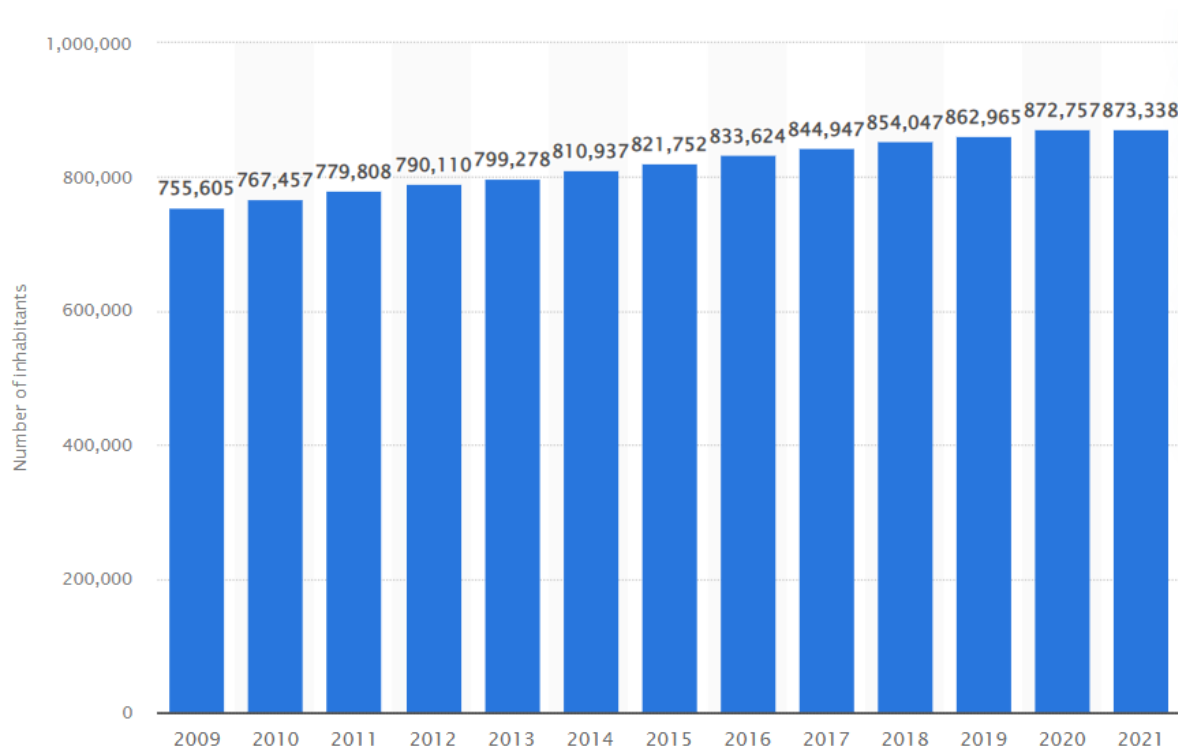
6.3. Amsterdam

Amsterdam je glavni grad Nizozemske u kojem živi, prema podacima sa stranice Statista¹⁰⁶, u 2021. godini 873 338 stanovnika, na površini od 219,3 kilometra kvadratna, što je gotovo tri puta manje u usporedbi s gradom Zagrebom koji se prostire na površini od 641,355 kilometara kvadratna. Važno je istaknuti kako broj stanovnika u Amsterdamu iz godine u godinu naglo raste, te se smatra da bi do 2030. godine grad mogao imati više od milijun stanovnika. Taj rast može se vidjeti na sljedećem grafikonu koji pokazuje broj stanovnika u Amsterdamu od 2009. do 2021. godine, gdje je u 2009. godini bilo 755 605 stanovnika dok se u 2021. godini, kao što je ranije spomenuto broj

¹⁰⁶ Statista, „Total population of Amsterdam from 2009. to 2021.“, 2022. Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/753235/total-population-of-amsterdam/> (pristupljeno: 7. lipnja 2022.)

stanovnika povećao na 873 338, što je porast od 117 733 stanovnika u proteklih dvanaest godina.

Graf 5. Broj stanovnika Amsterdama od 2009. do 2021.



Izvor: preuzeto sa stranice Statista, „*Total population of Amsterdam from 2009. to 2021.*“, 2022. Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/753235/total-population-of-amsterdam/> (pristupljeno: 7. lipnja 2022.)

Amsterdam je grad i luka, ujedno i glavno trgovačko i financijsko središte u Nizozemskoj. Jedan je od najpoznatijih turističkih gradova u Europi. U 2020. godini, prema podacima Statista, grad je ostvario 5,8 milijuna noćenja turista. U 2019. godini na ljestvici vodećih destinacija urbanog turizma zauzima visoko deseto mjesto odmah ispod Beča i Praga.¹⁰⁷ Zbog naglog rasta stanovništva i pojave sve više turista koji posjećuju ovaj grad potrebno je imati dobar i kvalitetan urbanistički plan i cjeloviti strateški plan razvoja kako bi se grad mogao dalje razvijati, a da se ne naruši kvaliteta života građana. Amsterdam nastoji snažnije promovirati održivi turizam s više prijevoznih sredstava koji štite okoliš, kao što je biciklizam, potiče građane i turiste na korištenje javnog prijevoza i sl. Iako je ekološki prihvatljiv, bicikl je također jedan od najbržih načina kretanja ovim gradom pa je i omiljeno prijevozno sredstvo kako

¹⁰⁷ Loc. cit.

domaćem stanovništvu tako i turistima. Biciklom se često odlazi i na jednodnevne izlete.

Glavni cilj uprave u gradu je pružiti stanovnicima Amsterdama zdrav i zeleni okoliš. Stvaraju kvartove koji ne ovise o plinu, ekološki prihvatljivije načine proizvodnje električne energije, grijanja, te nastoje ostvariti uštedu energije i potiču promet sa smanjenim emisijama. Važno je spomenuti kako je Amsterdam još 2009. godine počeo provoditi razne inovativne projekte upravljanja energijom, s novim priključkom za električne automobile, poticanjem na postavljanje solarnih ploča i vjetroturbina u kućanstvima kako bi se što više smanjile emisije stakleničkih plinova. Još uvijek se traže najbolji načini kojima se žele smanjiti emisije do 2025. godine. Kako bi spriječili rasipanje i gubitak resursa nastoje se stvoriti zatvoreni krugovi, potiču kružno gospodarstvo. Upravna tijela Amsterdama postavila su nekoliko glavnih, vodećih ciljeva kroz tri vremenska razdoblja koja će svako trajati po deset godina.¹⁰⁸ Krajnji cilj je do 2050. godine smanjiti emisije CO₂ na 95%. U prvom razdoblju koje će trajati do 2030. godine cilj je stvoriti održivu zajednicu, proizvoditi 80% električne energije koju će koristiti kućanstava pomoću solarne energije i energije vjetra, korištenje sirovina smanjiti za 50%, te emisije CO₂ za 55% u usporedbi s razinama iz 1990. godine. Drugo desetogodišnje razdoblje trajat će do 2040. godine, u kojemu je cilj stvoriti grad koji više ne koristi prirodni plin. Do 2050. nastojat će se postići da je grad klimatski prilagodljiv, koristiti sve krovove koji su prikladni za proizvodnju sunčeve energije, postići klimatsku neutralnost i stvoriti kružni grad.¹⁰⁹ U to se ubraja i stvaranje nove strategije koja će promicati kružno gospodarstvo i održivi lanac otpada u razdoblju od 2020. do 2025. godine. Kako grad navodi na svojim stranicama, nastojat će proširiti napore za stvaranje kružnog građevinskog sektora, potaknuti stvaranje pametnog urbanog distribucijskog sustava u luci i u komercijalnim djelatnostima povezanim s kružnim gospodarstvom, potaknuti daljnje stvaranje urbanih zelenih površina, gdje će se dati naglasak na kvalitetu održavanja, prioritet parkovima, zelenim rutama, vrtovima, zelenim krovovima, trgovinama i sl. Amsterdam je tijekom godina dobio brojna priznanja za rad na tranziciji i na razvoju samog područja. To su prepoznali kako na nacionalnoj razini tako i na europskoj, ali i na svjetskoj razini. Zbog opisanog i sličnih pristupa Amsterdam je proglašen jednim od najzelenijih gradova u Europi, te svjetskom

¹⁰⁸ City of Amsterdam, „*Policy: Sustainability and energy*“. Dostupno na: <https://www.amsterdam.nl/en/policy/sustainability/> (pristupljeno: 8. lipnja 2022.)

¹⁰⁹ Loc. cit.

eko prijestolnicom. Važno je istaknuti da je za postizanje tih uspjeha i zadanih ciljeva potrebna suradnja od samih građana, sve do gradske uprave pa do inicijativa i pomoći, uz dodjelu financijskih sredstava. Tako primjerice gradnja zgrade od 2019. godine mora biti energetska neutralna, dok će se postojeće zgrade postupno prebacivati na obnovljive izvore energije. U 2020. godini studija British Business Energy¹¹⁰ Amsterdam je postavila na peto mjesto na ljestvici ekološki prihvatljivih gradova za radnike. Ispred njega su London, Frankfurt, Oslo i Massachusetts. Prema stranici I amsterdam, studija koja je promatrala navedeno, koristila je nekoliko faktora prema kojima su rangirani gradovi, a to su primjerice postotak građana koji na posao odlaze biciklom ili pješake, zatim upotreba obnovljive energije, broj restorana koji pružaju vegetarijansku i vegansku hranu i patenti za tehnologiju koji su usmjereni prema okolišu. Amsterdam se tu istaknuo posebno s obzirom na odlazak biciklom ili pješice na posao. Također, pruža više od 800 restorana koji nude veganska ili vegetarijanska jela.¹¹¹

6.4. Schodersov indeks održivih europskih gradova

Schodersov indeks održivih europskih gradova¹¹² ocjenjuje 59 gradova na temelju trinaest područja koja su vezana za okoliš (pri izračunu su jednako ponderirana). Indeks uključuje ciljeve vezane za potrošnju obnovljive energije, čišći javni prijevoz, javne stanice za punjenje električnih vozila, plastiku za jednokratnu upotrebu, kvalitetu zraka, klimatsko planiranje, ciljeve neutralnosti ugljika i politike zbrinjavanja otpada.

¹¹⁰ Više na: I amsterdam, „Amsterdam ranked as one of the world's most eco-friendly cities for workers“, 2020. Dostupno na: <https://www.iamsterdam.com/en/business/news-and-insights/news/2020/amsterdam-eco-friendly-cities-ranking> (pristupljeno: 9. lipnja 2022.)

¹¹¹ Loc. cit.

¹¹² Detaljnije na: Schoders, „Schoders European Sustainable Cities Index“, 2021. Dostupno na: <https://www.schoders.com/en/schodersglobalcities/resources/schoders-european-sustainable-cities-index/> (pristupljeno: 10. lipnja 2022.)

Tablica 6. Schrodersov indeks održivih europskih gradova, top 20 gradova

Rank	City	Score
1	Amsterdam	0.81
2	London	0.77
3	Paris	0.76
4	Copenhagen	0.74
5	Oslo	0.72
6	Stockholm	0.72
7	Berlin	0.71
8	Glasgow	0.69
9	Hamburg	0.68
10	Birmingham	0.68
11	Vienna	0.67
12	Helsinki	0.67
13	Liverpool	0.67
14	Barcelona	0.65
15	Madrid	0.65
16	Leeds	0.65
17	Frankfurt am Main	0.64
18	Brussels	0.63
19	Rotterdam	0.63
20	Manchester	0.62

Izvor: preuzeto sa stranice Schroders, „*Schroders European Sustainable Cities Index*“, 2021. Dostupno na:

<https://www.schroders.com/en/schrodersglobalcities/resources/schroders-european-sustainable-cities-index/> (pristupljeno: 10. lipnja 2022.)

Tablica prikazuje 20 najbolje rangiranih gradova od 59, prema Schrodersovom indeksu održivih europskih gradova. Može se vidjeti kako je Amsterdam zauzeo prvo mjesto, ispred Londona, Pariza, Kopenhagena i drugih velikih gradova. Najveći utjecaj na rezultate imala je borba protiv klimatskih promjena, tj. tranzicija samih gradova da postanu održivi gradovi. Budući da se Amsterdam nalazi ispod razine mora morao je poduzeti drastične mjere i promjene kako bi postao primjer drugim gradovima u Europi i svijetu te kako bi se spriječio daljnji utjecaj klimatskih promjena. Schrodersov indeks održivih gradova usmjeren je prema europskim gradovima koji imaju populaciju veću od milijun ljudi, te se u izvješću ističu gradovi koji ispunjavaju svoje ekološke ciljeve u

skladu s ciljevima održivog razvoja, javno dostupnim politikama na razini gradova, klimatskim direktivama i ciljevima EU kao pokazateljima najbolje prakse. Hugo Machin rekao je kako su „Amsterdam i Pariz postigli dobre rezultate prema svojim ambicioznim ciljevima do 2050. da 100% energije dolazi iz obnovljivih izvora. U ovoj kategoriji London je donekle zaostajao s ciljem od 15% do 2030., što je bilo niže od EU direktive o obnovljivoj energiji koja za cilj ima 27% konačne potrošnje energije iz obnovljivih izvora do 2030. godine.“¹¹³ Također, istaknuo je kako je ovaj indeks važan budući da će se rangirati gradovi koji će stanovnicima pružati kvalitetan život i smanjiti što više moguće utjecaj na okoliš.

¹¹³ I amsterdam, „Amsterdam tops European sustainable cities ranking“, 2021. Dostupno na: <https://www.i amsterdam.com/en/business/news-and-insights/news/2021/amsterdam-tops-european-sustainable-cities-ranking> (pristupljeno: 10. lipnja 2022.)

7. Zaključak

Urbanizacija obuhvaća širenje područja i razvoj gradova, povećanje broja stanovnika u gradovima te je povezana također s promjenom unutarnje strukture grada. Gradovi nastaju na mjestima privlačnih faktora, a razvojem industrije počeli su se mijenjati i privlačiti sve veći broj ljudi, postali su svojevrsno utočište koje omogućuje osiguravanje egzistencije, osobni razvoj i napredovanje. Želja za sigurnim i boljim životom dovela je do ekspanzije gradova u EU, kao i u ostatku svijeta. Takva ekspanzija gradova uzrokuje velike promjene u ruralnim sredinama kako onima u blizini gradova, koje srastaju s gradovima tako i u udaljenijim ruralnim područjima.

Povećanje stanovnika u gradovima donosi i različite probleme koji su iz godine u godinu postajali sve veći, kao što su problemi na području okoliša, zapošljavanja, socijalna isključenost, pristup različitim uslugama i sl. Stihijsko naseljavanje i promjene gradova u pojedinim primjerima uzrokuju značajne poteškoće pa se u 20. stoljeću javilo sve veće zanimanje za proučavanje gradova u koje su uključeni stručnjaci različitih struka. U EU se također, posljednjih desetljeća, posebna pozornost posvećuje upravo strategijama za održivi urbani razvoj. Kao početnu i značajnu godinu za pozitivne pomake u gradovima EU u novije vrijeme svakako bi se mogla istaknuti 2007. godina kada je potpisana Leipziška povelja. Od tada se počinje ozbiljnije promišljati i provoditi integrirani pristup razvoju gradova EU koji se odnosi na gradove svih veličina. Iako se i ranije se poticao urbani razvoj u posljednjim se programskim razdobljima daje veći naglasak na provedbu različitih mjera poticanja urbanog razvoja.

Pametan, održiv i uključiv rast nastoji se postići preko zadanih ciljeva kao što su ciljevi: zapošljavanje, istraživanje i razvoj, inovacije, klimatske promjene i energija, obrazovanje te smanjivanje siromaštva i socijalne isključenosti, odnosno u novijem razvoju nastoji se ostvariti pametnija, zelenija, povezanija, Europa bliža građanima, s ostvarenim društvenim ciljevima. Urbani razvoj u EU ne prestaje na tim ciljevima, promišljaju se, planiraju i prilagođavaju nove strategije i novi ciljevi u skladu s razvojem modernog društva i tehnologije. EU regulativa predlaže da se do 2027. povećaju sredstva za obvezno ulaganje u urbani razvoj. Veliki doprinos urbanom razvoju EU svakako je i mehanizam ITU, koji daje mogućnost financiranja putem različitih europskih fondova.

Proučavajući literaturu, različite dostupne publikacije i dokumente o urbanom razvoju s posebnim naglaskom na EU, u radu je dan pregled osnovnih obilježja urbanog razvoja, novijih trendova urbanog razvoja u EU te su analizirani i prikazani instrumenti koje EU koristi kako bi potaknula urbani razvoj danas i što se planirala u programskom razdoblju 2021.-2027. U radu su potvrđeni brojni izazovi procesa urbanizacije, kao i važnost proučavanja navedene teme, a na primjerima Zagreba i Amsterdama istaknuti su primjeri dobre prakse. Također, utvrđeno je da se u procesu urbanog razvoja koriste različiti pristupi, kao i da dobivanje bespovratnih sredstava i umrežavanje mogu pomoći u bržem ostvarivanju ciljeva urbanog razvoja. Amsterdam se prepoznaje prema orijentaciji na održivi razvoj te pojedine mjere prikazane u radu mogu biti poticaj i drugim gradovima u EU, uključujući Zagreb.

Opisana situacija pred stručnjake zadužene za urbani razvoj stavlja nova pitanja i nove izazove ovisno o mjestu u kojem se nalaze. Stoga je i dalje važno planirati, prilagođavati nove načine financiranja i različite strategije kojima se nastoje riješiti problemi modernog doba, kao što su zelena i digitalna tranzicija, specifične demografske promjene, uključivanje migranata i izbjeglica, klimatske promjene, iskorištavanje prostornih resursa i slično. Integrirani i održivi pristup razvoju pri tome je nezaobilazna odrednica cjelovitog urbanog razvoja.

Literatura

- **Knjige:**

1. Šarinić, J. i O., Čaldarović, *Suvremena sociologija grada – Od nove urbane sociologije prema sociologiji urbanog*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2015.
2. Šimunović, I., *Urbana ekonomika petnaest tema o gradu*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
3. Vresk, M., *Razvoj urbanih sistema u svijetu*, Školska knjiga, Zagreb, 1984.
4. Vresk, M., *Grad i urbanizacija*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.

- **Članci u časopisima:**

1. Abdulgader, A. i Y., Aina, „Sustainable cities: an integrated strategy for sustainable urban design“, *Sustainable Development and Planning II*, vol. 1, 2005., str. 15-22. Dostupno na: <https://www.witpress.com/elibRARY/wit-transactions-on-ecology-and-the-environment/84/15504> (pristupljeno: 11. travnja 2022.)
2. Bašić, S., Vezilić Strmo, N. i M., Sladoljev, „Pametni gradovi i zgrade“, *Građevinar*, vol. 71, no. 10, 2019., str. 949-964. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/330159> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)
3. Bolund, P. i S., Hunhammar, „Ecosystem services in urban areas“, *Ecological Economics*, vol. 29, no. 2, 1999., str. 293-301. Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921800999000130> (pristupljeno: 3. svibnja 2022.)
4. Brzoska, P. i A., Spage, „From City-to Site-Dimension: Assessing the Urban Ecosystem Services of Different Types of Green Infrastructure“, *Land*, vol. 9, no. 5, 2020., str. 1-18. Dostupno na: <https://www.mdpi.com/2073-445X/9/5/150> (pristupljeno: 2. svibnja 2022.)
5. Gaman, F. et al., „Integrated territorial investments: challenges and opportunities – case study of Romania“, *Sustainable Development*, vol. 1, 2015., str. 95-107. Dostupno na: <https://www.witpress.com/elibRARY/wit-transactions-on-the-built-environment/168/34755> (pristupljeno: 15. travnja 2022.)

6. Iharoš, B. i K., Careva, „Održivi urbani razvoj u kontekstu mehanizma integriranih teritorialnih ulaganja; Pregled kriterija, sustav ocjenjivanja i odabira javnih projekata za EU financiranje“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 28, no. 2 (60), 2020., str. 426-437. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/361685> (pristupljeno: 7. travnja 2022.)
7. Juras Antić, I., „Urbana politika kao dio regionalne politike u Europskoj uniji i Hrvatskoj“, *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, vol. 12, no. 2, 2012., str. 463-488. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/195662> (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)
8. Katuriđ, I. et al., „Razvojne strategije kao čimbenik održivog razvoja gradova; Komparativna analiza Antwerpena, Bratislave, Krakowa i Zagreba“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 27, no. 1 (57), 2019., str. 78-87. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/323573> (pristupljeno: 7. veljače 2022.)
9. Masik, G., Sagan, I. i J. W., Scott, „Smart City strategies and new urban development policies in the Polish context“, *Cities*, vol. 108, 2021., str. 1-9. Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264275120313184> (pristupljeno: 16. svibnja 2022.)
10. Medeiros, E. i A., Van Der Zwet, „Evaluating Integrated Sustainable Urban Development Strategies: a methodological framework applied in Portugal“, *European Planning Studies*, vol. 28, no. 3, 2019., str. 1-24 (published item 563-582). Dostupno na: <https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/22024/1/Evaluating%20Integrated%20Sustainable%20Urban%20Development%20Strategies.%20A%20methodological%20framework%20applied%20in%20Portugal.pdf> (pristupljeno: 11. travnja 2022.)
11. Milanović Glavan, Lj. i N., Filić, „Razvoj pametnih gradova u Republici Hrvatskoj“, *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, vol. 15, no. 3-4, 2021., str. 101-108. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/388974> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)
12. Moazeni, K., „Davanje većih ovlasti institucionalno-upravljačkoj strukturi primjenom pristupa urbanog održivog razvoja i neizrazite matrice kvantitativnog strateškog planiranja (QSPM)“, *Tehnički vjesnik*, vol. 23, no. 4, 2016., str. 951-

958. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/241420> (pristupljeno: 6. travnja 2022.)
13. Moztarzadeh, H., Mofidi-Shemirani, S.-M. i V., Hodjati, „Explaining the Components of Sustainability in Urban Communities“, *International Journal of Architecture and Urban Development*, vol. 3, no. 2, 2013., str. 67-74. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/242349688_Explaining_the_Components_of_Sustainability_in_Urban_Communities (pristupljeno: 16. travnja 2022.)
14. Paliaga, M. i E., Oliva, „Trendovi u primjeni koncepta pametnih gradova“, *Ekonomski misao i praksa*, vol. 27, no. 2, 2018., str. 565-583. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/311736> (pristupljeno: 8. svibnja 2022.)
15. Pickett, S. T. A. et al., „Evolution and future of urban ecological science: ecology in, of, and for the city“, *Ecosystem Health and Sustainability*, vol. 2, no. 7, 2016., str. 1-16. Dostupno na: <https://esajournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ehs2.1229> (pristupljeno: 4. svibnja 2022.)
16. Pivar, J., „Usvajanje tehnologija velikih podataka u pametnim gradovima Europske unije: Analiza važnosti i performansi tehnoloških čimbenika“, *Croatian Regional Development Journal*, vol. 2, no. 1, 2021., str. 13-34. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/380634> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)
17. Slišković, T. i I., Vrhovec, „Realizacija projekata baziranih na konceptu „pametnih“ gradova u Hrvatskoj s osvrtom na grad Jastrebarsko“, *Notitia – časopis za ekonomske, poslovne i društvene teme*, vol. 6, no. 1, 2020., str. 63-80. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/359862> (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)
18. Stanković, J. et al., „A multi-criteria evaluation of the European cities' smart performance: Economic, social and environmental aspects“, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu*, vol. 35, no. 2, 2017., str. 519-550. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/282222> (pristupljeno: 8. svibnja 2022.)
19. Truskolaski, T., „Integrated Territorial Investments as an Instrument of Urban Policy: The Case of the Bialystok Functional Area“, *European Research Studies Journal*, vol. XXIII, no. 3, 2020., str. 757-772. Dostupno na: <https://www.ersj.eu/journal/1666> (pristupljeno: 13. travnja 2022.)

20. Yigitcanlar, T. i S., Teriman, „Rethinking sustainable urban development: towards an integrated planning and development process“, *International Journal of Environmental Science and Tehnology*, vol. 12, no. 1, 2015., str. 1-11 (published 341-352). Dostupno na: <https://eprints.qut.edu.au/65971/> (pristupljeno: 11. travnja 2022.)

• **Ostali Internet izvori:**

1. A&S Adria, „*Veliki rast tržišta pametnih gradova do 2030. godine*“, 2022. Dostupno na: <https://www.asadria.com/veliki-rast-trzista-pametnih-gradova-do-2030-godine/> (pristupljeno: 11. svibnja 2022.)
2. Alberti, M., „Are cities ecosystems – analogous to natural ones – of nature, infrastructure and people? Does thinking about cities in this way help us think about urban design?“, *The nature of cities 2012-2022*, 2017., Dostupno na: <https://www.thenatureofcities.com/2017/06/30/cities-ecosystems-analogous-natural-ones-nature-infrastructure-people-thinking-cities-way-help-us-think-urban-design/7/> (pristupljeno: 3. svibnja 2022.)
3. Babić, M., „Prostorno planiranje – temeljni čimbenik dugoročno održivog razvoja grada“, *Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije*, 2015., str. 273-280, Dostupno na: https://zavod.pgz.hr/pdf/19_dr.sc.Mirjana_BABIC.pdf (pristupljeno: 25. svibnja 2022.)
4. Barbato, R., „URBACT – Europski program suradnje za održivi urbani razvoj“. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/towards_urbact_iii_flyer-croatian.pdf (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)
5. Centar za urbani i teritorijalni razvoj, „*Urbana ekonomija*“, 2013. Dostupno na: <https://www.cuter.hr/urbana-ekonomija> (pristupljeno: 2. svibnja 2022.)
6. City of Amsterdam, „*Policy: Sustainability and energy*“. Dostupno na: <https://www.amsterdam.nl/en/policy/sustainability/> (pristupljeno: 8. lipnja 2022.)
7. City of Amsterdam, „*Implementation plan: Healthy and sustainable city*“, 2019. Dostupno na: <https://www.amsterdam.nl/en/policy/ambitions/healthy-sustainable/> (pristupljeno: 8. lipnja 2022.)
8. Državni zavod za statistiku, „*Model diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj. Metodološke upute 67*“, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011. Dostupno na:

- https://podaci.dzs.hr/media/st2d33m1/metod_67.pdf (pristupljeno: 16. rujna 2022.)
9. Đurić, S., „Rezultati i iskustva provedbe ITU mehanizma u okviru Operativnog programa Konkurentnosti i kohezija 2014.-2020.“, Europski strukturni i investicijski fondovi, 2021. Dostupno na: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2021/10/ITU-iskustva_dt-Spomenka-Duric.pdf (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)
 10. Eko.Zagreb.hr, „U energetskej obnovi zgrada postignuti značajni rezultati u gradu Zagrebu“, Grad Zagreb, 2022. Dostupno na: <https://eko.zagreb.hr/u-energetskej-obnovi-zgrada-postignuti-znacajni-re/4376> (pristupljeno: 10. lipnja 2022.)
 11. Elbracht, O., „Let's choose green: The technology behind the sustainable cities of the future“, Siemens, 2022. Dostupno na: https://www.siemens-advanta.com/blog/green-technology?gclid=CjwKCAjw6MKXBhA5EiwANWLODFXpQJGsVF05ulUuKeGj-TGgNOpv1A9DgP4j37EVeYBBaU_jj9sYzRoCoVoQAvD_BwE (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)
 12. Emarko, „Više o URBACT-u“, 2017. Dostupno na: <https://urbact.eu/vi%C5%A1e-o-urbact-u> (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)
 13. Ercegović, M. et al., „Integrirano planiranje održivog urbanog razvoja – Iskustva hrvatskih gradova u programu URBACT III“, 2019. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/brosura_urbact_web2.pdf (pristupljeno: 8. travnja 2022.)
 14. ESPON, „Urban Development“. Dostupno na: <https://www.espon.eu/Urban-Development> (pristupljeno: 26. ožujka 2022.)
 15. EURACTIV, „How many smart cities are there in Europe?“, 2017. Dostupno na: <https://www.euractiv.com/section/digital/infographic/how-many-smart-cities-are-there-in-europe/> (pristupljeno: 8. svibnja 2022.)
 16. European Commission, „Sustainable urban development“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/ (pristupljeno: 20. svibnja 2022.)
 17. European Commission, „The Urban Development Network“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/network/ (pristupljeno: 23. svibnja 2022.)

18. European Commission, „*URBACT Interreg*“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/atlas/programmes/2014-2020/europe/2014tc16fir003 (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)
19. European Commission, „*URBACT-Urban Development network programme, Glossary*“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/u/urbact (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)
20. European Commission, „*Urbani razvoj*“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/themes/urban-development/ (pristupljeno: 26. ožujka 2022.)
21. European Commission, „*Integrirani održivi urbani razvitak*“, 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/information/publications/brochures/2014/integrated-sustainable-urban-development (pristupljeno: 8. travnja 2022.)
22. European Commission, „*Integrated Territorial Investment – Cohesion Policy 2014-2020*“, 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/iti_en.pdf (pristupljeno: 12. travnja 2022.)
23. European Commission, „*Scenarios for Integrated Territorial Investments*“, 2015. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/iti_en.pdf (pristupljeno: 3. kolovoza 2022.)
24. European Commission, „*EU budget for the future – Regional Development and Cohesion*“, 2018. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/budget-may2018-new-framework-glance_en.pdf (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)
25. European Commission, „*EU budget: Regional Development and Cohesion Policy beyond 2020*“, 2018. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_3885 (pristupljeno: 18. svibnja 2022.)
26. European Commission, „*Cohesion Policy 2021-2027*“, 2022. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/ (pristupljeno: 20. svibnja 2022.)

27. European Commission, „*The EU's main investment policy*“, 2022. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/investment-policy/ (pristupljeno 10. kolovoza 2022.)
28. European Union - Capacity4dev, „*Urban Development*“. Dostupno na: <https://europa.eu/capacity4dev/topics/urban-development> (pristupljeno: 26. ožujka 2022.)
29. Europska agencija za okoliš, „*Onečišćenje zraka*“, 2020. Dostupno na: <https://www.eea.europa.eu/hr/themes/air/intro> (pristupljeno: 4. svibnja 2022.)
30. Europska komisija, „*Gradske inicijative*“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives_hr (pristupljeno: 23. svibnja 2022.)
31. Europska komisija, „*Smart cities*“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_hr (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)
32. Europski strukturni i investicijski fondovi, „*Integrirana teritorijalna ulaganja*“. Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/en/integrirana-teritorijalna-ulaganja/> (pristupljeno: 25. svibnja 2022.)
33. Europski strukturni i investicijski fondovi, „*Integrirana teritorijalna ulaganja (ITU mehanizam)*“, 2018. Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/en/events/integrirana-teritorijalna-ulaganja-itu-mehanizam/> (pristupljeno: 12. travnja 2022.)
34. Europsko vijeće, Vijeće Europske unije, „*Dugoročni proračun EU-a za razdoblje 2021. – 2027. i paket za oporavak*“, 2021. Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/the-eu-budget/long-term-eu-budget-2021-2027/> (pristupljeno: 15. svibnja 2022.)
35. Europsko vijeće, Vijeće Europske unije, „*Višegodišnji financijski okvir za razdoblje 2021. – 2027. i instrument Next Generation EU*“, 2021. Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/mff2021-2027-ngeu-final/> (pristupljeno: 18. svibnja 2022.)
36. Fadnis, P., „*Razumijevanje urbanih ekosistema kao konceptualni odnos između ljudi i okoline*“, Yoair, 2021. Dostupno na: <https://www.yoair.com/bs/blog/understanding-urban-ecosystems-as-a-conceptual-relationship-between-humans-and-the-environment/> (pristupljeno: 4. svibnja 2022.)

37. Ferry, M., „*Integrated Territorial Investments as an effective tool of the Cohesion Policy*“, European Parliament, 2019. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/162823/25032019_CONT_Briefing_I_TI_Final.pdf (pristupljeno: 12. travnja 2022.)
38. Fioretti, C. et al. (eds), „*Handbook of Sustainable Urban Development Strategies*“, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020. Dostupno na: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC118841> (pristupljeno: 22. svibnja 2022.)
39. Grad Zagreb, „*Verzija 2.1. prijedlog doprinosa ITU mehanizma provedbi strategija razvoja urbanog područja*“. Dostupno na: https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/Prijedlog%20doprinosa%20ZG_verzija%202.1.pdf (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)
40. Grad Zagreb, „*Urbana aglomeracija Zagreba – konačni prijedlog obuhvata*“, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2016. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/SRUAZobuhvat.pdf> (pristupljeno: 1. lipnja 2022.)
41. Grad Zagreb, „*Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine*“, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/userdocsimages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/Strategija%20razvoja%20Urbane%20aglomeracije%20Zagreb.pdf> (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)
42. Grad Zagreb, „*Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb – Prilog 5 – Strateške teme, mrežni projekti*“, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017. Dostupno na: https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/strategijsko_planiranje/PRILOG%205.%20Strate%C5%A1ke%20teme-Mre%C5%BEni%20projekti.pdf (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)
43. Grad Zagreb, „*Energetska obnova i korištenje obnovljivih izvora energije u zgradama javnog sektora (pet objekata)*“, 2021. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/energetska-obnova-i-koristenje-obnovljivih-izvora-/171617> (pristupljeno: 10. kolovoza 2022.)

44. Grad Zagreb, „Izgradnja i opremanje reciklažnog dvorišta u gradskoj četvrti Peščenica – Žitnjak“, 2021. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/izgradnja-i-opremanje-reciklaznog-dvorista-u-grads/170770> (pristupljeno: 10. kolovoza 2022.)
45. Grad Zagreb, „SmartImpact – Local Impacts from Smart City Planning“, 2021. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/smartimpact-local-impacts-from-smart-city-planning/171585> (pristupljeno: 10. kolovoza 2022.)
46. Grad Zagreb, „Potpisan Sporazum o suradnji tijekom izrade i provedbe Strategije razvoja urbane aglomeracije Zagreba“, 2021. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/en/potpisan-sporazum-o-suradnji-tijekom-izrade-i-prov/175600> (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)
47. Grad Zagreb, „Proces izrade i donošenja Strategije razvoja Urbane aglomeracije Zagreba za razdoblje 2021.-2027.“, 2022. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/proces-izrade-i-donosnja-strategije-razvoja-urban/175387> (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)
48. Grand View Research, „Smart Cities Market Size Worth \$6,965.02 Billion By 2030“, 2022. Dostupno na: <https://www.grandviewresearch.com/press-release/global-smart-cities-market> (pristupljeno: 11. svibnja 2022.)
49. Gravier, C., „Capacity Building“, URBACT. Dostupno na: <https://urbact.eu/capacity-building> (pristupljeno: 3. travnja 2022.)
50. Herlihy, M., „Which city tops the Schroders European Sustainable Cities index?“, Schroders, 2021. Dostupno na: <https://www.schroders.com/en/insights/economics/which-city-tops-the-schroders-european-sustainable-cities-index/> (pristupljeno: 10. lipnja 2022.)
51. Hrvatska enciklopedija, „Grad“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22952> (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)
52. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, „Svjetlosno onečišćenje okoliša“, 2018. Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-zdravstvena-ekologija/svjetlosno-oneciscenje-okolisa/> (pristupljeno: 4. svibnja 2022.)
53. I amsterdam, „Amsterdam ranked as one of the world's most eco-friendly cities for workers“, 2020. Dostupno na: <https://www.iamsterdam.com/en/business/news-and->

- [insights/news/2020/amsterdam-eco-friendly-cities-ranking](https://www.iamsterdam.com/en/business/news-and-insights/news/2020/amsterdam-eco-friendly-cities-ranking) (pristupljeno: 9. lipnja 2022.)
54. I amsterdam, „*Amsterdam tops European sustainable cities ranking*“, 2021. Dostupno na: <https://www.iamsterdam.com/en/business/news-and-insights/news/2021/amsterdam-tops-european-sustainable-cities-ranking> (pristupljeno: 9. lipnja 2022.)
55. ICT Business, „*Dolazi vrijeme pametnih rješenja*“, 2020. Dostupno na: <https://www.ictbusiness.info/poslovna-rjesenja/dolazi-vrijeme-pametnih-rjesenja> (pristupljeno: 11. svibnja 2022.)
56. Institute for Transportation & Development Policy, „*About Us*“. Dostupno na: <https://www.itdp.org/about/> (pristupljeno: 6. travnja 2022.)
57. Institute for Transportation & Development Policy, „*Enrique Penalosa TED Talk: Why buses represent democracy in action*“, 2014. Dostupno na: <https://www.itdp.org/2014/06/20/enrique-penalosa-ted-talk-why-buses-represent-democracy-in-action/> (pristupljeno: 30. srpnja 2022.)
58. Institute for Transportation & Development Policy, „*Sustainable Urban Development*“, 2022. Dostupno na: <https://www.itdp.org/our-work/sustainable-urban-development/> (pristupljeno: 6. travnja 2022.)
59. Lafortune, G. et al., „*European Cities SDG Index (prototype version)*“, Sustainable Development Solutions Network (SDSN) and the Brabant Center for Sustainable Development (Telos), 2019. Dostupno na: <https://euro-cities.sdgindex.org/#/> (pristupljeno: 2. lipnja 2022.)
60. Letailleur, M., „*Green Amsterdam: How this city became an Eco Capital*“, 2022. Dostupno na: <https://www.the-travel-bunny.com/green-amsterdam-eco-capital/> (pristupljeno: 9. lipnja 2022.)
61. Markets and Markets, „*Smart Cities Market by Focus Area, Smart Transportation, Smart Buildings, Smart Utilities, Smart Citizen Services and Region (2022 - 2026)*“, 2021. Dostupno na: https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/smart-cities-market-542.html?gclid=Cj0KCQjwdsiTBhD5ARIsAlpW8CKqJd3FL9jnlfq6i3Las6Iz1D8XEQQJqiS_EHEL2Xgurbjr_jKtifEaAuC5EALw_wcB (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)
62. Ministarstvo pravosuđa i uprave, „*Što je grad?*“, 2022. Dostupno na: <https://mpu.gov.hr/print.aspx?id=22985&url=print> (pristupljeno: 1. lipnja 2022.)

63. Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i držane imovine, „*Objavljen konačni nacrt Programa suradnje URBACT IV*“, 2022., Dostupno na: <https://mpgi.gov.hr/UserDocsImages/3732?big=1> (pristupljeno: 2. travnja 2022.)
64. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, „*Planovi i pravila za novo programsko razdoblje 2021.-2027.*“, Hrvatska udruga poslodavaca, 2020. Dostupno na: <https://www.hup.hr/EasyEdit/UserFiles/Petra%20Senti%C4%87/planovi-i-pravila-za-novo-programsko-razdoblje-2021-2027ff.pdf> (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)
65. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, „*Smjernice za uspostavu urbanih područja i izradu strategija razvoja urbanih područja za financijsko razdoblje 2021. – 2027.*“, 2021. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=15892> (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)
66. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, „*Održivi urbani razvoj*“, 2022. Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/odrzivi-urbani-razvoj/3163> (pristupljeno: 26. svibnja 2022.)
67. Mollashahi, H. i M., Szymura, „Urban Ecosystem: An interaction of Biological and Physical Components“, u: Hufnagel, L. (ed.), *Biodiversity of Ecosystems*, IntechOpen, London, 2021., str. 1-14. Dostupno na: <https://www.intechopen.com/online-first/77556> (pristupljeno: 25. travnja 2022.)
68. Morgan, N., „*New URBACT programme drafted*“, 2021. Dostupno na: <https://urbact.eu/new-urbact-programme-drafted> (pristupljeno: 2. travnja 2022.)
69. Morgan, N., „*URBACT's European partners positive about the future programme*“, 2021. Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-european-partners-positive-about-future-programme> (pristupljeno: 3. travnja 2022.)
70. Murphy, E., „European Funding: Integrated Territorial Investment (ITI)“, *Northern Ireland Assembly – Research and Information Service Briefing Paper*, Paper 88/13, 2013. Dostupno na: <http://www.niassembly.gov.uk/assembly-business/committees/2011-2016/social-development/archive/research-papers/research-papers-2013/european-funding-integrated-territorial-investment-iti/> (pristupljeno: 15. travnja 2022.)

71. Narodne novine, „Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (pročišćeni tekst)“, NN19/2013, 2013. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_02_19_323.html (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)
72. OECD, „Urban Development“. Dostupno na: <https://www.oecd.org/regional/urban-development.htm> (pristupljeno: 26. ožujka 2022.)
73. Osmond, P., „The city as ecosystem: application of ecological indices to the built environment“, *The 20th Conference on Passive and Low Energy Architecture, Rethinking Development: Are We Producing a People Oriented Habitat, Proceedings*, Santiago, 2003., str. 1-6. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/265051265_The_city_as_ecosystem_application_of_ecological_indices_to_the_built_environment (pristupljeno: 4. svibnja 2022.)
74. Our World in Data, „Urbanization“, 2018. Dostupno na: <https://ourworldindata.org/urbanization> (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)
75. Pickett, S. T. A., „Urban ecosystem“, Britannica. Dostupno na: <https://www.britannica.com/science/urban-ecosystem> (pristupljeno: 25. travnja 2022.)
76. Rodriguez, C., „Europe Travel: 20 European Cities Ranked Best Green Capitals 2022“, *Forbes*, 2021. Dostupno na: <https://www.forbes.com/sites/ceciliarodriguez/2021/10/18/europe-eco-travel-20-european-cities-ranked-best-green-capitals-2022/> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)
77. Schroders, „Amsterdam tops Schroders' inaugural European Sustainable Cities Index“, 2021. Dostupno na: https://www.schroders.com/en/media-relations/newsroom/all_news_releases/amsterdam-tops-schroders-inaugural-european-sustainable-cities-index/ (pristupljeno: 10. svibnja 2022.)
78. Schroders, „Schroders European Sustainable Cities Index“, 2021. Dostupno na: <https://www.schroders.com/en/schrodersglobalcities/resources/schroders-european-sustainable-cities-index/> (pristupljeno: 10. svibnja 2022.)
79. Smith, Z., „10 of Europe's Most Eco-Friendly Cities“, *BootsnAll*, 2022. Dostupno na: <https://www.bootsnall.com/articles/europe-eco-friendly-cities.html> (pristupljeno: 7. lipnja 2022.)

80. Statista, „Share of urban population worldwide in 2021, by continent“, 2022. Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/270860/urbanization-by-continent/> (pristupljeno: 20. travnja 2022.)
81. Statista, „Total population of Amsterdam from 2009. to 2021.“, 2022. Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/753235/total-population-of-amsterdam/> (pristupljeno: 7. lipnja 2022.)
82. Sternberg, E., „Integrated Urban Planning for Sustainable Development in the HEAT Project“, HEAT, 2020. Dostupno na: <https://www.heatproject.eu/articles/integrated-urban-planning-for-sustainable-development-in-the-heat-project/> (pristupljeno: 8. travnja 2022.)
83. Strukturni fondovi, „Održivi urbani razvoj ITU mehanizam“, 2018. Dostupno na: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2019/04/ITU_brosura_03012019_web.pdf (pristupljeno: 13. travnja 2022)
84. Sustainability, „Living Sustainably If not now, when?“, 2022. Dostupno na: <https://www.sustainability-yes.ch/en/> (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)
85. Takács, P., „How does Cohesion Policy support cities and local communities?“, European Commission, 2021. Dostupno na: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/How-does-Cohesion-Policy-support-cities-and-local-/rgzr-e44d/> (pristupljeno: 10. kolovoza 2022.)
86. Teriman, S., Yigitcanlar, T. i S., Mayere, „Sustainable urban development: A quadruple bottom line assessment framework“, Wang, L. i S., Jaiswal (eds.), *Conference Proceedings of the Second Infrastructure Theme Postgraduate Conference 2009: Rethinking Sustainable Development, Planning, Infrastructure Engineering, Design and Managing Urban Infrastructure*, Queensland University of Technology, Queensland, Brisbane, 2009., str. 228-238. Dostupno na: <https://eprints.qut.edu.au/29546/> (pristupljeno: 9. travnja 2022.)
87. The World Bank, „Urban Development“, 2020. Dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview#1> (pristupljeno: 26. ožujka 2022.)
88. Trenkler-Fraser, R., „URBACT III Programme IMPLEMENTATION EVALUATION – FINAL REPORT“, 2019. Dostupno na:

- https://urbact.eu/sites/default/files/final_report_urbact_iii_implement_evaluation.pdf (pristupljeno: 31. ožujka 2022.)
89. TWI, „*What is a smart city? – definition and examples*“, 2022. Dostupno na: <https://www.twi-global.com/technical-knowledge/faqs/what-is-a-smart-city> (pristupljeno: 7. svibnja 2022.)
90. UN-HABITAT, „*Sustainable Urban Development Network*“. Dostupno na: <https://mirror.unhabitat.org/content.asp?typeid=19&catid=570&cid=5990> (pristupljeno: 23. svibnja 2022.)
91. United Nations – Centre for Regional Development, „*Regional Development – Sustainable Urban Management*“, 2017. Dostupno na: <https://www.uncrd.or.jp/index.php?menu=423> (pristupljeno: 8. travnja 2022.)
92. URBACT, „*Funding*“. Dostupno na: <https://urbact.eu/our-funding> (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)
93. URBACT, „*Who We Are*“. Dostupno na: <https://urbact.eu/who-we-are> (pristupljeno: 28. ožujka 2022.)
94. URBACT, „*What are Integrated Territorial Investments?*“, 2019. Dostupno na: <https://urbact.eu/what-are-integrated-territorial-investments> (pristupljeno: 15. travnja 2022.)
95. URBACT, „*Building on the needs of cities for the next generation of URBACT*“, 2020. Dostupno na: <https://urbact.eu/building-needs-cities-next-generation-urbact> (pristupljeno: 3. travnja 2022.)
96. URBACT, „*Komisija objavila priručnik za izradu strategija održivog urbanog razvoja*“, 2020. Dostupno na: <https://urbact.eu/komisija-objavila-priru%C4%8Dnik-za-izradu-strategija-odr%C5%BEivog-urbanog-razvoja> (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)
97. URBACT, „*Editorial production and support of the new URBACT website*“, 2021. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/tor_editorial_support_new_website.pdf (pristupljeno: 2. travnja 2022.)
98. URBACT, „*Expertise support for drafting the URBACT cooperation programme 2021-2027*“, 2021. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/call_for_applicants_programming_urbact_iv.pdf (pristupljeno: 2. travnja 2022.)

99. URBACT, „*The URBACT III Programme*“, 2021. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/pm_v12_march_2021.pdf (pristupljeno: 13. svibnja 2022.)
100. URBACT, „*URBACT IV 2021-2027 – INTERREG Programme document*“, 2021. Dostupno na: <https://urbact.eu/files/urbact-iv-final-draft-cooperation-programme> (pristupljeno: 31. ožujka 2022.)
101. URBACT, „*URBACT pozdravlja usvajanje Nove povelje iz Leipziga*“, 2021., Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-pozdravlja-usvajanje-nove-povelje-iz-leipziga> (pristupljeno: 7. srpnja 2022.)
102. URBACT, „*URBACT City Festival 2022*“, 2022. Dostupno na: <https://urbact.eu/node/17828> (pristupljeno: 16. rujna 2022.)
103. URBACT, „*URBACT IV moves a step closer!*“, 2022. Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-iv-moves-step-closer> (pristupljeno: 3. travnja 2022.)
104. Urban Innovative Actions, „*Urban Development Network webinars: UIA, achievements and perspectives*“, 2021. Dostupno na: <https://www.uia-initiative.eu/en/events/urban-development-network-webinars-uia-achievements-and-perspectives> (pristupljeno: 23. svibnja 2022.)
105. Urban Innovative Actions, „*The European Urban Initiative*“, 2022. Dostupno na: <https://www.uia-initiative.eu/en/eui/european-urban-initiative> (pristupljeno: 23. svibnja 2022.)
106. Vijeće Europske unije, „*Donesen višegodišnji financijski okvir za razdoblje 2021. – 2027.*“, 2020. Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2020/12/17/multiannual-financial-framework-for-2021-2027-adopted/> (pristupljeno: 15. svibnja 2022.)
107. World Population Review, „*Most Urbanized Countries 2022*“, 2022. Dostupno na: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-urbanized-countries> (pristupljeno: 20. travnja 2022.)
108. Zubak, M., „*Mehanizam Integriranih teritorijalnih ulaganja – iskustva Grada Zagreba (i Republike Hrvatske)*“, 2020. Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/011_mirjana_zubak.pdf (pristupljeno: 8. kolovoza 2022.)

Popis tablica

Tablica 1. Obilježja i čimbenici pametnog grada.....	27
Tablica 2. Financiranje URBACT-a.....	37
Tablica 3. Rangiranje URBACT IV aspekata prema važnosti dionika.....	42
Tablica 4. Proračun za razdoblje 2021. – 2027.	51
Tablica 5. Raspodjela financijskih sredstava ITU mehanizma u razdoblju 2014.-2020. (izraženo u eurima).....	58
Tablica 6. Schrodersonov indeks održivih europskih gradova, top 20 gradova	72

Popis grafova

Graf 1. Postotak urbane populacije u svijetu, 2021.	5
Graf 2. Postotak urbanog stanovništva u Europskoj uniji, 2022. godine	18
Graf 3. Stopa urbanizacije u zemljama članicama Europske unije za 2022. godinu.	19
Graf 4. Rangiranje glavnih izazova prema ispitanicima	41
Graf 5. Broj stanovnika Amsterdama od 2009. do 2021.	69

Popis slika

Slika 1. Potreban broj stanovnika da bi naselje bilo klasificirano kao urbano područje, Europa	13
Slika 2. Planiranje grada – preklapanje urbano znanstvenih disciplina	17
Slika 3. Broj pametnih gradova u Europi	30
Slika 4. Razvoj dimenzije urbane politike Europske unije	33
Slika 5. Provedba ITU mehanizama u Republici Hrvatskoj u razdoblju 2021.-2027.	60
Slika 6. Urbana aglomeracija Zagreba	62

Sažetak

Urbani razvoj odnosi se na urbana i metropolitanska područja oko grada koja se iz godine u godinu povećavaju kako raste broj stanovnika u tim područjima, a pri tome se mijenja i unutarnja struktura grada. Urbani razvoj pojedinih gradova kao i cijele EU sve je važniji za budućnost cjelokupnog čovječanstva i očuvanje okoliša. Zato je vrlo bitan izbor strategija i načina provedbe urbanizacije, međusobna suradnja svih sudionika, pametno financiranje i smisleno ulaganje, analiziranje provedenih strategija te na temelju rezultata stvaranje novih strategija kojima je cilj očuvanje stanovništva i ekosustava. Danas gotovo više od pola svjetskog stanovništva živi na urbanom području, a taj broj iz godine u godinu naglo raste. Brojni stručnjaci predviđaju kako će taj broj narasti i do 70% do 2050. godine.

Tema ovog diplomskog rada je urbani razvoj EU u razdoblju od 2021. do 2027. godine. Rad se sastoji od sedam glavnih poglavlja, gdje su definirani pojmovi urbanog razvoja i grada. Nastoji se prikazati koje su urbano znanstvene discipline potrebne za daljnji razvoj grada, kakav utjecaj imaju ljudi, te što čini pametan grad i zašto je potrebno poticati stvaranje pametnih održivih gradova. Ukratko je prikazana povijest programskih razdoblja koja su se odnosila na urbani razvoj EU, te sadašnje programsko razdoblje koje traje do 2027. godine gdje su navedeni glavni ciljevi i zadaće koje države članice moraju postići. Posljednje poglavlje odnosi se na urbani razvoj grada Zagreba i Amsterdama. Amsterdam je izdvojen kao dobar primjer održivog urbanog razvoja, a ujedno je proglašen i najzelenijim gradom kako u Europi tako i u svijetu. Istraživanje i proučavanje razvoja urbanizacije EU te usporedba ova dva različita grada zapravo pokazuje da su potrebe i prioriteti na području cijele EU slični ili moglo bi se reći isti. Svi zapravo kao prioritete postavljaju očuvanje okoliša, smanjenje utjecaja na klimatske promjene, razvoj nove tehnologije i obrazovanje. Razlike su vidljive u planiranju strategija načinu i brzini povlačenja sredstava za provođenje istih te u brzini i načinu provođenja planiranih strategija i projekata. Svakako bi bilo dobro da se zemlje i gradovi koji su prepoznati na razini EU i na svjetskoj razini kao najurbaniji gradovi uključe u edukacije zemalja i gradova u kojima se svijest o takvom načinu razvoja tek počela razvijati.

Ključne riječi: urbani razvoj, održivost, Europska unija, pametni grad, URBACT

Summary

Urban development refers to urban and metropolitan areas around the city, which expand from year to year as the number of inhabitants in these areas grows, while the internal structure of the city also changes. The urban development of individual cities as well as the entire EU is increasingly important for the future of all humanity and the preservation of the environment. That is why it is very important to choose strategies and ways of implementing urbanization, mutual cooperation of all participants, smart financing and meaningful investment, analysing implemented strategies and, based on the results, creating new strategies aimed at preserving the population and ecosystem. Today, almost more than half of the world's population lives in urban areas, and this number is growing rapidly from year to year. Many experts predict that this number will grow to 70% by 2050.

The topic of this master's thesis is the urban development of the EU in the period from 2021 to 2027. The thesis consists of seven main chapters, where the concepts of urban development and city are defined. It tries to show which urban science disciplines are necessary for further development of cities, what influence people have, and what makes a smart city and why it is necessary to encourage the creation of smart sustainable cities. The history of program periods related to EU urban development is briefly presented, as well as the current program period that lasts until 2027, where the main goals and tasks that member states must achieve are listed. The last chapter refers to the urban development of Zagreb and Amsterdam. Amsterdam is highlighted as a good example of sustainable urban development, and at the same time it has been declared the greenest city both in Europe and in the world. The research and study of the development of EU urbanization and the comparison of these two different cities actually show that the needs and priorities in the entire EU are similar or even the same. In fact, everyone prioritizes environmental protection, reducing the impact on climate change, developing new technology and education. Differences are visible in the planning of strategies, the method and speed of withdrawal of funds for their implementation, and the speed and method of implementation of planned strategies and projects. It would certainly be good if the countries and cities that are recognized at the EU level and at the world level as the

most urban cities are included in the education of countries and cities where the awareness of such a way of development has just begun to develop.

Key words: urban development, sustainability, European Union, smart city, URBACT